

کُپڑا کُتلا.

آسٹریلیا،

آسٹریلیا،

آسٹریلیا،

آسٹریلیا،

آسٹریلیا،

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાખિદ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૭૫૪૩

વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ દુષ્યુગીકથા

વિષય પર: ૩૩૫

૭૮૬

કૃષ્ણ કથા.

અનુવાદક

નિઝામુદ્દીન અમીરુદ્દીન કુરેશી

ત્રણ દરવાજા—અમદાવાદ.

પ્રકાશક

નિઝામીયા બુક ડિપોના મારે
સરદારખાન ફેઝુદ્દીનખાન હસની

ત્રણ દરવાજા—અમદાવાદ.

આવૃત્તી ૧ લી
સને ૧૯૧૮

પ્રત ૫૦૦
દિવસી ૧૩૩૬

હીમત એન્ડ સ્પીચો

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૌપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૫૦૬

આ પુસ્તક પદ્મ પ્રમાણે રજીસ્ટર્ડ કરાવી
સર્વ હક સ્વાધીન રાખ્યા છે.

અમદાવાદ-પાનકોરના નાકે ધી મનહર પ્રીન્ટીંગ
પ્રેસમાં મોતીલાલ ગણુપતરામે છાપ્યું.

Mr. Nizam-ud-Din Quraishi.

Born on 1301 A. H.

મી૦ નિઝામુદ્દીન કુરેશી.

જન્મ સને ૧૩૦૧ હીજરી.

પ્રસ્તાવના

દીક્ષીના પ્રખ્યાત બુઝુર્ગ તથા મારા ગુરુ હઝરત ખ્વાજા હસન નિઝામી સાહેબ કે જેઓએ ઉર્દુ બાષામાં ફિલ્સુફીનાં તથા ધાર્મિક વિષયના અસંખ્ય પુસ્તકો રચ્યાં છે તેમણે ઉર્દુ બાષામાં “ કૃષ્ણખીતી ” નામનું સચિત્ર પુસ્તક પ્રકટ કર્યું છે, અને તેમનાં ખીજાં પુસ્તકોની પેઠે કૃષ્ણ ખીતીએ પણ જનસમૂહનો સારો વ્યાહ સંપાદન કર્યો છે. એ પુસ્તક એમણે મિસીસ સરોજની નાઈકુને અર્પણ કર્યું છે તે પરથી પણ એ પુસ્તકની લોકમાન્યતા સાબિત થાય છે. એ પુસ્તક ઉર્દુ જાણનાર દરેક કોમમાં પ્રખ્યાત થએલું જોઈને હઝરત ખ્વાજા હસન નિઝામી સાહેબે એનું બાષાંતર ગુજરાતીમાં કરવાની મને આજ્ઞા આપી, ને તે પરથી આ પુસ્તકનો મેં ગુજરાતીમાં તરજુમો કર્યો છે.

એક મુસલમાનને માટે કૃષ્ણચરિત્ર ને ગુજરાતી બાષા અને ત્રાહીત હોવાથી સંબંધિત છે કે આ પુસ્તકમાં દોષ નજરે પડે તો તે માટે હું વાંચનાર સુજો પાસેથી ક્ષમાચાહું છું. જો એવી ભૂલો કોઈ ગૃહસ્થ સત્ત્વરે તો ખીજી આવૃત્તિ વખતે તે ઉપકાર સાથે ધ્યાનમાં લેવામાં આવશે.

હિંદુઓના એક મહાન પુરુષના ખરા જન્મ ચરિત્રથી મુસલમાનો જાણીતા જાય અને હિંદુ મુસલમાનોમાં એક ખીજના ધર્મ સંબંધી જે ભૂલ ભરેલા વિચારો સમાએલા છે તે મટી જઈ ખરી દ્રષ્ટીકતથી વાકિફ થાય એ મૂળ પુસ્તકના કર્તાનો ઉદ્દેશ હતો તેજ ઉદ્દેશ મારો પણ છે. કેમકે ગુજરાતના મુસલમાનોમાં ગુજરાતી જાણનારની સંખ્યા વિશેષ હોવાથી તેઓ શ્રીકૃષ્ણના ખરા ચરિત્રથી આ પુસ્તક દ્વારા જાણીતા થશે ને જો એ પ્રમાણે બનશે તો મને મારી મહેનતનો અરો બદલો મળ્યો એમ હું સમજીશ.

નિઝામુદ્દીન કુરેશી

દીબાચો.

આપવીતી ને જગવીતી બધા સાંભળતા આવ્યા છે. હું તેની વીતી સંભળાવું છું, જેણે હિંદુસ્તાનવાળાઓને આપણી વીતી સમજવાની રીત બતાવી. જે જગવીતીની છાપી ઉતારીને મૂકી ગયો, જે વડે હિંદુસ્તાનીઓને પોતાનાં શરીર અને આત્માની જિંદગીનો રસ્તો માર્યો પડ્યો.

તે માણસ હતો, માણસથી જન્મ્યો હતો, તેણે માણસોની પેઠે આ જગતમાં ઉભરના દહાડા કાઢ્યા હતા; નાનપણમાં કમજોર હતો, જવાનીમાં જવાનમર્દ હતો, ઘડપણમાં તેનું શરીર નમળું પડ્યું હતું પણ શુદ્ધિ વધી હતી.

મેં શ્રીકૃષ્ણજી, ગીતાના કર્તાની વીતી લખી છે. તે હિંદુ હતા, હું મુસલમાન છું. પરંતુ મારો ઇસ્લામ ધર્મ વિદ્યા અને વિદ્વાનોની પ્રીતિ શીખવે છે. પણ તે ગમે તે ધર્મનો હોય કે ધર્મના હોય.

શ્રી કૃષ્ણજીનાં વિદ્યા અને કર્તાઓ ઉપરથી જો કે મુસલમાનોની કોમ એખબર છે, કે ખબરદાર છે પરંતુ એમના સંબંધી તેમની માન્યતા સારી નથી. એ વાંક હિંદુઓનો પોતાનો છે. જેમણે શ્રીકૃષ્ણને પોતાના ઐચ્છિક વિચારો પ્રમાણે દુન્યાની સામે જાહેર કર્યા છે. બલકે ન્યાયથી જોઈએ તો બધા હિંદુઓનો પણ વાંક નથી. પ્રેમ એવી વસ્તુ છે કે કેટલીક વખતે માણસને ખોટો રસ્તો ચડાવી દે છે. હિંદુઓની કેટલીક વ્યક્તિઓ શ્રીકૃષ્ણની પ્રીતિમાં હૃદયી આગળ વધી ગઈ, અને પોતાની ઉંચી કવિત્વ શક્તિ તેમનાં વખાણમાં ખરચ કરવા લાગી. કવિતા માણસોના મનના ઉભરાની છાપી છે. જગતને પોતાના મનના જેવા ઉભરા

હતા, તેવાજ શ્રીકૃષ્ણની તરફ પણ સંબંધ રાખતા બતાવવા માંડ્યા. અથવા શ્રીકૃષ્ણનાં કર્તવ્યોને પોતાના ઉમરાની દૃષ્ટિએ જોયાં. પ્રથમ એક નાનું ટોળું આવા વિચારોવાળાઓનું હશે, અને સમજદાર તથા વિદ્વાન લોકો આ સામાન્ય માન્યતાને નાપસંદ કરતા હશે, અને તેમણે એને અટકાવવા માટે એટલા માટે કોશિશ નહિ કરી હોય. તેઓ જાણતા હતા કે સાધારણ લોકોની માન્યતા યોગજ વખતમાં નાશ પામે છે. આ માન્યતા પણ યોગક દિવસમાં નાશ પામશે. અથવા તો એવા હલકા માણસોની સામે થવામાં પોતાની પ્રતિષ્ઠાનો વિચાર આવતો હશે, અને પોતાની વિદ્યા તથા સત્તા ઉપર નિશ્ચિંત રહ્યા હશે. જેનું પરિણામ એ આવ્યું કે ધીમે ધીમે આ સાધારણ માન્યતાએ જડ વાલી અને તે ખાસ લોકો ઉપર પણ સત્તા ધારણ કરી બેઠી અને બધી કામ શ્રીકૃષ્ણને એકજ નજરથી જોવા અને એકજ આસ્થાથી માનવા લાગી અને ખીજ કોમોની નજરોમાંથી પોતાના પવિત્ર ગુરૂની પ્રતિષ્ઠા ઘટાડી દીધી.

તો શું આ વાંક બધા હિંદુઓને માથે મૂકી શકાય? નહિ. દરેક સમયમાં એવા વિદ્વાન ને શુદ્ધિશાળી હિંદુઓની મોટી સંખ્યા મોજુદ રહી છે કે જેઓ શ્રીકૃષ્ણની ખરી પદવીથી વાકિફ હતી, અને એવી નકામી વાતોને ટોંગવં સમજતી હતી કે જેનો સંબંધ શ્રીકૃષ્ણ સાથે બતાવવામાં આવે છે. તે માટે ન્યાય એમ કહે છે કે અન્ય કોમો આ વાંક બધી હિંદુ કોમનો ન કાઢે કે તેમણે પોતાના પવિત્ર આગેવાનને ગંદી વાતોથી ખરડીને જગતની આગળ ઉભા કર્યા હં.

આ પુસ્તક લખવામાં મારી મુખ્ય મતલબ એજ છે કે મુસલમાનોને શ્રીકૃષ્ણની ખરી હકીકત બતાવું, અને

તેમના પવિત્ર મગજને એક ઉત્તમ માણસના તરફથી વહેમમાં ન પડવા દઈ કેમકે એ કૃત્ય કરાન શરીરની નસીહતની વિરૂધ્ધ છે. કારણ કે “કેટલીક માન્યતાઓમાં પણ ગુનાહ રહેલો છે.” મારું માનવું છે કે શ્રીકૃષ્ણને અબણ હિંદુઓ અને વગર બરોસાવાળાં પુસ્તકો ઉપર વિશ્વાસ રાખી છેલ્લે જીવીલા, દગાખાન, ને કલહપ્રિય સમજવા એ સત્ય વાતથી વિરૂધ્ધ અને મોટો ગુનોહ છે.

હું મારી આ ધારણામાં કેટલે દરજ્જે ફળીબૂત થયો છું તે ક્યારે જણાય કે જ્યારે આ પુસ્તકના વાંચનારાઓ ધર્મોપ-પણાથી દૂર થઈ માણસાઈ અને સાચા ઇસલામની કેળવણીના ઇન્સાફની અસર મનમાં રાખી આ પુસ્તક વાંચે અને સારું પરિણામ ઉપજવી કાઢવાનો ઇરાદો રાખે. કેમકે નુકતેચીની ને બૂલ કાઢવાની ધારણાથી જે વસ્તુને જોશો તેમાં કાંઈ ને કાંઈ બૂલ મન દેખાડીજ આવે છે. કેમકે માણસોના ચહેરા ગુદા ગુદા છે એ પણ કુદરતની એક લીલાજ છે તેમજ અર્થોને જાહેર કરવા એ મગજનું આસ્તિત્વ ખતાવે છે.

મેં વીસ વરસ સુધી હિંદુ ધર્મની વિદ્યાઓ ને તેમના સાંસારિક રીત રીવાજોનો અનુભવ મેળવ્યો છે, એ કહેવું આત્મશ્વાધા નહિ ગણાય. મને તેમના ધાર્મિક ને સાંસારિક ગુણો સમજવામાં શ્તેહ મળી છે. ધર્મની વિદ્યાઓથી એમ ન સમજવું કે હું સંસ્કૃત બણ્યો છું, અથવા હિંદુઓનાં ધાર્મિક પુસ્તકો વાંચી ગયો છું પરંતુ મારી કહેવાની મતલબ એ છે કે મેં હિંદુઓને વાંચ્યા છે, એમના રીતરિવાજ વાંચ્યા છે અને હિંદુઓનાં એજ પુસ્તકો એવાં છે કે જે દરેક બાપા બોલનાર સમજી શકે છે. હિંદુ પોતેજ પોતાનો ઇતિહાસ, પોતાનો ધર્મ, પોતાનું વેદાંત અને પોતાના સાંસારિક રીત-

રીવાજોનાં પુસ્તક છે, જો એ વાંચી શકીએ તો કાગળનાં પુસ્તકો વાંચવાની જરૂર રહેતી નથી.

હિંદુઓ પર એવું તોહમત મૂકવામાં આવે છે કે એમને ઇતિહાસ લખતાં આવડતું નહોતું, નાગરિક જિંદગી શી રીતે ગાળવી તેની ખબર નહોતી. ખાવું, પીવું, રહેવું, સહેવું આજ સુધી જંગલી છે એવાં સેંકડો તોહમતો છે જેનો જવાબ આજકાલના કેળવાએલા હિંદુઓ વિશેષે કરીને આર્ય સમાજીઓ જુદાં જુદાં ન્યુસપેપરો, જુદાં જુદાં પુસ્તકો, જુદાં જુદાં લખાણો ને જુદાં જુદાં બાપણોમ આપે છે અને પોતાનો ઘણો વખત આમાં ખુએ છે. પરંતુ હું કહું છું કે હિંદુઓને એ કામમાં મંડ્યા રહેવાની અને કાગળો કાળા કરવાની કાંઈ જરૂર નથી બધાનો સામટો જવાબ એમની કોમનુ અસ્તિત્વ છે જે અત્તદિ કાળથી મોજુદ છે. જો કે હિંદુઓને કાળરૂપી થંટીએ વારંવાર દબ્યા છે. હિંદુઓએ પણ કાળરૂપી ચક્રોળમાં અસંખ્ય ઉંચા નીચા થવાના તમાશા જ્તેયા છે. હિંદુઓએ આખી દુન્યાની મોટી મોટી કોમોની ખરાબર બદલે તેથી પણ વધારે ચડતી પડતી ને દુનીઆના સુખ દુઃખની પરીક્ષા આપી છે. પરંતુ તે રૂમીઓ, મીસરીઓ, શ્રીક્રો અને ખ્રીષ્ટ પ્રખ્યાત કોમોની પેઠે તદન નાશ પામી નથી. પુસ્તકો જો નાશ પામ્યાં તો નાશ પામવા દો, હિંદુઓને પુસ્તકોની ગરજ નહોતી, પુસ્તકોને હિંદુઓની ગરજ હતી. જેવી રીતે બધી કોમનાં પુસ્તકો ગરજવાન હોય છે. કોમો પુસ્તકોને જીવતાં કરી શકે છે. પુસ્તકો કોમોને પુનરુજ્જીવન આપી શકતાં નથી.

આજે હિંદુઓ કરોડોની સંખ્યામાં જીવતાં છે, તેમનો ધર્મ જો કે બગડી ગયો છે, પણ નાશ પામ્યો નથી અને ખુદ હિંદુઓની બોલતી ચોપડીઓમાં મોજુદ છે.

હિંદુઓને ખાવું પીવું, રહેવું સહેવું નથી આવડતું, તે જંગલી ને અણધર છે. તો જેમને એ કામ આવડતાં હતાં, જે મોટા સુધરેલાને નાગરિક હતા તેઓ ક્યાં છે? તેમને જરા દેખાડો. શું નાગરિક મીસરી લોકો બાકી છે? શું સુધરેલા રૂમીઓ બાકી છે? શું શાણા યુનાનીઓ પોતાની આગલી હાલત પર કાયમ છે? નથી જરૂર નથી. પણ હિંદુ છે. આવો જુઓ હિંદુસ્તાનમાં એમને જુઓ તેઓ હજુ સુધી જેમના તેમ મોજુદ છે. માટે એવી અણધરતા એવી મૂર્ખતા એવું જંગલીપણું ટીકા કરવા લાયક નથી કે જે કોમને છવતી રાખે. એવા સુધારાની ને નાગરિક પણાની તારીફ નહામી છે જેના પર અમલ કરનાર નાશ પામ્યાં હોય.

મેં હિંદુઓને એવી દૃષ્ટિથી વાંચ્યા છે કે જેને પુસ્તકની અગત્યતા નથી. મને હિંદુપુસ્તકોનાં નામ ન પૂછો તે યુરોપના છાપખાનામાં મલશે જે દરીઆપાર છપાયાં છે. હું હિંદુઓનાં પુસ્તકોનો વિદ્વાન છું એવો મારો દાવો નથી. હું ફક્ત એટલું કહું છું કે મેં ૨૦ વરસ સુધી એમના ધર્મ ને સંસાર વાંચવામાં ગાળ્યાં છે. હું એક ઝાળી દંડને કામજો લઈને મથુરા, વ્રંદાવન ને જોડજમાં ઘણા વખત સુધી રહીને શ્રીકૃષ્ણની જન્મભૂમિ, પાલણુપોષણ ને ચઢતીને વાંચતો રહ્યો છું અને હરદ્વારમાં, અયોધ્યામાં, બનારસમાં ને ગયામાં ખાસ એકાંતવાસની હાલતમાં જમીન ઉપર માથે ઓશીકાને ઠેકાણે પથરો મૂકીને સૂઈ રહ્યો છું.

ત્યારે શું હું હિંદુ થઈ ગયો હતો? નહિ ત્યારે પણ હું મુસલમાન હતો ને હમણાં એ છું. અને ખુદા ચાહે તો મરણ પર્યંત મુસલમાન રહીશ. હું મારા ધર્મ, મારી રહેણી કરણી ને મારા રીતરિવાજ પર કાયમ હતો, કાયમ છું ને કાયમ રહીશ.

ત્યારે મેં આ શોધખોળ શા માટે કરી ? એટલા માટે કે હું ૬૦૦ વરસથી હિંદુસ્તાનમાં રહું છું. મારી ધણીક પેઢીઓ આ જમીનમાં દટાઈ ચુકી. મેં સેંકડો વરસ સુધી આ મુલકમાં રાજ્ય કર્યું તેથી આ ધરતી નો મારા પર હક થઈ ગયો બલકે હકો થઈ ગયા, ઇસલામે મને કહ્યું હતું કે “સ્વદેશ પ્રીતિ ઇમાન છે” તો હું મારા પ્રિયને જોવા ને સમજવા માટે કેમ કોશિશ ન કરું ? મારું શરીર આ દેશની માટીથી બન્યું છે ને મારા પેગંબર સાહેબે પ્રમાણ્યું છે કે “જેણે પોતાની બનાવટને જાણી તેણે ખુદાને ઓળખ્યો” તેથી મેં મારા શરીરની ઓળખાણને માટે તે વસ્તુની ઓળખાણ કરવા ઇચ્છારાખી કે જેથી મારું પુતળું બન્યું છે. હું કબુલ રાખું છું કે બધો દેશ હિંદુ નથી. હિંદુસ્તાનની સમજનો બધો આધાર ફક્ત હિંદુઓ પર નથી. પણ હિંદુ આ દેશનો એક ભાગ છે બધા ભાગો એકઠા કરવાથી એક આખી વસ્તુ થાય છે તેથી મેં હિંદુઓ ને તેમના ધર્મને, રહેણી કરણીને ને વેદાંતને એ કારણથી ૨૦ વરસ સુધી પાંચું કારણ કે તેઓ મારા મુલકનો ભાગ છે.

હું કપુત નથી, મને મારું જીવનું વતન પણ યા છે. હું તેને મારા મનથી કદા દૂર નહિ કરું, તેમજ તેને બૂલી જવાની મારામાં શક્તિ પણ નથી તેમજ તે વતન મને પણ બૂલી જવાની ઇચ્છા રાખતું નથી. હું તેના પર જીવ આપું છું, તે મારા માટે મરે છે, બંને તરફ બરાબર આગ લાગેલી છે.

તે અરબ છે, તે મદીના છે, તે મારા પિતા મોહમ્મદ સલ્વની નગરી છે. તેજ તે તાંબુ છે જેમાં તેરસો વરસ પહેલાં અમે અમારા માઆપની સાથે રહેતા હતા, જેની બહાર ઊંટ ને ઘોડા બાંધવામાં આવતા હતા અને અંદર અમારી તલવારો લટકતી હતી.

જ્ય અમે બટરીઓ ચારતા હતા, જવનો લોટ ખાતા હતા, કામળા પહેરતા હતા. કેમ ન કહું કે તેજ જ્યાંથી અમે બીડીને આપી દુન્યાને હચમચાવી નાંખી અને તેના તાજ ને તપ્તના માલિક થઇ ગયા.

ચાર વર્ષ ઉપર જ્યારે હું મારા જુના વતનમાં ગયો તો તે મને બહુજ વહાલું લાગ્યું. માફ મન તેણે એકદમ આકર્ષ્યું. પરંતુ ત્યાં પણ મેં હિંદુસ્તાનને મનથી જુદું કંઈ નહોતું. આ આંખોની ઠંડક ઉપર ભૂલ ને બેપરવાઈનો પરંદા નહોતો નાંખ્યો. મેં ત્યાં હિંદના વાદળો અને વીજળીઓને યાદ રાખ્યા, વરસાદની લવા. કોયલ ને મોરના ટહુકા ને તળાવના દેડકાઓનું ખેલવું ધ્યાનમાં લાવ્યો અને પ્રેમનો દંડો નિસાસો નાંખીને મારી જન્મભૂમિને વાંકો વળી વળીને ઘડીએ ઘડીએ જોતો હતો.

હું રાજ્ય છું કે મારો અરબસ્તાન દેશ સલામત છે, તેમજ મારો હિંદુસ્તાન દેશ સલામત છે તેથી પણ ખુશ છું.

આ વિના એક ખીજને ખ્યાલ પણ છે કે જેણે આ જન્મચરિત્ર લખવાની જરૂર પાડી, અને તે ઉર્દૂ ભાષાની સેવા છે. કેમકે અમે બધા હિંદુ ને મુસલમાન અમને ખંતેને જીવતારાખનારી ને આગળ વધારનારી જે ભાષા તે અમારી કુચી છે તેની ઉન્નતિ કરવાની શરજમાં શામીલ થવું આપણને યોગ્ય છે. મમતે અમને ખંતેને આંધળા કરી દીધા છે. કેમકે સત્ય વાત એ છે કે હિંદુ મુસલમાનની સામાન્ય બહે આખા હિંદુસ્તાનની એ સામાન્ય ભાષા છે. દરેક હિંદુસ્તાનીનું મન એ વાત કમુલ કરે છે અને ઇચ્છા રાખે છે કે અમારી ભાષા એવી ભપકાદાર થઇ જાય જેવો અમારો દેશ આખી દુન્યામાં પ્રખ્યાત છે. ઉર્દૂ, હિંદીની તકરારમાં ખંતે કોમો મુખ્ય મુદ્દો ભૂલી જાય છે અને એક ભાઈ ખીજ ભાઈને હરીફની પેઠે જુએ છે. આ પુસ્તક ઉર્દૂમાં લખવાથી મને

સંતોષ થયો કે મેં મારી ભાષાનો હક પુરો કર્યો. કેમકે ઉર્દૂ ભાષામાં શ્રી કૃષ્ણજીનાં ચરિત્રો અહુજ ઓછાં છે અને જે છે તે જાતીય શ્રદ્ધા ને વિચારો પર લખાયાં છે. દાખલા તરીકે લાલા લજપતરાય સાહેબે જે લાઇફ શ્રી કૃષ્ણજીની લખી છે તેમાં આર્યસમાજની દૃષ્ટિથી દરેક વાત લખી છે. અર્થાત જુના વિચારના હિંદુઓની વિરુદ્ધ અને સમાજને લાભ કરે એવી રીતે લખી છે જે કે એ પણ સંતોષની વાત છે એમ હું માનું છું અને મને એ પુસ્તકથી ઘણી મદદ મળી છે તો પણ પક્ષપાતી વિચારજાહેર કર્યાનું તોહમત એના પર મૂકી શકાય છે.

લાલા સાહેબ વિના ખીજ પણ કિતાબો છે જેને મેં એકઠી કરીને જોઇ પરંતુ કોઈ પુસ્તક એવું જેવામાં ન આવ્યું જે હિંદુ સિવાય એટલે મુસલમાન લોકોને શ્રી કૃષ્ણજીની હકીકતથી સારી પેઠે જાણીતા કરી શકે.

આ પુસ્તકોમાં સૌથી મોટી ખામી એ છે કે, એની ભાષા, કાગળ, લખાણ કે છપામણી કોઈ પણ ઉત્તમ નથી. વિચાર તો કરો કેવા પ્રતાપી અને રૂપાળા માણસની એ લાઇફ છે અને એવી કદરૂપી કે ગરજુ અને શ્રદ્ધાળુ માણસ વિના કોઈ પણ નાણુક સ્વભાવવાળો માણસ એને હાથમાં લેવાનું પણ પસંદ ન કરે.

વેપારી લોકો પૈસા કમાવવા માટે એવી ખરાબ ચોપડીઓ છાપે છે અને ગરીબ ઉર્દૂ ભાષાની પ્રતિકા અન્ય લોકોમાં ઘટાડી મૂકે છે.

મેં આ ખામી દૂર કરવા કોશીશ કરી છે. ખાસ બંદોબસ્ત કરી ફોટો તૈયાર કરાવ્યા છે ને ત્રણ ચાર મણુ પૈસા ખર્ચ થયા છતાં પણ કાગળ ગ્લેઝ ને ઉત્તમ વાપરી છપાવવાનો પણ ઉત્તમ બંદોબસ્ત કરી મારાથી બની શક્યું ત્યાં સુધી કિતાબને ઉમદા બનાવી, મારી સમજ પ્રમાણે ઉર્દૂ ભાષાના પુસ્તકની શોખામાં વધારો કર્યો છે.

મેં સાંભળ્યું છે કે અંગ્રેજ ને હિંદીમાં શ્રી કૃષ્ણના વર્ણનના કિમ્બદ્ધિ પુસ્તકો પ્રકટ થયાં છે બલે થાય. જ્યારે ઉર્દૂમાં નથી તો સમજે કે કોઈ ઠેકાણે નથી. ઉર્દૂ પોતાની ઉત્પત્તિ, પોતાની ભવિષ્યમાં થનારી ચઢતી અને પોતાની જખરી સત્તાના કારણથી અને વળી જેનો કબજો દેશના મોટા ભાગ પર છે તે એવી માંગણી કરી શકે છે કે તેમાં દરેક પ્રકારના ઉત્તમ ને અગત્યના વિષયો એકઠા થાય અને એમાં શક નથી કે શ્રી કૃષ્ણની જીંદગી અમારાજ દેશમાં નહિ બલકે આખી દુન્યામાં એવી અગત્યની જીંદગી છે જેની કેશીયત ઉર્દૂમાં એવી રીતે હોવાની જરૂર છે કે દરેક માણસ હિંદુ કે મુસલમાન ઉર્દૂ સમજનાર તેને સમજી ને વાંચી શકે.

મેં મીસીસ એનીબીસ્ટની ચોપડીઓના ઉર્દૂ તરજુમા અને જુના વિચારના હિંદુઓની બધી કિતાબો પુરતા જગ્યામાં એકઠાં કરી આ પુસ્તક લખ્યું છે અને મારા હિંદુ મુસલમાન મિત્રોના ડગલે ડગલે અભિપ્રાય લેતો ગયો છું.

હું ઉર્દૂ ભાષાના તે મિત્રોમાંનો એક છું કે જે રોજની બોલચાલમાં લખે છે. અને હિંદી, અરબી ને શરસી શબ્દો વાપરી પોતાના લખાણને મુશકિલ બનાવતા નથી. તેથી મેં સૌ કરતાં પ્રથમ આ કિતાબના નામ માટે કોશિશ કરી કે તે સૌથી નીરાળું નવું અને બધા સમજી શકે એવું હોય. ~~કૃષ્ણ~~વીતી એવું નામ છે જેમાં નવીનતા પણ છે, સંક્ષિપ્તતા પણ છે, મનને પસંદ પડે એમ પણ છે ને મનને લોભાવે એમ પણ છે. શ્રી કૃષ્ણના પ્રખ્યાત પુસ્તક ગીતાના પ્રાસ પર નામ રાખીએ તો કૃષ્ણવીતા પણ કહી શકીએ.

આ વખતે કૃષ્ણવીતીનો પહેલો ભાગ પ્રકટ કર્યું છે જેમાં શ્રી કૃષ્ણનું જન્મ ચરિત્ર છે. બીજા ભાગમાં તેમની કેળવણી, ચાલ ચલગત ને તેમના જીવતા ઉપદેશ ગીતા પર સમાલોચન કરીશ.

હસને નિઝામી.

بسم الله الرحمن الرحيم

કૃષ્ણકથા.

કથા. ૧

જખરૌ અધકાર.

હિંદુસ્તાનના પ્રખ્યાત વીર પુરુષો અને રાજાઓ સૂર્ય-
વંશી કે ચંદ્રવંશી કુટુંબનાજ હતા. શ્રી કૃષ્ણુ પિતાની
તરફથી સૂર્યવંશી ને માની તરફથી ચંદ્રવંશી હતા. એક
મૂર્તિમાં સૂર્ય ને ચંદ્રનો પ્રકાશ એકઠો થયો હતો. એક ગરમ
હતો, સખ્તી ને બળાત્કારનો માળો બીજો ઠંડો હતો પ્રેમ
અને દયાનું ઠેકાણું.

મથુરા એક શહેર દિલ્લીથી ૮૦ માઇલ ઉપર જમના નદીની
છાજોના કિનારા પર છે. પ્રખ્યાત રાજા રામચંદ્રજીના સમયમાં
એને મધુવન કહેતા હતા. એના પર મધુ રાજાનો અમલ હતો.
મધુ રાજા ચંદ્રવંશી હતો અને સૂર્યવંશી રાજાઓ સાથે એને
દોસ્તી હતી. એમની રાજધાની અયોધ્યા (ફેજ આબાદ)
માં હતી.

મધુ રાજાને એક દીકરી હતી, જેનાં લગ્ન સૂર્યવંશી કુટું-
બના એક રાજપુત્રની સાથે જે અયોધ્યાથી મથુરામાં આવીને
રહ્યો હતો, કર્યાં હતાં. હરિસ્યા કે હરજીશીઆ એનું નામ

હતું. એ રાજપુત્ર મધુ રાજનો જમાઇ પણ થયો અને મધુ પછી મથુરાની ગાદીનો ધણી પણ થયો. એ કૃષ્ણજીની આત્મા પેઢીએ એમના દાદા થાય છે. જેની આઠ પેઢીઓ પછી વસુદેવ નામે એક પુત્ર થયો.

વસુદેવ એક અનાથ રાજપુત્ર હતો. જેના પિતા વસુ-
ર્યાસુરને ચંદ્રવંશી કુટુંબના એક રાજા ઉચ્ચેને કતલ કરી
મથુરાપર કબજો કરી લીધો હતો, અને એ અનાથ શાહન-
દાને મુલક બથાવી પડનાર ઉચ્ચેનના ભાઇ દેવકે મોટો કર્યો
હતો, અને એવી રીતે વસુદેવ દુશ્મનના હાથથી મોટો
થઇ તેનોજ દીકરો કહેવાવા લાગ્યો.

મથુરાના રાજા ઉચ્ચેનને કંસ નામે એક દીકરો હતો. એ
કંસની બહેન અને ઉચ્ચેનની દીકરી દેવકી હતી જેને કૃષ્ણ-
જીની માતા બનવાનું માન મળ્યું.

વસુદેવ રાજપુત્ર તાબેદાર પણ હતો ને અનાથ પણ
હતો. ઉચ્ચેન રાજાની દીકરી દેવકી જે ઉચ્ચેનનો ભાઇ
દેવક પ્રયત્ન ન કરત તો એને મળવી અશક્ય હતી.

કુદરતે પાસું ફેરવ્યું. વસુદેવ ને દેવકીનાં લગ્ન થયાં. કંસ
જેવો ગર્વિષ્ઠ અને ટંટાખોર માણસ જે પોતાના બાપ ઉચ્ચે-
સેનને પદબ્રષ્ટ કરી ગાદીનો માલિક થઇ બેઠો હતો તે
આથી એટલો રાજી થયો કે બહેનનો સારથિ થઇ તેનો રથ
હાંકી તેને તેના સાસરે લઇ ગયો.

હઝરત ઇબ્રાહીમના નમસ્ક, અને હઝરત મૂસાના ફિર-
ઓનથી કંસ કોઇ વાતે ઉતરે એવો
કંસનો જીલમ નહોતો. દુન્યાની લાલચ એવીજ,
લોભ એવીજ, જોર જીલમ એવીજ,
નિર્દયતા કઠોરતા પણ એવીજ.

આપને ગાદીએથી ઉઠાડી પોતે રાજ્ય થયો. જરા જરા વહેમપર સેંકડો નિરપરાધી બધ્કે નાનાં બાળકોનાં લોહી વહેવડાવ્યાં. દુન્યાનું કોઈ પણ નહાડું કામ એવું નહોતું જેની સાથે આ લોભીએ સંબંધ ન રાખ્યો હોય. એવા તેજ મસાલાને દેવતાની કમી કેમ હોય ? આળ્લુઆળ્લુના મિત્રો જરા જરા વાતમાં એને ઉશ્કેરતા, વહેમી વાતોથી ખીવડાવતા અને કહેતા હતા કે “ સદા રાજ કરવું હોય તો રસ્તામાં કોઈ કાંટો પેદા થવા ન દો. ” તો વિચાર કરો કે વસુદેવ જેવા માણસ તરફથી કંસ અને તેના મિત્રોને ધાસ્તી નહિ હોય ? દરેક વખતે વિચાર કરતા હશે અને શી યુક્તિ કરવી તે માટે મસલત કરતા હશે.

વસુદેવના બાપ દાદાની ગાદીપર કબજો કર્યો હતો, તેને કતલ કર્યો હતો તેથી એનો વહેમ વધવા લાગ્યો. પરંતુ જાણુતો હતો કે વસુદેવને દેવક કાકાએ ઉછેરી મોટા કર્યો છે. એણે આંખ ઉઘાડીને જેને પોતાનો પિતા સમજ્યો છે તે મારો કાકો છે. કાકાની કેળવણીએ વસુદેવનું લોહી ટાકું કરી દીધું છે હવે તેને રાજપાટનો વિચાર આવશે નહિ. એણે નાનપણથીજ અમારા રાજને પોતાનું રાજ્ય ગણ્યું છે અને નાનપણમાં જે અસર મનપર થાય છે તે હમેશા કાયમ રહે છે માટે એનાથી ડરવાની જરૂર નથી.

એજ કારણથી પોતાના કાકાની સલાહ એણે માની લઈ પોતાની બહેન દેવકીનાં લગ્ન વસુદેવ સાથે કર્યા હશે કેમકે તેને આશા હતી કે ખરા દુશ્મનનું મોં એ મણિથી બંધ થઈ જશે.

તો પણ પાસે બેસનારા હિતેચ્છુઓ ભલા થવા માટે

કહેતા હશે કે “વરૂના બચ્ચાને બકરીનું દૂધ પાઇને ઉછેરીએ તો પણ વરૂજ થાય છે. વસુદેવથી નિશ્ચિંત રહેવું ઠીક નથી, પોતાની બહેન દેવકી આપો તો છો પણ ભવિષ્યનો વિચાર કરજો. આ કલમ નવું ફળ ન લાવે.” કંસ એક તો કારેલું ને વળી લીમડે ચડ્યું ઘણીજ ભાંજવડમાં હશે, મનમાં જાત જાતની ચકાઇઓ થતી હશે. કદીક કહેતો હશે બહેન આપવાથી પારકા આપણા થશે, કદીક ખીતો હશે કે ફરી ન જાય, દેવકીને વિજ્યરૂપી કિલ્લાની સુરંગ ન બનાવી લે.

લાલચુ ને નિર્દયના ધરાદા કમજોર હોય છે, તે ખરો વિચાર કરવાથી બેનસીય રહે છે. એજ સ્થિતિ કંસની થઇ. દેવક કાકા અને વસુદેવ શત્રુનું કહેવું માની લીધું, બહેન આપી દીધી, મન રાજી કરવાની અને દંભ દેખાડવાની કાંઈ યુક્તિ બાકી ન રાખી.

જન વિદાય થતી હતી, કતલ કરનાર કતલ થએલાને માટે પોતાના ઘરની આબરૂ રથમાં બેસાડી લઇ જતો હતો. મથુરાના બજાર એવી રૈયતથી ભરેલા હતા કે જે કાલે વસુદેવના બાપદાદાની તાબેદાર હતી, અને આજે કંસની તાબેદાર છે. અસંખ્ય અંતઃકરણો જેમાં પ્રાચીન સત્તાનો અંશ બાકી હશે તે પોતાના ગરીબ રાજકુમારને વરરાજ થએલો અને પાછળ વિજયીની દીકરીનો રથ જોઇ ખુશીથી કુદ્યા હશે અને વિચિત્ર શુદ્ધ લેતા હશે.

એવા અંતઃકરણની પણ અછત નહિ હોય કે જેમની માન્યતા કંસની સત્તા ઉપર હશે. તેમને પોતાના રાજ તથા પોતાની આબરૂના રક્ષકની આ રીત પસંદ પડતી નહિ હશે કે શત્રુની સ્ત્રીનો સારથિ બનેલો છે.

અંતઃકરણના અસંખ્ય લોહચુંબકોએ કંસના વજ્ર અંતઃકરણ પર અસર કરી હશે, એના હાથમથા મગજ પર દુન્યાના વિચારની વીજળીઓ પડતી હશે.

એટલા માટે કંસ ચાલતાં ચાલતાં ખંચાયો, એનો દંભ ભવિષ્યની ભલાઈથી પરાજ્ય પામ્યો, એના કાને પોતાના અપરાધી અંતઃકરણનો સાદ સાંભળ્યો કે આજ દેવકીના પેટથી વસુદેવને એક દીકરો થશે જે તારા રાજ્ય અને જીવને ધૂળમાં રગદોળી નાંખશે.

હિંદુઓનાં પુસ્તકોમાં લખ્યું છે કે આ વખતે કંસે એક આકાશવાણી સાંભળી કે દેવકીનો દીકરો તને કતલ કરશે. કેટલાંક પુસ્તકોમાં છે કે જોશીઓએ ખરા વખત પર રસ્તે જતાં એને એવું કહ્યું.

ગમેતેમ હો, શમ્ભો જુદા જુદા છે, વર્ણનની રીત જુદી જુદી છે, યનાવનું રૂપ જુદું જુદું છે, પરંતુ પરિણામ અને મતલબ એક છે. કંસને દેવકી અને તેના વંશનો તરફથી ખીક પેડી. એજ ખીકથી એ હમેશા ડરતો હતો અને લોકો પણ એને ખીવડાવતા હતા.

હવે શું જોઈએ: ગાંડા માણસને તો જરાક ઉશ્કેરણી બસ છે. અંતઃકરણનું અંધારું આંખોમાં આવ્યું, ન્યાયની પ્રુદ્ધિ તંમર ખાઈને પડી ગઈ, અન્યાયની પ્રુદ્ધિની આંખોપર પાટો અંધાયો, તલવાર પર હાથ મૂક્યો ને તેને મ્યાનમાંથી ખેંચી અને ઉઘાડી તલવારની શક્તિ વડે બહેનનો રથ ઉઘાડો કરી દીધો. જેવો રથનો પરદો ઉઘ્યો થયો કે નિરપરાધીપણાની અપસરા દેવકી કંપી ઉઠી. તલવારના ચમકારાએ તેની આંખો પર લાજનો પરદો નાંખી દીધો.

તલવાર ચમકવા લાગી, ચારે તરફ કેર વરતાઈ રહ્યો, ક્ષણમાત્રમાં ખુશીના પોકારો બંધ થઈ ગયા ને દેવકી ચુપ થઈ ગઈ. નગર સ્તબ્ધ હતું, જનૈયા ચિત્રમાં આલેખ્યા પ્રમાણે સ્થિર થઈ ગયા હતા ને કંસ તલવાર ખેંચીને પુતળાની પેઠે ઉભો હતો. વિચારની લડાઈ ઠરાવવાનું ચહાતો હતો. એટલામાં વસુદેવની ખુશામદ ને આજીજીએ મથુરાના આ વિજયીની ચુપકી તોડી. કંસ ગાંડાની પેઠે વસુદેવની આજીજી સાંભળતો હતો કે જે એના ક્રોધરૂપી દેવતાને પાણી છાંટી છાંટીને એલવતી હતી. કંસ ને તેનો કેર દબાઈ ગયો, વસુદેવનો મંત્ર ઈળીભૂત થયો, તલવાર મ્યાનમાં પાછી પેડી ને જન આગળ વધી.

કહે છે કે એ વખતે વસુદેવ પાસેથી શ્રેણકરાર કરાવી લીધા હતા કે દેવકીનાં સંતાન જીવતાં રાખવામાં આવશે નહિ.

મથુરાપર અને તેના તાજનો પ્રકાશ જ્યાં જ્યાં જતો હતો ત્યાં ત્યાં અપરાધિનું અંધારું હતું. ઘરોપર, શરીરોપર, વિચારોપર ને નેકીઓપર રાક્ષસી કાળી ધનધોર ઘટા છવાઈ રહી હતી, છતાં પણ અંધારું પોતાની હદને પોહોંચ્યું નહોતું. અંધારું ગુચવાઈ રહ્યું હતું પણ સંકીર્ણ થઈ ગયું નહોતું ખુદાનો કોપ કાળો દારૂ પાથરી રહ્યો હતો પરંતુ તે સુકાયો નહોતો.

તે દિવસ પણ આવી પોહોંચ્યો, દેવકીને પુત્ર જન્મ્યો. કંસને ખબર આપી, તે મહેલમાં આવ્યો. પોતાના જીલમના શત્રુ વસુદેવના રત્ન અને પોતાની માજીદ દેવકીના કુમળા છોકા જેવા બાળકને જોઈ ગુસ્સે થયો. ખોળામાં પડેલા રમકડાએ

ધશ્વરના દુશ્મન કંસને પોતાનું બેકાતુ ને લાચાર શરીર દેખાડ્યું પરંતુ ગુલમીને જરા પણ દયા ન આવી.

વસુદેવ અને દેવકી કાંઈ કહી પણ શક્યાં નહોતાં કે જીભ વિનાના બાળકનો પગ કંસના હાથમાં હતો, જે ઝાલીને એક ચક્કર ફેરવી પથરની જમીન સાથે અણબો. ધોળી જમીન જગતના નાના મેહમાનથી લાલ થઈ ગઈ. તેણે બે ખુમો પાડી. એક જ્યારે પગ ઝાલીને ફેરવ્યો ત્યારે, ને બીજી જ્યારે જમીનપર ચુરે ચુરા થઈ ગયો ત્યારે. ખંને ચીસોમાં શબ્દ નહોતા પણ અર્થ હતા. તે દુઃખ ને લાચારીની ખુમો હતી, પરંતુ ક્યાંદનાં હજારો બાપણો તેનાથી સમજી શકાતાં હતાં.

વસુદેવ ને દેવકીનો પ્રેમ લોહીમાં નહાએલો ધરતી પર પડ્યો હતો, એમની ખુશીનો ચંદ્રમા ખોળાના આકાશમાંથી ઉતરીને કાળની રાત્રિમાં છુપાઈ ગયો હતો.

અંતકરણ ને આંખો, હાય હાય કહેતાં હતાં, હોય ઠેકાણે નહોતા કે તેમનું વર્ણન સંભળાવી શકે.

દેવકી વિશ્વાસી હતી કે “આ જગતમાં ભૂખ્યા ને ગરીબ લોકોના ખોળા ભરેલા છે શા માટે હું આ રાજભુવનમાં જન્મી ? હે લોકો ! મારી નવ મહીનાની મહેનત ઉજડ થઈ ગઈ અને પ્રીતિની ભરેલી ગોદ ખાલી થઈ ગઈ, આ સૂર્ય-વંશી કુટુંબનો નાનકડો સૂર્ય ઉદય પામતાંજ અસ્ત થઈ ગયો, એ ચંદ્રવંશી કુટુંબનો વહાલો ચંદ્ર ઉગતાંજ આથમી ગયો.

અરે શું આ દેશમાં મારો કોઈ મદદગાર નથી ? કોઈ હોય તો આવો, મારો લાડકો સુઈ રહ્યો છે તેને જગાડો, બાઈ કંસને ખખર આપો, મારો વેરી બાઈ મારી વિપત્તિ

સાંભળશે, અરે હું ભૂલી, કંસને ન બોલાવો તે મારા બાળકને મારી નાંખશે, જુઓ જુઓ આ બાળકને મારી નાંખ્યું, કોનો લાડકો હતો, કેવો ફૂલની પેઠે દરમાએલો પડ્યો છે.

હાય બધા ચુપ ઉભા છે, કોઈ બોલતું નથી, આ બાળક કોણ લાવ્યું હતું, ભાઈએ એને શા માટે મારી નાંખ્યું, મારો પતિ વસુદેવ પણ ચુપ છે, એણે પારકા બાળકને ન બચાવ્યું.

હાય, એક શુભ કાળજ્ઞમાં ઉદયું, કાળજું કપાઈ જાય છે, અંતઃકરણ ચીરાઈ જાય છે, છાતીમાં આગ લાગી છે, આંખો ઉમકા ખાય છે, ભડકાના આંસુઓની ઉલટી થાય છે, આતો મારોજ વરરાજ છે, ફૂલનો સેરો' બાંધ્યો છે, આતો મારોજ જીવજન છે, હાય મારો દીકરો છે, મારો દીકરો છે, મારા સુકેલા તળાવનો કુવો છે.

ક્યાં છે ? નથી, મરી ગયો, મારી નાંખ્યો, હવે નથી, જન્મ્યોજ નહોતો." એમ હાય હાય કરતાં હાથ વડે મોં ધ્રુપાવી દીધું.

વસુદેવ પુરૂષ હતો, દેવકીની પેઠે ગાંડો ન થયો પરંતુ શોકે એની હાલત પણ બગાડી દીધી અને કાળજ્ઞમાં ઘણા દિવસ સુધી હીક જાણે ઉડવા લાગી પગી દુઃખતું એસડ દહાડા, વીસારે પડી.

છેવટે મનને ધીરજ આવી, શોકાતુરોને કરાર વળ્યો દિવસો જવા લાગ્યા, રાતો પસાર થવા લાગી, ભૂલના પાણીએ ધર્યાની ધુળ ઘોઈ નાંખી. ધીરજના મલ્લમે કાળજ્ઞ ઉપર પડી ચોપડી.

એ થઈ રહ્યું એટલે ખીજ આશા દેખાઈ, નવ મહીના પછી ખીજે તારો ચમક્યો, પરંતુ તે પણ કંસની અમાનુષી બળતરા ઉપર ખરતા તારાની પેઠે પડ્યો તે નાશ પામ્યો.

વિચાર કરજો, વસુદેવ ને દેવકીના અંતઃકરણ પર હાથ મૂકજો, તે શું કહેતું હશે ? કળીઓ ખીલતા પહેલાં જીવનમારે પાયમાલ કરી અને આ બિચારા કંઈ કરી ન શક્યા અને એજ નહિ પણ આ પછી ચાર બાળક ખીજાં થયાં, તેમનાં પણ કસાઈ મામાએ પોતાના નાશવંત તાજ ઉપર ભોગ આપી દીધો.

મથુરામાં જે સાંભળતા હતા તે કાળજી પકડીને બેસી જતા હતા, વસુદેવને દેવકીની લાચારીપર આંસુ ટપકાવતા હતા, કંસથી પહેલાં પણ કોણ રાગ હતું ? આ કૃત્યોએ વધારે ગડબડ મચાવી દીધી, નાનાં બાળકો પણ કંસને ક્રિટકાર કરતા હતા અને તેના નાશ માટે શાપ દેતા હતા. હદ થઈ ગઈ, સગી બહેનના કાળજના ૬ કટકા કાપી નાંખ્યા અને દરબારમાં કોઈની બોલવાની હિંમત ન થઈ. જે પાસે રહેતા હતા તેજ હિંમત કરી શકે ? પણ તે તો પોતાનું બલું ચલાવતા હતા અને તેમનું બલું કંસની સાથે આધાર રાખતું હતું તેથી તેઓ આ બાળકોની શી રીતે સીકારશ કરી શકે, તે જાણતા હતા કે એ બાળકોથી કંસના તાજને ધાસ્તી છે ને જે પ્રભુ પ્રીતિએ કહે એવા હતા તેમની દરબાર સુધી જવાની કોઈ યુક્તિ નહોતી.

દેવકીને સાતમી વખતે આશા રહી. આ દિવસો શું આવતા હતા, મા બાપને કાંટાની પથારીપર બળરામનો હમલ સુવાડતા હતા. સાતમી આશા વખતે વસુદેવે નક્કી કર્યું કે આ બાળકને ખુનીના પંજમાંથી બચાવવું જોઈએ, તદ્દખીર રૂપી બાળને યુક્તિઓ રૂપી ચકલીઓ ઝાલી ઝાલીને લાવવા લાગ્યા.

મથુરાની પાસે ગોકુળ નામે જગ્યા હતી જ્યાં ગોવાળી-
આઓ રહેતા હતા, ત્યાંજ વસુદેવની ખીજ સ્ત્રી રોહિણી
રહેતી હતી. એવો અદોઅસ્ત કર્યો કે આનું બાળક
રોહિણીને ત્યાં પોહોંચાડી દેવું અને એજ પ્રમાણે કર્યું. બળ-
રામ જન્મ્યા ને ચુપા ચુપ ગોકુળ પોહોંચાડી દીધા ને મહે-
લમાં જાહેર કર્યું કે દેવકીને કસુવાવડ થઈ. કંસે ઘણી
તજવીજ કરી પણ ખરી હકીકત જણાઈ નહિ.

કેટલાક કહે છે કે બળરામ દેવકીના પેટથી નથી, રોહિ-
ણીના પેટથી થયા છે. મતલબ એ છે કે બળરામ ગમે તે
માથી હોય વસુદેવના તો કાળજના દુકડા હતા અને
કંસના જીલમથી ઈશ્વરે એમને બચાવી લીધા હતા.

હવે સાંભળો, આઠમી આશા દેવકીને થઈ. એનીજ મોટી
ખીજ હતી જોશીઓએ આઠમા હમ-
મહાત્માનો જન્મ લની ભવિષ્યવાણી ભાખી હતી. પહે-
લાંના છ તો નાહક પેશબધીમાટે મારી
નાંખવામાં આવ્યા હતા અસલ મતલબ આ આઠમાની હતી.
આ તરફ કંસ હુશીઆર થઈને બેડો પેલી તરફ વસુદેવ
દેવકીને તેના છુપા મદદગારોએ બચાવવાની યુક્તિઓ શરૂ
કરી. કંસે બંધન મજબુત કરવા માંડ્યા. વસુદેવ ને દેવકી
પહેલાંજ દિવસથી એક ખાસ મહેલમાં નજર બંધ હતા.
આ હમલ સાંભળી નજર બંધીની કેદ મજબુત કરી, પહેરા
મજબુત કર્યા ને પુરી તજવીજ જારી કરી.

એક દિવસ દેવકી જમનામાં નહાવા ગયાં હતાં. પુરા
દહાડા હતા અને તેમને દરેક વખતે ભવિષ્યમાં આવનાર
શોકની દિકર રહેતી હતી, તેમણે જોયું કે નદીપર ગોકુળની એક

પવિત્ર સ્ત્રી સ્નાન કરે છે. નામ પૂછ્યું, યશોદા બતાવ્યું. નંદ નામે ગોવાળીયાની સ્ત્રી હતી અને તેને પણ નવ મહિનાનું હમલ હતું. દેવકીએ પોતાની વિપત્તિ તેને સંભળાવી. તે સાંભળીને ઘણી દિલગીર થઇ અને આંખોમાં આંસુ લાવી બોલી “ રાણીજી ! ધીરજ રાખો, રૈયતનાં બાળબચ્ચાં રાજા પર કુરબાન છે. આ વખતે મારે ત્યાં જ બાળક અવતરશે તે તમારું છે, તમારા બાળકની ભેટ ચકાવીશ. ” દેવકીએ કહ્યું ના બેન “ હેત બધાનું સરખું છે. મારાથી એ શી રીતે થાય કે પારકા બાળકને મારી આગમાં બાળું. ” પરંતુ યશોદાએ કાલાવાલા કરીને આ બલિદાન કમુલ કરાવ્યું.

કથા ૨

સત્યનું પ્રભાત.

લો, વખત આવી પોહોંચ્યો, રાતના અંધારાને પ્રકાશનું તીર વાગ્યું અંધારાની છાતી કપાઈ ગઈ. x ભાદરવાની કાળી રાત મથુરાની અંધારી ઘોર કાળાશથી ભેટી રહી હતી. જખમી છે, જીવ આપે છે, ખુદાએ કાળાં વાદળાં મોકલ્યાં છે, વાદળાની ગર્જના સાથે છે વીજળી કેરની જીભ કાઢી કાઢીને વાદળાંના લશ્કરને એકઠું કરતી ચાલે છે.

જરા ઉભા રહો, તેજ હવાનો ઝપાટો, ગર્જના ચમકારા અને વરસાદનો શોર સાંભળવા દેતાં નથી મથુરામાં અદ્રશ્ય આત્માઓ શું ગાયન ગાય છે, કેની પધરામણીનાં ગીતો સંભળાવે છે.

દેવકીનો મહેલ કંસનું કેદખાનું છે. વરસોથી ચુપાચુપ શોકની ધબ્બ લઈને ઉભો હતો, આજની રાત્રે ખુશીનો પ્રકાશ તેમાંથી વહે છે તેના કિરણો વીજળીની આંખો બંધ કરી દે છે.

અંદર ચાલો, શો ચમત્કાર છે. જરા જોજો માણસનું બાળક જન્મે છે જેવી રીતે જગતમાં બધાને ત્યાં બાળકો અવતરે છે. પરંતુ આ બાળકના જન્મમાં આશ્ચર્યકારક ચમત્કાર છે. અંધાઈ કંપી રહ્યું છે, ચહેરાપર પીળાશ છવાઈ રહી છે, ડરી જઈને પાછળ હડે છે, કેદખાનાની ભીંતો દર્શનની અભિલાષાથી નમી પડે છે, બહાર વાદળાં નગારાં વગાડે છે,

x ઉત્તર હિંદુસ્તાનમાં પુનમીઆ મહીના ગણાય છે, તેથી આપણા ત્યાંની આવણ વદિ ૮ ઉત્તર હિંદુસ્તાનમાં ભાદરવા સુદિ ૮ ગણાય.

હવા રણુશીંગડું કુકે છે, વીજળી બાણ છોડે છે, ફેરાં મેઘ ધનુષ્યમાંથી તીર બનીને આવે છે.

અંદર ચુપકીદીને વરસો પડ્યો જીભ મળી છે, હુશીઆર થાઓ, નજર રાખોની પોકાર ઉઠી છે.

આજે તે મહાન સિપાહસાહાર, પરાક્રમી સેનાપતિ, હિંદુસ્તાનના કમાન્ડરની પધરામણી છે જેની ફોજો વીખરાએલી ફરતી હતી. જે હિંદુસ્તાન જેવા મોટા મુલકનો પ્રખ્યાત સેનાપતિ છે. આજે ધરતીના મુખડાપર તે આંખ દેખાય છે જેની દષ્ટિ આકાશથી પૃથ્વી સુધી પોહોંચે છે. આ ગુલબાંગ તેની પધરામણીની છે જે લડાઈમાં, શાંતિની સભામાં, મુખમાં, દુઃખમાં, જીવવામાં, મરવામાં અર્થાત જીવતરના દરેક ખુણામાં હિંદીઓને આશ્વાસન આપનાર છે, મોટાઓનો સરદાર છે ને નાનાઓનો દીલદાર છે.

ખરાખર સાંભળો, સામા લેવા જાઓ, કૃષ્ણજી પેદા થાય છે, પ્રકાશનો મંડપ બાંધો, આ ઇશ્વરના છુપા ભેદને અન્ય માણસોની દષ્ટિથી બચાવો, સંતાડો, જલદી સંતાડો, રક્ષ-સોની નજર ન લાગે.

વસુદેવે ખોળો માંડ્યો, દેવકીએ ખોળો ઉપાડ્યો. ખુદાની બખ્શીશની બંનેમાં લેવડદેવડ થઈ. માએ પોતાનો દીવો પિતાના ખોળામાં આપ્યો, પિતાએ પ્રકાશિત તારો છાતી સરસો ચાંપ્યો અને બહાર નીકળ્યો. પવિત્ર આત્માઓ ચર્મચક્ષુથી ગુપ્ત રીતે આ પ્રકાશમાન મૂર્તિની સાથે ચાલી. દરવાનોને ઊંઘાડી દીધા જે કે તે તો પ્રથમથીજ અપરાધોના અધારથી આંધળા થઈ ગયા હતા. કેટલાક કહે છે કે વસુદેવને મળી ગયા હતા આ બાળકના રક્ષણમાં મદદ આપવા

માટે કોલ હારી ચુક્યા હતા, જાણીજોઇને બેખબર થઈ સુઈ ગયા અને વસુદેવ નીડરપણાથી મહેલની બહાર નીકળી ગયા.

વરસાદ વરસી ચુક્યો હતો, આકાશ નિર્માળ હતું, તારા પ્રકાશતા હતા, ધૈર્યના વહાલા જે વસુદેવના ખોળામાં હતા તેના ઉપર પોતાનો મધુર પ્રકાશ વરસાવતા હતા. અદૃશ્ય તમાશા જેમને દેખાય છે તેમણે જોયું કે શેષે પોતાની ફેણથી જાળકના ઉપર છાંયડો કર્યો છે, જેઓ બુદ્ધિની ગલી-કુંચીથી આગળ વધવાનું નથી ઇચ્છતા અને દરેક અદ્ભુત બનાવનું કારણ જોળવા મંડે છે તેઓ કહે છે કે નાગ એક પ્રજા હતી તેના સરદારે આ વખતે વસુદેવને મદદ આપી હતી. મેં કહ્યું નાગ સાપ હોય, આદમી હોય, દેવ હોય કે દાનવ હોય, એક લાચાર માણસનો છુપો મદદગાર હતો.

વસુદેવ જન્મના કિનારે પોંહોંચ્યા. ભાદરવા મહીનાના વરસાદથી નદી બંને કાંઠે પુરજોશમાં વહેતી હતી. તે પોતાના પાણીની ચાદરો જંગલમાં પાથરી વીર પુરુષોની પેઠે મોંમાં ફેણ લાવી વહેતી હતી. જેવા વસુદેવ ઐક્યના સમુદ્રને ખોળામાં લઈ તેને કિનારે આવ્યા તે વખતે જન્મના નદી ખુશીથી લહેરો લાવતી રાહ જોતી હતી ને આંસુરૂપી પાણી પીતી હતી. તે હવે ફેલાએલા પાણીને એકઠું કરવા લાગી અને ઉચું થએલું પાણી જેસી ગયું અને બેઠેલો પ્રવાહ ઉભો થઈ ગયો તેથી ઉંડાઈ શી રીતે બાકી રહી શકે, નદી પાર ઉતરી શકાય એવી થઈ ગઈ, હોડીની અગત્ય ન રહી, વસુદેવ એમાં ઉતર્યા ને પાર જતા રહ્યા.

નવા જન્માનાની અકલો પાછું ગોથું ખાશે. હોડી બગર પાર જવામાં એમને નવાઈ ને ઇનકાર પેદા થશે પરંતુ

સાચા મુસલમાનો તો આવા ચમત્કારને માને છે. કુરાન-શરીફમાં વાંચે છે કે હજરત મુસા અલબ્બને નીલ નદીએ રસ્તો આપ્યો હતો અને એમાં ખાર સડકો આપોઆપ થઈ ગઈ હતી. જો જરા બુદ્ધિ વાપરી વિચાર કરશો તો એવા અમં-ખ્ય દાખલા માલમ પડશે કે નદીમાંથી હોડી વિના પાર ઉતરી ગયા ને કોઈનો વાળ વાંકો ન થયો. રમુલે ખુદા (સલ્લ)ના અસહાયોએ ધરાનપર હુમલો કર્યો. નદીની પેલી પાર દુશ્મનની ફાજ હતી ને આ બાળુએ મુસલમાન હતા. નદીનો પુર જોશ, હોડીઓ મળે નહિ, છેવટે લશ્કરના ઉપ-રીએ હુકમ કર્યો “ ઘોડાઓ નદીમાં નાંખી દો ” સિપાઇ-ઓએ હુકમ માન્યો. બધા ખુદાનું નામ લઈને કુદી પડ્યા. ધરાની શત્રુઓ આ બહાદુરી જોઈને ડરી ગયા ને કહેવા લાગ્યા કે “ આ માણસો નથી જિંનાત છે ” તરત નાશી ગયા. ખરી હકીકત છે કે મુસલમાનોને કંઈ તુકસાન ન થયું અને તેમણે સામે કિનારે જઈને દેશ જીતી લીધો.

એવીજ હકીકત બાબરના ઇતિહાસમાં પણ લખેલી છે તે પણ ગંબાનદીમાં હાથમાં તલવાર લઈને રમુલે હતો, ને ફાજને પણ એમાં તરતી તરતી લઈને નદી પાર ગયા હતા.

વસુદેવને માટે ને તેમના દીકરા કે જે ધર્મરત્ના વહાલા હતા તેમને માટે નદીનું સુકાઈ જવું કોઈ નવાઈની વાત નથી. અથવા એમ કહો કે વસુદેવની હિંમત અને વિ-ચારની દૃઢતા હોડી થઈ ગઈ માટે તે પુરજોશમાં વહેતી નદી-માંથી નીરડરપણે તરીને નદી પાર ગયા.

પાર લઈ જઈને કૃષ્ણજીને યશોદાના ખોળામાં આપ્યા અને તેની દીકરીને પોતાના ખોળામાં લઈને મથુરા આવી પોંદોંઆ.

પ્રભાત થયું દેવકીને ત્યાં બાળક અવતરવાની ખબર તે મૃગ કંસને આપવામાં આવી જેનું આ ઘડીની રાહથી વરસોથી કાળજી ધુળતું હતું. સાંભળતાંજ વાવટોળીઆની પેઠે દેવકીના મહેલમાં પેઠા કે ટમટમી રહેલા દીવાને હોલવી દે અને પોતાના જીલમી ઘરમાં નિશ્ચિંતતાનો દીવો સળગાવે.

વસુદેવ ને દેવકી હાથ જોડીને ઉભાં થયાં, નિરપરાધીને બચાવવા માટે પોતાના અશક્ત અવાજથી રોડાણુ કરવાનું ધાર્યું, પરંતુ આ વટોળીઆની સામે વસુદેવ અને દેવકીના રજકણો શી રીતે ટકી શકવાનાં હતા. જોતાજ રહી ગયા ને કંસે નિરપરાધી બાળકને ઉચકી ફેરવીને પછાડ્યું. અવાચક બાળાના પ્રાણુ ક્ષણુ વારમાં જતા રહ્યાં. કંસની આંખોમાં ઠંડક આવી અને બીકનું કામ પુરું થઈ રહ્યું તો બાળકને જોયું ત્યારે ખબર પડી કે છોકરો નથી પણ છોડી છે. આશ્ચર્ય પામ્યો કે “ખબર તો છોકરાની આપવામાં આવી હતી આ આઠમું બાળક છે જોશીઓએ કહ્યું હતું કે આઠમું બાળક છોકરો હશે અને તેજ તારા તાજ તપ્ત ને જીવનો નાશ કરશે ત્યારે આ શું? આતો બાળા છે. દગો તો થયો નહીં, છેતરપંડી તો કરી નથી, નક્કી “દાળમાં કાંધક કાળું કાળું છે” વસુદેવે પોતાના કોઈ સગાને ત્યાં છોકરો સંતાડ્યો છે ને કોઈ બીજાની દીકરીને તેની જગાએ ઓઢવી દીધી છે” આ વિચાર આવતાંજ એના વિચારરૂપી અભિગૃહમાં આગ લાગી. હુકમ કર્યો કે “બધા યાદવોને ત્યાં શોધ કરો જેને ત્યાં તરતનું જન્મેલું બાળક મળી આવે તેને કતલ કરી નાંખો.”

આ હુકમ કાળના તીરની પેઠે કંસના મોં રૂપી ધનુષ્યમાંથી નીકળ્યો અને અસંખ્ય નિરપરાધી બાળકોનાં ગળાં

વીંધતો ચાલ્યો ગયો. અર્થાત તે દિવસે બધા યાદવ વંશનાં ધાવણાં બાળકો જીલમી તલવારથી કાપી નાંખવામાં આવ્યાં અને મથુરામાં ગડબડાટ થઈ રહી.

ગરીબ નિરાધાર ગોવાલજીના કુંપડામાં હિંદુસ્તાનનો જાહેર અને ગુપ્તનો રાજ્ય ઝોળીમાં હિંચકા યશોદાની ગોઠ. ખાય છે. યશોદાની ગરીબીનો વિચાર ન કરે. એના અંતઃકરણમાં પ્રેમ અને માયાનો દરઆર ભરાયો અને એ તે દરઆરની મહારાણી છે. જેમને માટે આકાશ ને જમીન પેદા થયાં. તે બે લોકના શહેનશાહ મોહમ્મદ (સલ્લ) ની વાર્તા યાદ નથી? તે પણ એક ગરીબ ગોવાલજીના ખોળામાં ઉછર્યા હતા. જેનું નામ હલીમા હતું, ને જે બકરીઓ પાળીને પોતાનું ભરણપોષણ કરતી હતી. ખુદા દેખાડે છે કે પ્રેમના દરીઆ ગરીબીના પ્રવાહમાંથી નીકળે છે, પ્રીતિના ભડકા ગરીબોના છાપરામાંથી શરૂ થાય છે કે જેથી દુનીઆની દોલતના જીડા કેશથી મસ્ત થએલા લોકો સમજે ને ગરીબીની એ આખરને ઓળખે જે ખુદાની આગળ એની છે.

પ્રેમી પુરૂષો અનાદિ કાળથી ગરીબજ હોય છે. ખીચારી યશોદાની પાસે શું હતું જેનું હું વર્ણન કરું. અને ખુદાના વહાલા મહેમાનના ઘરનું ચિત્ર આલેખું, એક તંબુ કે કુંપડું હતું જેમાં ઘંટી હતી, રેંટીઓ હતો, માટીનાં વાસણ હતાં, ઘાસની ચટાઈઓ હતી, બહાર ગાય હતી, એમનાં વાછરડાં ને વાછરડીઓ કુદકારા મારતાં હતાં.

આ રીતે ગરીબીની આ મહેલની હકીકત છે જેમાં એકય રૂપી જગતના મહારાજની નાની મૂર્તિ યશોદાના ખોળામાં એશ કરતી હતી.

યશોદા આ રાજકુમારને છાતીએ ચાંપતી અને પોતાના ભાગ્યેદય ઉપર ગર્વ કરતી. તેને ખબર નહોતી કે હું જંગ-
તના પ્રખ્યાત વીર પુરુષ, પ્રખ્યાત રાજા, સર્વ પ્રીય, ને
ધર્મના આગેવાનની ધાત્ર છું. તેના પગના પ્રતાપે માફ નામ
જંગતમાં ચિરંજીવ રહેશે. તેણે તો લાચાર દેવકીનો નિર્લોભ
પ્રીતિથી સંગાથ કર્યો હતો. એને વસુદેવ ને દેવકી જેવાં
કેદીઓની તરફથી ધનની આશા નહોતી. યશોદાએ પોતાની
લીલી કુંપળને બીજના કુલ ઉપર કોઈ લાલચના કારણથી
કુરમાન કરી નહોતી અને જંગતમાં કોઈ માણસ પણ
લોભમાં આવીને પોતાનાં બાળકોનો ભોગ આપતો નથી. આ
ચમત્કાર ત્યારેજ નજરે પડે છે જ્યારે એમાં પ્રેમનો અંશ
ભળેલો હોય છે. એ પ્રેમનુંજ કારણ હતું કે યશોદાને
આંધળી કરી દીધી અને તેણે પોતાની દીકરીને કતલ કર-
વાને દેવકીના દીકરાને ખ્યાલ્યો, પરંતુ પ્રેમનો અંધાપો જ્ઞાન-
ચક્ષુને પ્રકાશિત કરે છે, અર્થાત ખુદાએ યશોદાને જ્ઞાનચક્ષુ
આપ્યાં અને તેની પદ્મી દુન્યાની જુડી દોલતવાળીઓ કરતાં
શ્રેષ્ઠ કરી દીધી. હે ગરીબ ગોવાળણીની ગોદ ટાઢી કરનાર !
તારાપર સલામ છે. અજ્ઞાત લોકોના નામોને પ્રખ્યાત કર-
નાર ! તને સલામ છે. એક ગરીબ દૂધવાળીના પડખામાં
ગૃહસ્થોની ફૂલોની પથારી કરતાં વધારે આરામથી પગ લાંબા
કરીને સુઈ રહેનાર ! તારાપર હજાર સલામો છે.

યશોદાનો ખોળો રાજકુમારથી આપ્તાદ થયો. રાત્રિ ગઈ,
સત્યનું વહાણું વાયું. યશોદા જોતી
માઠી ખખર. હતી કે આ બાળક પ્રકાશનું પુતળું
છે. એના ધરમાં આવતાંજ પ્રભાતનો
પ્રકાશ ચમકી ઉઠ્યો. પોતાના નવા મહેમાનની આગતાસ્વા-

ગતામાં લાગેલી હતી, દૂધ પણ વલોવ્યું ન હતું, તેવામાં મથુ-
રામાંથી એક માઠી ખખર આવી. જે ખખર સાંભળવાની
યશોદાને ખાતરી નહોતી. સૂર્યોદય થતાંજ એ ખખર દાનમાં
પડી કે તેની દીકરીને કંસે દેવકીના દીકરાના બદલામાં
મારી નાંખી. તે સમજતી હતી કે જ્ઞેશીઓએ કંસને દીક-
રાની ખખર આપી છે, જ્યારે તે જ્ઞેશે કે એ છોકરો નથી
પણ છોડી છે તો ચુપ થઈ જશે. જ્ઞેશીઓના અસત્ય
ભવિષ્ય ઉપર ક્રોધ કરશે અને મારી એક દિવસની નિરપ-
રાધી બાળાને છોડી મૂકશે. આશા માણુસને દુઃખદાયી નીવડે
છે, જે યશોદાને આવી આશા નહોત તો એની દીકરીના
મરણથી એને એટલું દુઃખ ન થાત. કેમકે તેનું અંતઃકરણ
પ્રથમથીજ આ કષ્ટ સહન કરવા માટે તૈયાર થઈ જત.
કૃષ્ણજીએ સૌથી પહેલો પાઠ પોતાની ધાવને આપ્યો, બાળક
ખનીને ચુપ પડી રહ્યા અને યશોદાને બતાવી આપ્યું કે
માણુસે જગતથી હમેશા નિરાશ રહેવું જોઈએ. યશોદાએ
આવડેા મોટો ભોગ આપ્યા છતાં માણુસાઈની આશાનો એક
અંશ બાકી રાખ્યો હતો. તેને કુદરતે કાપી નાંખ્યો અને
યશોદા સ્ત્રીને પ્રેમના મેદાનમાં એક વીર પુરૂષ
બનાવી આપ્યો.

જ્યારે યશોદાએ સાંભળ્યું કે તેની દીકરી કંસના હાથે
એવી નિર્દયતાથી મારી ગઈ છે તો વ્યાકુળ થઈ ગઈ, તેણે
કૃષ્ણને છાતીએ ચાંપી તેમના મોંપર પોતાનું મોં મૂકી દીધું
અને કહેવા લાગી.

“ દેવકીના પુત્ર ! મારી પુત્રી મરી ગઈ, વસુદેવના જીવ-
નન ! મારી પ્રાણ પ્રિયા ગતપ્રાણ થઈ ગઈ. સાંભળે છે,

તારા મામાએ મુજ ગરીબને લુટી લીધી, મેં સાચની આંચ ઉપર મારી લાડકીને ભેટ ચડાવી દીધી, કાળજની કોરને મેં પોતે કપાવા દીધી, આંખની કીકીમાં મેં પોતેજ તરાક મોકી દીધી

મારા કુંવર ! ઉઠ અને પોતાની દુઃખી ધાવનો બદલો એ પાપીયી લે, જોણે મારી વાડીનું નાનું ફૂલ તોડી નાંખ્યું. જો, મારી ગાય પોતાની વાછરડીને ધવરાવે છે ને તે વાછરડી ધાવ્યા વિના મરી ગઈ, જેને હું ગાયે જન્મ આપ્યો હતો.

તે મરનારીને એ ખજર નહિ હોય કે તેની કસાઈ મા તેને જળે કરવા મોકલે છે. તે જગતમાં રહેવા આવી હતી, મેં તેને રહેવા ન દીધી, તેના મનમાં કાંઈ કાંઈ જોવાનો ઝોરતો હતો મેં કાંઈ પણ જોવા ન દીધું, તેની આશાઓને ધૂળધાણી કરી નાંખી.

સંતાનવાળીઓને પૂછવું ? મારા મનની જવાબા તે ખતાવશે અને કહેવું કે યશોદાની દીકરી કતલ થઈ ગઈ. યશોદા એનો શી રીતે વિલાપ કરે ? યશોદા ખીજના પ્રિયને પાળે છે, એવું ન થાય કે પોતાની પ્રિયાના શોકમાં આ બાળકને અપશુકન થઈ જાય.

દેવકી તું કાંઈ પણ વિચાર કરીશ નહિ, યશોદા ધીરજની દેવી છે. એણે કાળજપર ચિલા રાખી છે, તે હસતી રહેશે, ને અંતઃકરણનું રડવું સંતાડશે. તું તારા રત્નની ફિકર ન કર, મારી લાલડી દુટ્ટી ગઈ તો દુટ્ટી જવા દો, આ ખોળામાંનો હીરો સલામત રહે તો હું મારી આંખના મોતીને ભૂલી જઈશ.

વસુદેવ ! આવ મારા પતિ નંદને સમજાવ, તે પોતાની દીકરીના વિયોગથી બેચેન થઇ જાય છે. હું કાળજીને પકડી રાખું, તારા બાળકને પાળું કે નંદને જાળવું. ”

તે ગઈ જીવ ગયો બંને બરાબર નાહા,
એને રોકું હું કે તેને પગે લાગું કોના.

યશોદાનો બોલો જીંદગીના લશ્કરમાં પહેલો રથ હતો જેનું સારથિપણું કૃષ્ણે કર્યું. આ વખતે તે ચુપ હતા અને ગારિલ બન્યા હતા અથવા અણુસમજી બાળક હતા; પરંતુ કુદરત એમનું ભાષણ, એમનો ઉપદેશ, એમનો બોધ, એમનું વ્યાખ્યાન યશોદાને એવી રીતે સંભળાવતી હતી જેવી રીતે મોટા થઇ એમણે અર્જુનને એના સારથિ થઇને મહાભારતની લડાઇ વખતે બોધ આપ્યો હતો.

કુદરતની છાની રૂપીયે યશોદાના અંતઃકરણને શાંત કર્યું, જેવી રીતે અર્જુનનું અંતઃકરણ ઉશ્કેરાઇ ગયું હતું. યશોદાને પોતાની ફરજનું જ્ઞાન થયું, જેવી રીતે અર્જુનને તેની ફરજ સમજાવવામાં આવી હતી.

ધર્મી સંદેશાનો હમેશા સ્ત્રીઓએ પહેલો સ્વીકાર કર્યો છે. ફિરોઝાનની સ્ત્રી આસિયા, હજરત મૂસા અલ૦ પર પુરો પોતી પહેલાં ઇમાન લાવી હતી. હજરત ખુદીજતુલ્લા કુઆ હજરત મોહમ્મદ સલ૦ નાં પવિત્ર પત્નિએ, સૌથી પહેલાં પોતાના સ્વામીનો ધર્મ ઇસલામ સ્વીકાર્યો હતો.

એવીજ રીતે હિંદુસ્તાનના આ શિલાસોદરની જિંદગી ને ફરજની ફિલ્સુફી ઉપર જેણે સૌથી પહેલાં માથું નમાવ્યું તે પણ સ્ત્રી હતી અને એ શોકાતુરનું નામ યશોદા હતું.

યશોદાએ હિંદુસ્તાનની ગરીબ દૈયતની પ્રીતિ જે પોતાના

હાકેમો સાથે હોય છે તેને સદાને માટે મૂર્તિમાન કરી દીધી. યશોદાએ પોતાની દીકરીને છરીની તળે મૂકી દીધી અને જગતના લોકોને કહી ગઇ કે, હિંદુસ્તાનવાળા પોતાના રાજાઓ ઉપર આવી રીતે પોતાની ઓલાદની ભેટ આપે છે. એણે અતાવ્યું કે રૈયત ઉપર પોતાના રક્ષણકર્તા રાજાના મોટા મોટા હક છે અને તન મન ધનની કુરબાની પણ તેમાંથી એક છે. એટલાજ માટે એણે પોતાની દીકરીનો દેવકીના રાજકુંવર માટે ભોગ આપી દીધો.

યશોદાએ આ દાખલામાં એ પણ કહ્યું છે કે, હિંદુસ્તાનની સ્ત્રીઓ લાચાર ને જીલમ વેઠનારની હિમાયતમાં એવાં એવાં કામ કરે છે જે અન્ય દેશોના પુરૂષોથી બનવાં અશક્ય છે. યશોદા તારૂં નામ ચિરંજીવ થાઓ, તારાં કામો મજબુત થાઓ. યશોદાના પ્રેમની જય ને તેની વફાદારીની જય.

કથા. ૩.

દિવસનો આરંભ.

દૂધના તળાવમાં કૃષ્ણનું ઘોળું કમળ ખીલ્યું. બાર કલાક સૂર્યે ને બાર કલાક ચંદ્રે પ્રકાશ નાંખી નાંખીને આ કમળનું પાલણુ પોષણ શરૂ કર્યું. જંગલની નિર્મળ હવા વા ઢાળવા લાગી. જમનાના પવિત્ર નીરે હાથ મેં ધોવડાવ્યું અને એવી રીતે આ પ્રકાશિત દિનનું પાલણુપોષણ થવા માંડ્યું જેને કુદરતે હિંદુસ્તાનનું અંધારું અને જીલ્લમની કાળી રાતો દૂર અને નાશ કરવા માટે મોકલ્યો હતો.

તે સમય પણ આવ્યો, કૃષ્ણજીએ બાળપણનો પરદો ઉઠાવી લીધો. યશોદાના ખોળામાંથી નીચે ઉતરી, બેસવું શીખ્યા, ઊભા થવાનું શીખ્યા, ચાલવા ફરવા લાગ્યા, ગોવાળીઆઓ સમજ્યા કે છોકરો હુશ્યાર થયો, આકાશ વાણી થઈ કે એ બેહોશ ક્યારે હતો ? જગતના કારણ રૂપે માણસના અવતારમાં આવ્યો હતો, તે માટે કેટલાક દિવસ ચુપ ચાપ પડી રહ્યો, નહિ તો એ અનાદિ હોશનો ખમ્મનો લઈને પૃથ્વી ઉપર અવતર્યો હતો. જેને તમે બચપણ, જવાની ને ઘડપણ કહો છો તેવા ઉમરના ફેરફારોની એને કાંઈ જરૂર નહોતી.

હવે કૃષ્ણ કનૈયા દોડતા હતા, ઉછળતા હતા, કુદતા હતા અને પાડોશીઓના ઘરોમાં પેસી જતા. ત્યાં જઈને જે વસ્તુને જોતા તેને અડપલાથી ફેંકી દેતા હતા. પાણીનાં વાસણ

ભાંગી નાંખતા, દૂધની તાંખડીઓ ઊંધી કરી દેતા, દહીં ફેંકી દેતા, માખણ ખરાબ કરી નાંખતા, મનમાં આવતાં નીડરપણે માખણને દૂધ જેટલું ખાઈ શકતા તેટલું ખાઈ જતા. એક દિવસ, બે દિવસ. ત્રણ દિવસ હોય તો નભે. કૃષ્ણ કનૈયાની આ અળવીતરીઓ રોજ રોજ થવા લાગી, પરંતુ કોઈ પણ કાંઈ બોલી શકે એવી તાકત નહોતી. ગોવાળીઆઓ એમ ઉતરોત્તર નુકસાન વેઠતા હતા પણ રાજી થતા હતા. કેમકે કૃષ્ણજી એક એવી અલૌકિક તાકત સાથે લાગ્યા હતા જેણે આરંભથી એમનાપર લોકોનો પ્રેમ પેદા કર્યો હતો અને જગતનું વલણ પોતાની મેળે એમની તરફ થતું હતું. સ્ત્રી, પુરૂષ, નાના મોટા, મતલબ કે હરેક પદવી ને વયનો માણસ કૃષ્ણની સાથે પ્રેમ અને સંબંધ રાખતો હતો.

દુન્યામાં જીવાન સ્ત્રીઓ અને કૃષ્ણની પ્રીતિની વાર્તાઓ પ્રખ્યાત છે. એછોડીઓએજ ગોવાળીઆઓની હતી, ગોપીઓ એટલા માટેજ કહેતા હતા. પરંતુ કૃષ્ણજીનો સંબંધ ફક્ત છોડીઓ સાથેજ ખાસ નહોતો. ગોકુળનાં બધાં લોકો એમના પર ચાહના રાખતા હતા ને આસક્ત હતા. વાર્તાઓ કહેનારાઓએ ફક્ત એક ભાગ લઈ લીધો ને કૃષ્ણને બદનામ કર્યો. સત્યવાત જરાક વિચાર કરવાથી જણાઈ આવે છે કે જો કૃષ્ણજીને ગોકુળની જવાન છોડીઓ સાથે સંબંધ હતો તો પ્રશ્ન એ થાય છે કે ગોવાળીઆઓએ આ વાત કેમકબુલ રાખી ? તેતો જંગલી, બહુ લાજ મરજદવાળા હતા, તે ક્યારે સાંખી શકવાના હતા કે મથુરાનો એક ત્રાહિત માણસ એમની છોડીઓ સાથે અયોગ્ય સંબંધ રાખે. એથી સ્પષ્ટ થાય છે કે કૃષ્ણ અને ગોપીઓનો સંબંધ તદ્દન પવિત્ર હતો અને ગોવાળીઆઓને કૃષ્ણ ઉપર સંપૂર્ણ વિશ્વાસ હતો.

કૃષ્ણજીના નાનપણની હકીકતથી માલુમ પડે છે કે ગોકુળના બધા રહેવાસીઓ એમના ઉપર જીવ આપતા હતા અને જ્યારે કૃષ્ણ ત્રણ ચાર વર્ષના હતા ત્યારે બધા ગોવાળીઆના મનમાં તે રમકડા જેવા વહાલા હતા. પુરૂષો પણ એમના આસક્ત હતા અને ઘરડી જવાન સ્ત્રીઓ પણ એમના પર જીવ દુર્યાન કરતી હતી. છોકરા અને છોડીઓ એક ક્ષણ પણ કૃષ્ણને છુટા પડવા દેતાં નહોતાં, એજ પ્રેમ કૃષ્ણજીની વય પ્રમાણે ઉત્તરોત્તર વધવા લાગ્યો અને એટલો બધો વધ્યો કે અર્વાચીન સમયના લોકોએ તેના ઉપરથી માનુષી પરિણામ ઉપજવી કાઢ્યાં.

જ્યારે, કૃષ્ણ કનૈયા ચાર પાંચ વરસના થયા તો ગોપના છોકરાઓ સાથે ગાયો ચરાવા લાગ્યા. વગડામાં પણ એમનું અટકચાળાપણું કાયમ રહેતું હતું. અટકચાળાપણાની સાથે બહાદુરી પણ ઉત્તમ પ્રકારની હતી. વિકરાળ સાંઢોની સામે થતા હતા અને જાત જાતના બીહામણા જાનવરો ઉપર હુમલા કરી પોતાની બહાદુરીનો પુરાવો આપતા હતા, જે સંબંધી અકલમાં ન આવે એવી વાર્તાઓ પ્રખ્યાત છે. પરંતુ ધારણા ને અપૂર્ણ બુદ્ધિને અદૃશ્ય ચમત્કાર ગણવાનો કાંઈ હક નથી માટે દરેક વાર્તાને સત્ય માનવી જોઈએ.

એજ નાનપણ અને ગાયો ચરાવાના સમયમાં કૃષ્ણ-

જીએ વાંસળી વગાડવા શીખી અને

વાંસળી.

તે સમયના રિવાજ પ્રમાણે નૃત્ય પણ

ઉત્તમ કરતા હતા. વળી એમનો નાદ

એટલો બધો મધુર અને ચિત્તાકર્ષક હતો કે જ્યારે તે ગાવા લેખા થતા ત્યારે શ્રોતાજનો પુતળાની પેડે સ્તબ્ધ થઈ જતા હતા.

જરા વિચાર તો કરો, જે પુતળાને લગાધનો શંખ કુંક-
વાનો હતો અને હિંદુસ્તાનની ધરતીપર એક મહાન યુદ્ધનો
નકશો ચીતરવો હતો તેનું કુદરતે સ્વતઃ એવા વાજિંત્ર તરફ
વળણું કર્યું કે જે દરેક આત્મિક દૃષ્ટાંતમાં નજરે પડે છે.

ખોલાના રૂમની મસ્તૂનીની પહેલી ફોન્ડેશન કવિતાની હુક-
મગતની ફ્રીડ્સુગ્રીના વર્ણનપર ખોલવાનું શરૂ કરે છે તો
એજ વાંસળીને, સત્ય રૂપી હકીકતને માટે લાયક બનાવે છે,
અને કહે છે કે:—

વાંસળીથી સુણું કહે છે શી તે વાત,
તે વિરહ કર્યાદ કરે છે સાક્ષાત.

આ વાંસળીના અજન્મ ભેદ હતા, એ વાંસળીના નીરાળાજ
ઢંગ હતા.

સ્થામે મોરલી વગાડી શી રીતે, થઈ ગઈ જગમાં દુવાઈ શી રીતે;
હરની મોરલી હરમાંજ વાગતી, હરની છે હરથી સગાઈ શી રીતે.

ભટકતી કોમો એક જગાએ સ્થાયી રહેતી નથી.

ગોકુળના ગોવાળીઆ પણ ભટકતા

ગોકુળથી વૃંદાવન હતા, જેમાં શ્રીકૃષ્ણ ગુપ્ત રીતે મોટા

થતા હતા. એ લોકોએ ગોકુળથી

પોતાના તંબુઓ ઉપાડ્યા અને એ ચરાથી બધાં ઢોરો લઈને

વૃંદાવનમાં ચાલ્યા ગયા, જે ગોકુળથી કેટલાક ગાઉ દૂર હતું

અને લીલાંતરીવાળું જંગલ હતું, જેની ત્રણ બાજુએ જમના

નદી વહેતી હતી.

એજ વૃંદાવનમાં શ્રીકૃષ્ણનું નાનપણ પુરું થયું અને જવા-
નીનો સમય શરૂ થયો.

અહીં આવીને શ્રીકૃષ્ણે એવો દસ્તુર રાખ્યો હતો કે આખો દિવસ ગોપોની સાથે ગાયો ચારતા, સાંજરે ઘેર આવતા, વાળુ કરીને બહાર નીકળતા અને વાંસળી લઈને બેસી જતા ને સારી પેઠે વગાડતા. ગોપ ગોવાળીઆ પણ નાના મોટા, સ્ત્રી પુરૂષ, છોકરા છોકરીઓ રાતની નિશ્ચિંતામાં શ્રીકૃષ્ણની આંખુઆંખુ એકઠા થતાં અને એમની વાંસળીનો મધુર સાદ સાંભળતા.

શ્રીકૃષ્ણ અને તેમના ભાઈ બળરામ સંપૂર્ણ કાંતિમાન હતા અને બધા ગોપ બાળકોમાં એ બંનેના ચહેરા જુદા પડી ઓળખાઈ જતા હતા. પરંતુ ગોપ લોકો તો એમજ સમજતા હતા કે એ બંને બાળક યશોદા અને નંદના છે, એવું કોઈ જાણતું નહોતું કે મથુરાના રાજકુમારો એમની સાથે ઉછરે છે, એ બેદને શકત યશોદા અને નંદજ જાણતાં હતાં.

શ્રીકૃષ્ણ અને બળરામને ગોપ લોકો પોતાના કુટુંબી સમજતા હતા છતાં પણ એમના પર શ્રીકૃષ્ણની ઘણી સત્તા હતી. અને એવી હાલત થઈ ગઈ હતી કે ગોપ લોકોના છોકરા ને છોડીઓ, જેઓ કૃષ્ણનાં સમોવડીઆં હતાં, તેઓ એમને એટલું માન આપતા હતા જાણે એ બંને એમના સરદાર છે.

એતુ એક કારણ તો એ હતું કે શ્રીકૃષ્ણનાં પાળક યશોદા અને નંદ ગોપ કુટુંબમાં પ્રતિષ્ઠિત ગણાતાં હતાં, બીજું કારણ એ હતું કે કૃષ્ણ અને બળરામ બંને સૌંદર્યવાન હતા. ત્રીજું કારણ એ હતું કે રાજકુટુંબના હોવાથી સ્વાભાવિક રીતે ગામડીઆ લોકો ઉપર એમનો રાજ્ય પડતો

હતો અને શ્રીકૃષ્ણ નાના હતા છતાં પણ એમના મોટા બની ગયા હતા. જે ઠેકાણે જઈને બેસતા હતા ત્યાં બધા ગોપ લોકો એકઠા થઈ જતા હતા. એ જે કામ કરતા હતા તેમાં ગોપ લોકો ભાગ લેતા, જેવી એમની ઇચ્છા થતી તે તરફ ગોપ લોકો પણ પોતાની ઇચ્છા દેખાડતા હતા.

શ્રીકૃષ્ણનો નાદ પણ અદ્ભુત હતો. તે ઘણુંજ સારું ગાઈ શકતા હતા અને કેટલીક કથાઓ ઉપરથી જણાય છે કે એમને નૃત્ય પણ ઉત્તમ આવડતું હતું. મુસલમાનોના કાન નાયવાનું સાંભળીને ઉભા થશે, પરંતુ એ કાંઈ નવાઈની વાત નથી. એથી શ્રીકૃષ્ણની મોટાઈમાં કાંઈ ફેર પડી જતો નથી કેમકે એ નૃત્ય તે વખતના હિંદુઓનો કોમી દસ્તુર હતો અને દરેક જાતના ઉત્તમ, કનિષ્ઠ, રાજા કે રંક, નાયતા હતા. જેવી રીતે આજના સમયમાં અંગ્રેજો અને યુરોપીઓના સાધારણ માણસથી રાજા સુધી સ્ત્રીઓ સાથે નાચે છે અને એવી કોમી ટેવ ઉપર કોઈ માણસને ટીકા કરવાનો હક નથી.

શ્રીકૃષ્ણ રાતની આ મંડળીઓમાં વાંસળી વગાડતા, ગાયન ગાતા અને કદી કદી નાયતા પણ હતા અને એમની સાથે ગોપ લોકોના છોકરા છોડીઓ પણ નાયતાં ગાતાં હતાં. આ સામાન્ય મેળાપની મંડળીઓથી કેટલાક લોકોએ જેમાં શ્રદ્ધાળુ હિંદુઓ વિશેષ છે એમ માનવાની અનુકૂળતા આપી કે શ્રીકૃષ્ણ ગોપ કુટુંબની જીવાન છોડીઓ એટલે ગોપીઓની સાથે અયોધ્ય વર્તણૂંક ચલાવતા હતા અને એમની એ ઉમર હમેશાના વ્યભિચારમાં વ્યતિત થતી હતી.

આ ધારણા કે જે પાછળથી સત્ય અને ખરા બનાવના રૂપમાં જાહેર થઈ તે તદ્દન જુઠું અને આધાર વિનાની છે,

તે એટલા માટે નહિ કે શ્રીકૃષ્ણને તોહમતોથી મુક્ત કરવાનો મારો ઇરાદો છે, બલકે એટલા માટે છે કે વર્ણનનું રૂપ એ કથાઓથી તદ્દન વિરૂદ્ધ જણાય છે.

એક તો એકે એ સમયમાં શ્રીકૃષ્ણનું વય આર વરસનું હતું. આર વરસની ઉમરમાં ગમે તેવો નીરોગી બાળક હોય પણ એ બનવું અશક્ય છે કે તે જીવાન સ્ત્રીઓ સાથે વ્યભિચાર કરી શકે. અને હિંદુઓનાં બધાં વિશ્વાસનીય પુસ્તકોથી એ વાત સાબિત થાય છે કે જ્યારે શ્રીકૃષ્ણે પોતાના જીવ્હી મામા રાજા કંસને કતલ કર્યો ત્યારે તેમની ઉમર ૧૨ વરસની હતી. ફક્ત એકજ કથા એમ કહે છે કે તેમની ઉમર ત્યારે ૧૬ વરસની હતી, જે આ ૧૬ વરસવાળી કથાનેજ સત્ય માની લેવામાં આવે તો પણ ગોપીઓથી વ્યભિચાર સાબીત થતો નથી કેમકે ૧૬ વરસની ઉમરમાં કંસને માર્યો છે અને બધી ઐયાશીની વાર્તાઓ તેના પહેલાંની છે.

જે ફોટો કંસને મારવાનો મેં આ પુસ્તકમાં આપ્યો છે તે તેવા હિંદુઓ પાસેથી મળ્યો છે જે કૃષ્ણના છેલ્લે બટાઉ-પણાને, વૈભવને, પોતાની સ્વતંત્ર બેપરવાઈથી માને છે. તોપણ એ ફોટોમાં શ્રી કૃષ્ણને એક બાળકના જેવા દેખાડવામાં આવ્યા છે જ્યારે કંસને ભારતી વખતે તેઓ જરા જેટલા નિરપરાધી બાળક હતા તો તે પહેલાં ગોપીઓની સાથે તેમણે વ્યભિચાર કેવી રીતે કર્યો ?

શ્રીકૃષ્ણની પવિત્રતાની સૌથી મોટી સાબીતી એ છે કે તેઓ ગોપ પુરૂષ, સ્ત્રી, છોકરાને છોડીઓની વચ્ચે વીંટળાએલા રહેતા હતા. એવી કોઈ પણ કથા મળતી નથી કે જે એમ દેખાડતી હોય કે એકલી ગોપીઓ સાથે, તેમજ એકાંતમાં મેળાપ થયો હોય. તો પછી એમને હરામ કામ કરવાનો

ક્યારે ને ક્યાં વખત મળતો હતો. ગોપ ટોળાનું રહેઠાણ જંગલોમાં હતું, જ્યાં મોટાં મોટાં મદાનો ને એઓ છુપાવવા માટે સ્થાનો નહોતાં, ખુશ્મા મેદાનોમાં શ્રી કૃષ્ણને પ્રકટ રીતે મનસ્વી કામ કરવાની રજા કોણ આપી શકતું હતું. ?

જંગલમાં રહેનાર લોકો ઘણાજ શીળવ્રતવાળા ને આખરું રક્ષણ કરનાર હોય છે. જે તેઓ પોતાની છોડીઓની સાથે શ્રી કૃષ્ણની જરા પણ ખોટી નજર જોઈ લેત તો શું એ શક્ય હતું કે એમને અને એમના પાળક યશોદા અને નંદને ઇવત્તા રહેવા દેત. બધે ખરી હકીકત તો એ છે કે એ બધા શ્રી કૃષ્ણ ઉપર પતંગીઆની પેઠે ઝંપલાવવા માટે તૈયાર હતા.

શ્રી કૃષ્ણની જીવાની ને ચડતીના સમયમાં એમના શત્રુ પણ ઘણા હતા, એ શત્રુઓ પૈકી એક શિશુપાળ રાજાએ એક દરબારની તકરારમાં (જેનું વર્ણન આગળ આવશે) શ્રી કૃષ્ણ ઉપર દરેક પ્રકારનાં આળ મૂક્યાં હતાં પરંતુ વ્યભિચારનું તોહમત તેણે તેમનાપર ન મૂક્યું. જે એ વાત સત્ય હોત તો સામાન્ય દરબારમાં શિશુપાળ જેવા શત્રુને પોતાના શત્રુ ઉપર વ્યભિચારનું આળ મૂકી એકઠા થએલા લોકોને તેમના વિરુદ્ધ કરી દેવાનો ઉત્તમ જોગ હતો. પરંતુ તેણે તોહમતોમાં એક અક્ષર પણ એ સંબંધી કહ્યો નથી, જે કે તે શ્રી કૃષ્ણનો સગો હતો, ને તેમની આખી જીંદગીથી વાકેશ હતો. તે વખતના બહાદુર, સાચા, પવિત્ર અને ઘણા ઘણા મોટા ભક્તો ને વિદ્વાન હિંદુઓ શ્રી કૃષ્ણની આગળ માથું નમાવતા અને તેમને અવતાર માનતા હતા. જે શ્રી કૃષ્ણની જિંદગીમાં આ હરામ કામ થયાં હોત તો તે પવિત્ર માણસો એમને કદાપિ પણ અવતાર માની એમની આગળ

પોતાનું માથું નમાવત નહિ.

અર્થાત એવા સેંકડો પુરાવા એના છે કે શ્રી કૃષ્ણને વૈભવી અને ગોપીઓની સાથે અયોગ્ય કામોમાં લાગેલા ગણવાની માન્યતા તદ્દન જુદા, અસત્ય અને ખોટું આળ છે. તે સાબિત કરે છે કે ઇશ્વરી પુરૂષની જિંદગી એ અપરાધોથી તદ્દન પવિત્ર અને નિર્મળ હતી.

બેશક, તેઓ ગોપીઓને ગાયન ને વાંસળી સંભળાવતા હતા, બેશક તે એમની સાથે નાચતા હતા, બેશક એમના નાનપણનો સમય ઘણોજ એશ આરામમાં જતો હતો, પરંતુ આ એશની મંડળીઓમાં તદ્દન ગોપીઓજ નહિ, એમના માથાપ પણ શામિલ થતાં હતાં, તેમના છોકરાઓ પણ શામિલ થતા હતા અને આ બધી હકીકત એવી છે કે જેમાં તે વખતના સામાન્ય આનંદના દસ્તુર અને સુખી સ્વભાવ સિવાય કોઈ અયોગ્ય કામનો સમાવેશ નહોતો.

તો પછી કોણ કહી શકે છે ને શી રીતે કહી શકે છે કે શ્રી કૃષ્ણ જેવા ધર્મના આગેવાને (તોખા તોખા) હરામ કામ કર્યા ?

હે મારા મુસલમાન ભાઈઓ ! તમે કેટલાક અજ્ઞાન હિંદુઓની કથાઓપર કાંઈ ધ્યાન ન આપશો કેમકે તમારાપર તમારા મઝહબે લાજમ કર્યું છે કે દરેક ધર્મના આગેવાનની ઇજ્જત કરો અને તેને એવાં જુદાં કલંકોથી પવિત્ર સમજો.

શ્રીકૃષ્ણ ઉપર આ તદ્દન કલંક છે અને કોઈ પણ દલીલ, કોઈ પણ ઐતિહાસિક પુરાવો કે કોઈ પણ પાકી સાબિતી એવી નથી કે જેથી જણાય કે શ્રીકૃષ્ણ વ્યભિચારી હતા. મેં હિંદુ પુસ્તકોને ઘણાજ ગોરથી જોયા છે કોઈ

કેકાણે પણ આ વાતની છાયા સરખી જણાતી નથી કે જે તોહમતો ખુદ શ્રીકૃષ્ણના પૂજારીઓ એમને માથે ઢાળે છે.

તમે કહોશો કે જ્યારે એમના મતાનુયાયીઓ એમ કહે છે તો અમે કેમ ન કહીએ ?

હું જવાબ આપીશ કે શું ઈસ્લામે તમને નથી દેખાડી આપ્યું કે, યહુદીઓએ પોતાના પેગંબરપર કલંક મૂક્યાં. તવરેતમાં એક પેગંબરના સંબંધમાં એમણે એટલું વધારી દીધું છે કે પેગંબરે પોતાની દીકરીઓની સાથે વ્યભિચાર કર્યો, પણ તમને હુકમ આપવામાં આવ્યો છે કે તમારે આવા વધારી દીધેલા બનાવોને કદા માનવા નહિ અને બધા પેગંબરોને પવિત્ર માનો. શું હુઝરત ઇસા અલ્લહના સંબંધમાં તેમના મતાનુયાયીઓએ એવું નથી કહ્યું કે તે ખુદાના દીકરા છે પરંતુ તમને બતાવવામાં આવ્યું છે કે તમે એમને જુદા સમજો. તે ખુદાના દીકરા નહોતા, ખુદા એવા કલંકથી પવિત્ર છે.

જે તમે બીજાની વાર્તાઓ અને માન્યતા ઉપર અમલ કરત અને કહેત કે જ્યારે તેઓ પોતે એવું કહે છે તો અમે કેમ ન કહીએ, તો કહો કે તમારા પવિત્ર ઇમાનને કેટલો બધો ધક્કો લાગત. યાદ રાખો કે દરેક ધર્મ અને કોમમાં ખરાબીઓ દાખલ થઈ ગઈ છે, દરેક માન્યતામાં અને દરેક આકાશી પુસ્તકમાં લોકોએ પોતાની માન્યતા પ્રમાણે વધારો ઘટાડો કરી મુક્યો છે ને એમ કરીને તેને ખરાબ કરી મૂક્યાં છે, ત્યારેજ સૌથી મોટા અવતાર અને બધાથી મોટા પેગંબર હુઝરત મોહમ્મદ મુસ્તફા સલ્લં ને ખુદાએ રસુલ બનાવીને મોકલ્યા, જેમણે દરમાખ્યું કે “ હું

કોઈ નવો ધર્મ લઈને આવ્યો નથી, બલકે જુના ધર્મોની ખરાબીઓ દૂર કરવા અને તેમને માનનારાઓની શુદ્ધતા કરવા માટે ખુદાએ મને રસુલ બનાવ્યો છે. ”

મુસલમાનોને હુકમ કરવામાં આવ્યો કે “તવરેતપર ઇમાન લાવો, બાઈબલપર ઇમાન લાવો, અને બધા પેગંબરો કે જેમનું વર્ણન કુરાનમાં છે તેમના પર ઇમાન લાવો,” અને એવી પણ આજ્ઞા કરવામાં આવી છે કે, “કેટલાક પેગંબરોનાં નામ અમે બતાવી દીધાં છે અને કેટલાકનાં બતાવ્યાં નથી. પરંતુ તમારા પર બધા પેગંબરો અને ધર્મોના આજેવાનો ને પ્રવર્તકોને માન આપવું વાજબી છે. ”

અને તવરેતમાં ચહુદાઓએ પેગંબરોના વ્યભિચારનું વર્ણન કર્યું છે તે તવરેતને અમે માનીએ છીએ, જેમાં ખ્રીસ્તીઓએ પોતે હુઝરત ઇસાને પ્રભુનો પુત્ર લખ્યો છે તે બાઈબલપર ઇમાન રાખીએ છીએ, તો અમારે હિંદુસ્તાનના સૌથી મોટા ઉપદેશકની પણ ઇજ્જત કરવી જોઈએ અને જેવી રીતે તવરેતમાં લખેલા અને વધારી દીધેલા વ્યભિચારના વર્ણનને અમે અસત્ય સમજીએ છીએ અને જેવી રીતે બાઈબલમાં કહેલા પ્રભુના પુત્રના ખોટા દાવાને નથી માનતા, તેવીજ રીતે અમારે માનવું જોઈએ કે, શ્રીકૃષ્ણ ઉપર પણ વ્યભિચારનું આજ્ઞા તે તદ્દન તોહમત છે અને તે પણ એવુંજ છે જેવી રીતે તવરેતને બાઈબલના મનથી ઘડેલા ઉપલા બનાવે છે.

અમે મુસલમાનો તવરેત ને બાઈબલને ફક્ત સત્ય માનીએ છીએ, તેના પર અમલ કરવાનો અમને હુકમ નથી કેમકે અમને એવું પુસ્તક આપવામાં આવ્યું છે જે દરેક પ્રકારની

મનકલ્પિત વાતો અને દૂષણોથી પવિત્ર છે. જેમાં કોઈ પણ વાત માણસે દાખલ કરી દીધેલી નથી. જેના પર અમલ કરવો તે અકલ અને જિંદગીની જરૂરોને અનુકૂળ છે અને તે કુરાન છે. કુરાને કહ્યું છે કે “ મારા આવ્યા પછી તવરેત બાઈબલ અને બધાં આકાશી પુસ્તકોના ધર્મ રદ બાતલ થઈ ગયા હવે બધી દુન્યાએ મારાપર અમલ કરવો જોઈએ.”

તેથી અમે કુરાનની સામે માથું નમાવીએ છીએ, અને તેને આપ્યા જગતની આગળ રજુ કરીએ છીએ. દુન્યામાં હિંદુસ્તાન પણ છે એણે પણ કુરાનપર અમલ કરવાની ને તેની શિખામણોપર ચાલવાની જરૂર છે અને તે શ્રીકૃષ્ણજી અને શ્રીરામચંદ્રજીના ઉપદેશને અનુસરે છે, જેમાં આકાશી પુસ્તક વેદની પેઠે પરમેશ્વરના ઐક્યનું વર્ણન કરેલું છે.

કુરાને બધા પેઠાંજરોને માનુષી કલકોથી પવિત્ર કર્યા છે, તેથી અમે કુરાનને માનનારઓની ફરજ છે કે હિંદુસ્તાનના ધર્મપ્રવર્તકોને પણ માનુષી તોહમતોથી પાક કરીએ અને તેમના માન પ્રતિષ્ઠાને પોતાના અંતઃકરણમાં સ્થળ આપીએ.

એમ કરવાથી અમે હિંદુ થઈ જવાના નથી, કેમકે તવરેતની સત્યતા અને વખાણથી ચહુદી થઈ ગયા નથી અને બાઈબલનાં વખાણ કરવાથી ખ્રીસ્તિ થઈ ગયા નથી. તેજ મુસલમાન રહ્યા છીએ અને મુસલમાન રહીશું. એવી સામાન્ય સત્યતા, સામાન્ય પ્રેમ, ને સામાન્ય પ્રીતિ જાહેર કરવાનુંજ નામ ઇસ્લામ છે.

માટે આવો, ને શ્રીકૃષ્ણજીની ઉપરથી બધાં જુઠાં આળને દૂર કરીને તથા દૂર સમજીને તેમને પોતાના અંતઃકરણથી ઇજ્જત અને પ્રેમનો સંદેશો મોકલો.

એ લોકો અજ્ઞાનતાથી શ્રીકૃષ્ણના સંબંધમાં એવી
નિરર્થક વાતો કહે છે જેને હું આ
શ્રદ્ધાળુ હિંદુઓ પુસ્તકમાં એટલા માટે લખતો નથી
કે તે વિવેકની વિરૂદ્ધ છે.

મથુરા, જોકૃળ ને વૃંદાવન. જ્યાં શ્રીકૃષ્ણનો જન્મ ઉછેર
ને ચડતીનાં સ્મરણ છે ત્યાં દર વર્ષે કરોડો હિંદુઓ યાત્રા
કરવા આવે છે. હું પણ એનાં દર્શન માટે કેટલીક વખત
ગયો છું. ત્યાં પૂજારીઓ અને પંડ્યાઓએ પોતાની કમાઈને
માટે એવી એવી કથાઓ જોડી રાખી છે જેને સાંભળીને
સ્વાભાવિક રીતે કુચાલ તરફ વલણ થતું હશે. અને જુવાન
પુરૂષો પણ નજીકકે ઈન્દ્રિય સુખ માલવાના વિચારને મનમાં
ઉભરાતો જોતા હશે, સુધરેલો અને સદગુણી પુરૂષ પણ
જ્યારે અપવિત્ર ઇચ્છાઓને પગથીએ પગથીએ ઉસ્કેરનાર લાગ
લાગટ બનાવો સાંભળે છે તો કુદરતી રીતેજ સ્વતઃ તેમના
પર નકારી અસર થાય છે અથવા તેને કષ્ટ થાય છે. અને
આવી વાર્તાઓથી તેને પસ્તાવો થાય છે, અથવા તો આવા
બોધદાયક મધ્યબિંદુનાં દર્શન તેને એવો લાભ કરે છે કે
તે પણ આવી જુડી કહાણીઓના પ્રતાપે પોતાનાં ઈન્દ્રિય સુખ
ભોગવવાની ઇચ્છાઓ જોશભેર ઉભરાઈ જવા દે છે અને
છેવટે પોતે રખડેલ થઈ જાય છે.

પ્રતિ વર્ષે જ્યારે કૃષ્ણજીના જન્મનો વખત આવે છે
ત્યારે હિંદુસ્તાનના પ્રત્યેક શહેર, પ્રત્યેક
રાસલીલા કસબા ને પ્રત્યેક ગામમાં રાસલીલાના
નામથી નાચ રંગ થાય છે, અને એમાં
કેટલાક રખડાઉ રૂપાળા છોકરા, જેમનો એ ધંધોજ છે
તે જુડી ને લાજને બાળીને રાખ કરી નાંખે એવી કથા-

ઓના વેશ કાઢે છે કે જે શ્રી કૃષ્ણના ઉપર આજ રૂપે મૂકવામાં આવી છે અને હિંદુઓ એ હરામકાર છોકરાઓને પોતાના પવિત્ર અવતારની પ્રતિષ્ઠા ભંગ કરવાના ઇનામ તરીકે હજારો રૂપિયા આપે છે.

હું જીવન ચરિત્ર લખવાના અદલામાં શીખામણનો પાઠ લખવા બેસું એ પુસ્તકના મૂળ ઉદ્દેશની વિરુદ્ધ છે, માટે વધારે વિગતથી લખવાની ને હિંદુઓને બોધ કરવાની અગત્ય નથી હવે તે પોતેજ પોતાની મેળે સુધારો કરવા લાગ્યા છે.

મેં મુસલમાનોને સમજાવવા અને અસલ હકીકતથી જાણીતા કરવા આ ખુલાસો લખ્યો છે કે જેથી તેઓ જાણે કે હિંદુઓનાં આ બધાં નકારાં કામ પોતે કલ્પેલાં ને સ્વચ્છંદી છે, શ્રીકૃષ્ણને એની સાથે કાંઈ સંબંધ નથી તેઓ આ બધાં દુર્ગુણોથી પવિત્ર હતા. એમની પદવી બજારમાં રખડનારા, રૂપવંતીઓની તરફ આંખના કટાક્ષ ફેંકનારા અને ઇદ્રિયને વંશ થઈ જનારા લોકો કરતાં ઉત્તમ હતી. ખુદાના એ પવિત્ર ભક્તની જય થાઓ જેને તેના અનુયાયીઓએ અદનામ કરી મૂક્યો છે.

ગોપીઓ સાથેના ઇશ્કમાજીના કિસ્સાઓમાં રાધાજી નામે એક ગોપીનાં અસંખ્ય વર્ણનો પ્રખ્યાત રાધાજી. છે. કહેવામાં આવે છે કે, શ્રીકૃષ્ણ રાધાને બીજી ગોપીઓ કરતાં વધારે ચાહતા હતા અને રાધા એમની ખાસ પ્રિયા હતી, શ્રી કૃષ્ણ એમના વિચારમાંજ મશગુલ રહેતા હતા અને એ શ્રી કૃષ્ણની પ્રીતિમાં બેમાન ને તક્લીન રહેતી હતી.

गंधा कृष्णनं प्रेम संभाषण.

The Lakshmi Art. Bazaar, Bombay

લોકોની જીભપર આ ઇશ્કખાજીના કિસ્સાઓ એટલા બધા ચડેલા છે કે એની સામે કાંઈ બોલવું તે ઘણું મુશ્કેલ કામ છે. શકત કથાઓપર બસ નથી, મંદિરોમાં મૂર્તિઓ પધરાવેલી છે, જેમાં રાધા ને કૃષ્ણના ઇશ્કને ભિન્ન ભિન્ન રૂપમાં દર્શાવ્યો છે વળી એ મંદિરો પણ નવાં નહિ, ઘણાજ પ્રાચીન કાળના મંદિરોમાં એવાં ચિત્ર પથરપર કોતરેલાં મળી આવે છે.

પુરાતન પુસ્તકોમાં હાથે ચીત્રેલી છબીઓ ખાળવામાં આવે તો ત્યાં પણ રાધાકૃષ્ણનો ઇશ્ક મૂર્તિમાન દેખાય છે અને હવે તો છાપખાનાના પ્રતાપથી કરોડો ચિત્રો આ પ્રિય ને પ્રિયાનાં છપાય છે અને હિંદુઓ એને વેચાતા લઈને પોતાની પાસે રાખે છે.

હિંદુઓનું સામાન્ય વલણ અને ખાસ ખસંદગી જોઈને યુરોપના વેપારીઓ લુગડાપર, થાનોપર, શોભીતી વસ્તુઓપર રાધાકૃષ્ણ અને ગોપીઓનાં રંગીન ચિત્રો ચોંટાડી ચોંટાડીને મોકલે છે અને રાધાકૃષ્ણના જુડા ઇશ્કના પ્રતાપમાં કૃષ્ણના અનુયાયીઓ પાસેથી પૈસા વસુલ કરે છે.

મેં પણ પુસ્તકમાં ખાસ તપાસ કરીને રાધાકૃષ્ણનાં ચિત્રો આપ્યાં છે. પરંતુ જે લખાણુ એ ચિત્રો ઉપર હતાં તે કાઢી નાખ્યાં છે કેમકે તે મારી માન્યતાની વિરુદ્ધ હતાં અને જે મારી માન્યતા પ્રમાણુ યોગ્ય અને ખરા શબ્દો હતા તે લખી દીધા.

શ્રી કૃષ્ણ છેલછખીલા સ્વભાવના હતા એ વાતની હું ઇશ્કખાજીની ના પાડતો નથી, મારો ધમાન છે કે તે હકીકત સૌથી વધારે રંગીન હતા પરંતુ કેવા રંગીલા ? પહેલાં એતો સમજવું જોઈએ.

શ્રી કૃષ્ણ ઇશ્વરને બહેર કરનાર હતા, તેઓ ઇશ્વરના પવિત્ર વળણની મૂર્તિ થઈને દુન્યામાં ઇશ્વરની તરફથી મોકલવામાં આવ્યા હતા. એમનો ઇશ્વર ઈન્દ્રિય સુખમાં રચી પચી રહેલા માણસોના ઇશ્વરથી જુદા પ્રકારનો હતો. તેમનો ઇશ્વર એવો હતો જેને મોલાના રૂમીએ પોતાની મસ્તૂરીમાં નીચે પ્રમાણે વર્ણવી પ્રતિષ્ઠિત કરાવી દીધો છે. તેઓ કહે છે “ જે ઇશ્વર ઘડે ખાવાથી, તેના ખોરાકની અસરથી ઐચ્છિક આખબવન થઈ પેદા થાય છે તે સત્ય પણ નથી ને કૃત્રિમ પણ નથી. એટલે જે ઇશ્વર ખોરાકના સેવનથી માણસોમાં ઉભરાઈ જાય છે તે પવિત્ર ઇશ્વર નથી, યોગ્ય પ્રીતિ નથી, પરંતુ ઈન્દ્રિય છે અને ઇચ્છા સાથે સંબંધ રાખનાર છે. ”

ખરો ઇશ્વર કોઈ અન્ય વસ્તુ છે. સત્ય ઇશ્વર જેની નીસરણી કૃત્રિમ ઇશ્વર છે, જુદીજ વસ્તુ છે. માણસોએ વિષયી ખોટી માન્યતાઓથી પરમેશ્વરના ભકતોની ઇશ્વર્યાજીને પોતાની ગંદી અને ઐચ્છિક ઇશ્વર્યાજીની આંખોથી દેખાડી છે અને જગતને નિર્લજ્જતાથી ભરી દીધું છે.

શેકસપીઅરે સત્ય કહ્યું હતું કે “ ઇશ્વરની હકીકત સમજમાં આવી નથી તેમજ ખુદાની માહિતી પણ. માટે ખુદા ઇશ્વર છે ને ઇશ્વર ખુદા છે. ”

ઇશ્વર એક સ્થિતિ છે જેથી દુન્યામાં કોઈ ખાલી નથી, બધેકે એમ કહેવું જોઈએ કે એજ ઇશ્વરની સ્થિતિ દરેક અસ્તિત્વવાળી અને ઈન્દ્રિયગમ્ય સૃષ્ટિની આરસી છે એ સ્થિતિ ન હોય તો કોઈ પણ વસ્તુઓ આપણને નજરે પડેજ નહિ.

માણસજ નહિ, પ્રાણી, ઝાડ, ઘાસ, પાણી, પથ્થર, હવા,

વીજળી અને બધી નજરે પડનારી શક્તિઓ ઇશ્કની સાંક-
જોમાં કેદ છે.

માણસોએ ઇશ્કની હકીકત અને માહિતી સમજવા માટે
જાતજાતની કોશીશો કરી છે. કોઈ વખતે એણે એનો ભેદ
સમજી લીધો, કોઈ વખતે તે પોતાની નબળી બનાવટના
કારણથી રસ્તો ભૂલી ગયો, કેમકે આ રસ્તો તેને માટે
હમેશા દુર્ગમ્ય અને અધરોજ રહેલો છે. માણસ પોતાની
સ્વાભાવિક અને કુદરતી ઇચ્છાઓને જીતે છે, એમાં સ્વાદ
પણ મેળવે છે અને દુઃખ પણ પામે છે. એનું મગજ
વિચાર કરનારું બનાવ્યું છે, તે હમેશા આજીવનની હાલત
અને પોતાની ઉપર થનાર બનાવો પરથી ઇશ્વરને ઓળખ-
વાની કોશીશ કરે છે. કોઈ વખતે તે એની સાથે પ્રીતિ
કરવા ઇચ્છી રાખે છે, કોઈ વખતે એનું મન પોતાની હાલ-
તના દુઃખથી ગભરાઈ જાય છે ત્યારે તે ખુદથી બેજર થઈ
જાય છે. એવી બંને સ્થિતિઓમાં મન ઇશ્કના શબ્દથી મદદ
ચાહે છે. પરંતુ કોઈ વખતે તો એને ઇશ્ક પોતાના ખરા
રૂપમાં મળે છે અને કોઈ વખતે ખસી જાય છે. અને માણસ
પોતાના માની લીધેલા અને ઉપજાવી કાઢેલા મનસ્વી
ઇશ્કના દર્યામાં ગોથાં ખાતો રહી જાય છે.

ખુદાએ દરેક પેગંબર, અને દરેક કોમના ઉપદેશકમાં
‘ઇશ્કનું’ એક રૂપ મૂક્યું હતું. એ રૂપની જુદી જુદી સ્થિ-
તિઓ અને રૂપો હતાં. હઝરત આદમ (અલ૦)માં એ
‘ઇશ્ક વંશવૃદ્ધિ’ અને જમીનને આગાદ કરવાનું રૂપ લઈને
જાહેર થયો હતો. હઝરત નૂહ (અલ૦) માં એ ઇશ્કે
કોઈનું રૂપ ધારણ કર્યું હતું. ઇશ્વરના ભક્તો, ઇશ્વર વિના

ખીજને પૂજે એ ઇશ્વરી સહન ન થઈ શક્યું તે કારણથી એણે મોજ મારી. અન્યને પૂજનારા બધા માણસોનો જળ-પ્રલયમાં નાશ કર્યો. હઝરત ઇબ્રાહીમ (અલ૦) માં એનું કોઈ વૃદ્ધ ૩૫ હતું. એમને ખલીલુલ્લાહનો ખિતાબ એ કારણથીજ મળ્યો હતો કે ઇશ્વરના એ ૩૫ની મદદથી માણસોમાં સંપ અને પ્રીતિ પેદા કરે. હઝરત મુસા કલીમુલ્લાહ (અલ૦) બનાવવામાં આવ્યા હતા. એમના વાચાણ ૩૫ પોતાનું ૩૫ પ્રકાર્યું. હઝરત ઈસા (અલ૦) એ ઇશ્વર ને ગુપ્ત ભેદોને ખુદાના આત્માના વેશમાં જાહેર કર્યો.

છેલ્લા અવતાર અને પેગંબર, બધા જગતના ગુરૂ હજરત મોહમ્મદ રસુલુલ્લાહમાં એ ઇશ્વર પોતાની બધી શાખાઓ, બધા ભાગો, અને બધા રૂપોમાં એકઠો થયો હતો. તેમણે પ્રેમની આ સ્થિતિપરના દરેક વિભાગથી કામ લીધું અને જગતને દાયદો કર્યો. રાજ્યવ્યવસ્થા પદ તરીકે પણ એમાં ઉત્તમ ઇશ્વર હતો, યુદ્ધ સંબંધી કામ પણ એ ઇશ્વર એમની પાસે સારાં કામ કરાવ્યાં, પરસ્પર પ્રેમ, સંપ, ને સમાનતાના ગુણોનો પણ એનીજ સાથે સંબંધ હતો, કેમકે એ પણ ઇશ્વરનો એક ભાગ છે. ગૃહવ્યવસ્થા અને નાગરિકપણામાં એજ ઇશ્વરની શક્તિના પ્રતાપે સહેલા નિયમો પ્રમાણે વર્તીને દેખાડી દીધા, જે કારણથી સર્વભૌમ્ય રસુલપણું એમનું સાખીત થયું. કેમકે કોઈપણ ધર્મના નાગરિક ક્રીસ્તીમાં વ્યવહારોપ-યોગી જોતાં આટલી વિસ્તીર્ણતા અને સાદાઈ ને સહેલાઈ નહોતાં જે જગતની દરેક કોમના સ્વભાવને માફક આવી શકે.

શ્રી કૃષ્ણ પણ હિંદુસ્તાનના શિક્ષક હતા, એમને પણ ખુદાએ એક મોટી ને ઉત્તમ કોમની આગેવાની બખ્શી.

રાધાજીની લીનતા.

હતી, તો પછી તે ધક્કની દોલતથી ભાગ્યદીન શી રીતે હોઈ શકે.

શ્રી કૃષ્ણ હિંદુસ્તાનના બધા અવતારો અને ચુંટી કાઢેલા માણસોથી વધારે ધક્કની જુદી જુદી સ્થિતિ પોતાની અંદર લાવ્યા હતા.

હિંદુસ્તાનમાં જોડેલા અવતાર અને આગેવાનો થઈ ગયા છે તે બધામાં શ્રી કૃષ્ણ સદ્ગુણ પ્રમાણે જોતાં દરેક પ્રકારે ઉત્તમ હતા. એમની પૂર્વાવસ્થા રૂપને ધક્કને જાહેર કરતી હતી, વચ્ચે ભાગ લડાઈ ને, રાજ્યવ્યવસ્થાનો સંપૂર્ણ આયનો હતો, અને ઉત્તરાવસ્થા લીનતા ને જગત તરફનો વિરાગ ને બેપરવાઈ હતા.

કૃષ્ણ કથાના ખીજા ભાગમાં જો ધર્મચેત્તી દુશે તો કૃષ્ણના દરેક ભાગ ઉપર જુદી જુદી હકીકત લખવામાં આવશે. આ વખતે તો સાધારણ ઇશારા કરી દીધા છે કેમકે આવા સંક્ષિપ્ત ખુલાસા સિવાય મુસલમાનોની સામાન્ય ભૂલ દૂર થઈ શકત નહિ.

જેવી રીતે સાધારણ રીતે એમની ગણના ગોપીઓમાં થાય છે. તેમ એ સ્ત્રી નહોતાં એનું હું મારા વિચાર પ્રમાણે સંધાઈ માનું છું. પરંતુ સંધા શ્રી કૃષ્ણની પ્રીતિના ઉભરાનું મૂર્તિમાન રૂપ છે. હિંદુઓ ઉભરાઓ ને ગુણોના ચિત્રો બનાવ્યા કરે છે, તે માટે તેમણે પ્રીતિની હકીકતનો જોને જાહેર કરનાર શ્રી કૃષ્ણ હતા, સંધા નામ રાખી દીધું અને તેની મૂર્તિ પણ બનાવી દીધી.

મારો આ અભિપ્રાય દલીલ વિનાનો નથી, આધાર વિનાનો નથી, કારણ વિનાનો નથી, હું આ અભિપ્રાયની પુષ્ટિમાં જે સાબીતીઓ આપવા ઇચ્છું તે કાંઈ સૂક્ષ્મ ન્યાય શાસ્ત્રની કે ફિલસૂફીની વાતો નથી જેને ઓછી બુદ્ધિવાળા માણસો સમજી ન શકે, બલકે તે તદ્દન સર્વ માન્ય છે. બાળક પણ એને સમજી શકે છે. બધા જાણે છે કે હિંદુઓએ પ્રાચીન કાળમાં ઇશ્વરના ગુણોની મૂર્તિઓ બનાવી હતી ને એ વડેજ તે ઇશ્વરના ગુણો માણસોને સમજાવતા હતા. દાખલા તરીકે એક મૂર્તિ બનાવી જેના ચાર હાથ હતા. એક હાથમાં અનાજનું ટુંડું, એકમાં લુગડું, એકમાં તલ-વાર ને એકમાં પુસ્તક. એની મતલબ એ હતી કે ઇશ્વર તો એકજ છે, તેજ ખાવા આપે છે, તેજ વસ્ત્ર આપે છે, તેજ મારે છે અને તેજ દરેક વસ્તુનો જ્ઞાતા છે. અર્થાત પોષક, સંહારક ને જ્ઞાતી વગેરે. ગુણુ વાયક નામની મૂર્તિ, અઘાનોને દેખાડવામાં આવતી હતી. પ્રથમ તો તે સમજવાનું સાધન રૂપ હતું અને એ મૂર્તિઓ વડે ઇશ્વરની શક્તિઓ ને અખ્યાતીઓ જાણવામાં આવતાં હતાં તે પછી ધીમે ધીમે લોકોએ એવીજ દૃષ્ટાંતિક મૂર્તિઓ અને પુતળાંઓને પૂજવા માંડ્યાં જેને સુધારવા માટે ઇશ્વરે પોતાના પેગંબર હઝરત મહંમદ મુસ્તફા (સ. અ.) ને મોકલ્યા.

મુસલમાનો જુના મંદિરોમાં જઈને વિચાર પૂર્વક નિરીક્ષા કરે તો તેમને માલૂમ પડશે કે મારું આ કથન સત્ય છે કે અસત્ય.

રામ લીલાની મંડળીઓમાં જોયું હશે કે રાવણની જે મૂર્તિ બનાવવામાં આવે છે, તેના ઘણા હાથ હોય છે, અને કેટલાંક મોં, અને તાળવા ઉપર એક મોં ગધેડાનું હોય છે.

એની મતલબ એ છે કે રાવણને ઈશ્વરે દરેક પ્રકારની તાકત આપી હતી. અર્થાત વિજય કરવાની શક્તિ તેમાં હતી અને એનાં કારણરૂપે એને ઘણા હાથ હતા. છતાં પણ તે અધર્મી હતો, ધાર્મિક માણસનું એક મોં હોય છે, અધર્મીને ઘણાં મોં હોય છે. એક મોંથી તે દગો દે છે, બીજા મોંથી ખુશામદ કરે છે, ત્રીજાથી ગુલમી હુકમો કરે છે અને તે એટલા માટે થાય છે કે તેના મગજમાં ભવિષ્યનો લાંબો વિચાર હોતો નથી તેને પરિણામ શું આવશે તેની ખબર નથી.

રાવણના તાગવામાં ગદેડાનું મોં એ વાત સાબિત કરે છે કે, જો કે દરેક પ્રકારની શક્તિ તેમાં હતી, પણ બુદ્ધિ ગદેડાની હતી.

એવીજ રીતે હિંદુઓ અને તેમના મંદિરોના જે ભાગ-પર વિચાર કરશો તો કંઈકને કંઈક કારણ માલૂમ પડશે.

રાધાજીની મૂર્તિ ને એમના વૃત્તાંતને પણ એમ સમજ લેજો. વિદ્વાન હિંદુઓએ એવું ઇચ્છ્યું કે શ્રી કૃષ્ણના ઇસ્કના ઉભરાઓને શબ્દો અને શરીરમાં સમજાવીએ તેથી તેમણે તે સ્થિતિનું નામ રાધા રાખ્યું અને એની મૂર્તિ બનાવીને દેખાડી દીધી. જેવી રીતે એમણે સરસ્વતીની મૂર્તિ હાથીના રૂપમાં બનાવી ને તેને ગણેશજી કહ્યા. કેમકે હાથી ઘણો સમજી અને બુદ્ધિશાળી જનવર છે, વિદ્યાનું દટાંત એજ મૂર્તિમાં બતાવાય તો યોગ્ય છે.

આ પુસ્તકમાં મેં રાધાજીનું ચિત્ર આપ્યું છે એ તસવીરો પણ જીના વિચારના હિંદુઓ પાસેથી મળી છે અને જેવાથી જણાય છે કે, મારો આ દાવો તદ્દન ખરો છે કે

રાધાજી કોઈ સ્ત્રી નહોતાં પરંતુ ઈશ્વરના ઉભરાની રૂપ એક ઉપમા હતાં.

કેમકે એ ચિત્રોમાં શ્રી કૃષ્ણને મોટી વયના ચિતરવામાં આવ્યા છે, એક ચિત્રથી તો શ્રી. કૃષ્ણની ઉંમર ૫૦ વરસથી વધારે જણાય છે. જે લોકોએ અંગ્રેજી રાજ્યકર્તાઓ કે જેઓ દાઢી મૂંછ રાખતા નથી તેમનાં ચિત્રો જોયાં છે તે તરત કહી દેશે કે શ્રી કૃષ્ણની તક્ષીનતાવાળી છબી ૬૦ વરસના ધરડાની છે. મેં એ ચિત્ર ઉપર લખ્યું છે કે “શ્રીકૃષ્ણની તક્ષીનતા” અસલ છબી નીચે લખ્યું હતું કે, “શ્રીકૃષ્ણ રાધાના વિચારમાં” જે રાધા કોઈ સ્ત્રી અને સાધારણ માન્યતા પ્રમાણે ગોપી હોત તો શ્રીકૃષ્ણને બાળક અથવા યુવાન દેખાડવામાં આવત. કેમકે ગોપીની સાથે પ્રીતિના સમયમાં શ્રીકૃષ્ણ ૧૨ વરસના હતા. પરંતુ આ ચિત્રોમાં તે ધરડા અથવા આઘેડ દેખાય છે અને એને બધા હિંદુ પુસ્તકો માન્ય રાખે છે કે શ્રી કૃષ્ણે વૈદ્રાવન છોડ્યા પછી ગોપીઓ સાથે કાંઈ પણ સંબંધ રાખ્યો નથી. રાજા કંસના મરી ગયા પછી ગોપ અને ગોપીઓની ઈચ્છા હતી કે શ્રી કૃષ્ણ પ્રથમની માફક ફરી એમની સાથે મેળાપ રાખે. પરંતુ શ્રી કૃષ્ણે ચોકખી ના પાડી અને ફરમાવ્યું કે “હવે તમે મારાથી ભૂત કાળના સંબંધ જેવા સંબંધની આશા રાખશો નહિ.”

તેથી જે રાધાજી ગોપીઓમાંના કોઈ સ્ત્રી હોત તો, છબીમાં શ્રીકૃષ્ણનો ચહેરો જુવાન પુરૂષ જેવો દેખાડવામાં આવત, કેમકે નાનપણ પછી તો તેમણે કોઈ પણ ગોપી કે ગોપથી સંબંધ રાખ્યોજ નહોતો, પરંતુ આ ચિત્ર તો દેખાડી આપે છે કે શ્રીકૃષ્ણ ઘડપણમાં છે. ત્યારે ઘડપણમાં અને પુરી જવાનીના સમયમાં ગોપીઓ ક્યાંથી આવી ?

શ્રી કૃષ્ણની સીનતા.

જે એમ વાંધો ઉઠાવવામાં આવે કે, આ ચિત્રો પાછળથી ઉપજાવી કાઢેલાં છે તેથી મરજી પ્રમાણે ચીતર્યાં છે. એનો શો ભરોસો ? તો હું જવાબ આપીશ કે આ ચિત્રો પરજ કાંઈ એ વાત પુરી થતી નથી, વંદ્રાવનને ગોપીઓના સમયની જેટલી મૂર્તિઓ ખરી સમજવામાં આવે છે તે બધામાં શ્રીકૃષ્ણની ઉમર બચપણુ ને જવાનીની દેખાડવામાં આવી છે જે એ બાબતનો અચુક પુરાવો છે કે અયોગ્ય ઇશ્ક બાજીનાં વર્ણનો તદ્દન ખોટાં છે, અને રાધાજીનો ખાસ પ્રેમ કૃષ્ણજીના વય સાથે કાંઈ સંબંધ રાખતો નથી.

શક્ય છે કે રાધા નામે કોઈ ગોપી હોય, અને શક્ય છે કે શ્રીકૃષ્ણ વંદ્રાવનના જંગલમાં બીજી ગોપીઓ સાથે રમતી વખતે રાધાજી સાથે વધારે પ્રીતિ દેખાડતા હોય. પરંતુ એ તો તદ્દન અશક્ય છે કે રાધા શ્રીકૃષ્ણનાં અયોગ્ય માથુક હતાં. કેમકે ઉપર જેટલી દલીલો એ વિચારની વિરુદ્ધમાં લખી છે તે ઉપરથી એની મેળે એનું જુઠાણું અને ખોટાપણું સાબિત થાય છે.

એ શક્ય પણ મેં એટલા માટે કહ્યું કે રાધાજીની ચર્ચા એટલી બધી ફેલાયલી છે કે લોકોએ ફિલ્સુફીની ઉપમાને સત્ય માની લીધી છે. એમની ખાતર મેં એમ લખી દીધું કે રાધા નામે ગોપીનું હોવું અશક્ય નથી, પરંતુ મારી તપાસ ને માન્યતા તો એજ છે કે રાધા શ્રીકૃષ્ણના ઇશ્કના ગુણનું નામ છે. જે તેમના જન્મથી મરણપર્યંત એમના ઇન્દ્રિયગમ્ય શરીરની સાથે રહેલો છે.

હવે હું તકરાર છોડી દઈને અસલ વાત લખવા માંડું છું આશા છે કે ન્યાયી સ્વભાવના ને સમજદાર મુસલમાનો મારા આ સંક્ષિપ્ત ખુલાસાથી ખોટાં તોહોમતોને મનમાંથી કાઢી નાંખશે.

કથા ૪.

પ્રકાશનો આરંભ.

વંદ્રાવનના જંગલમાં મંગળ થઈ રહ્યું છે. શ્રીકૃષ્ણ ને અજ્ઞરામની સુંદરતા અને બહાદુરીનાં વખાણુ ઘેરેઘેર થાય છે. દરેક બાળકના મોંમાં કૃષ્ણકૈયાનું સ્વામસુંદર નામ ને મન-મોહન શબ્દ છે. એવામાં એ ખખર ઉડતાં ઉડતાં મથુરામાં પોહોંચી. થોડાક મેલના અંતરની શી ગણતરી કે આવી જખરી ખખર છાની રહે. પહેલાં મથુરાના સાધારણ લોકોએ સાંભળ્યું કે, વંદ્રાવનમાં એવા પ્રકારના બે છોકરાઓ છે અને તેમણે કલ્પના કરી કે હોય ન હોય એ છોકરા યાદવ વંશના હશે, અને કંસના બાણેજ હોય તો શી નવાઈની વાત છે, દેવકી ને વસુદેવે ગોવાળીઆમાં છુપાવી રાખ્યા હોય.

જગતની ખત્રીશી તે ખુદાનું નગાઈ ગણાય છે. ખોટી હકીકતો અને નિરર્થક અજ્ઞાઓના તળીઆમાં એક સત્ય વાત હમેશા હોય છે. સામાન્ય લોકોની આ ચર્ચાએ ખાસ અને દરખારી લોકોને પણ હુશીઆર કરી દીધા, એમનામાં પણ છુપી વાતો થવા લાગી, કોઈ કહેતો હતો બધું અસત્ય છે, અજ્ઞરના અચાની ને વહેમી લોકો હોય છે જરા જેટલી વાતને મોટું રૂપ આપવાની એમને ટંચ હોય છે, એમણે કંસની સાવચેતીઓ અને ખુનરેજીઓથી ગભરાઈને આ ખખર ઘડી કાઢી છે. ખીજું તો કંઈ કરી શકતા નથી, બેઠા બેઠા ગપોના ગોળા ગબડાવે છે. દેવકી ને વસુદેવની એ તાકત હતી કે તે કંસ જેવા શકમંદ અને સખત મીઠજ રાજના મુકાબલામાં કપટ કરી શકે? છોકરાઓને છુપાવી

રાખવા એ સહેલું કામ નહોતું. એતો કોઈ બહાદુર ગોપે પોતાના છોકરાને યુદ્ધની કેળવણી આપી “ ઉજડ ગામમાં એરડો પ્રધાન ” “ આંધળામાં કાણો રાજ્યો ” એની મેળે પોતે થઈ જાય છે જંગલી ને અણસુધરેલા માણસોમાં એક એ માણસો સુધરેલા થઈ જાય તો સ્વાભાવિક રીતે બધાની દૃષ્ટિ તેમની તરફ વળે છે, એજ કારણથી ગોપીઓના એ બે છોકરાઓ પ્રખ્યાત થઈ ગયા અને બજારના લોકોએ ગપ ઉડાવી દીધી કે દેવકીના છોકરા છે.

કેટલાક કહેતા હતા, ખરે તદ્દન સાચી છે, ગોપ જેવા જંગલી ને વગડાઉ લોકોને ગમે તેટલી કેળવણી આપો પણ તેમનામાં આવી કાબેલીયત આવી શક્તી નથી, જેવી આ બે છોકરાઓની પ્રખ્યાતિ છે. વળી જો એમ પણ માની લેવામાં આવે કે કોઈ ગોપે પોતાના છોકરાઓને કેળવણી આપીને એવા લાયક બનાવી દીધા છે. તો એમનું સૌંદર્ય રાજકુંવરો જેવું ક્યાંથી થઈ ગયું. એવું સાંભળવામાં આવ્યું છે કે એ બંનેના ચહેરા ગોપો કરતાં નિરાળા છે અને બંને ચંદ્રમાના કડકા જણાય છે.

સારાંશ કે દરબારી અમીરોમાં આ ખરે ફેલાતાં ફેલાતાં કંસના કાન સુધી પણ પોહોંચી. મોત માથે ભમતું હતું, એણે પણ સાચું ન માન્યું અને સામાન્ય લોકોની બેઅદબી ગણીને ક્રોધે ભરાયો ને સમજ્યો કે લોકો દેવકી ને વસુદેવની સાથે પ્રીતિ રાખે છે અને આવા પ્રકારની અફવાઓ મનકલ્પિત ઉડાવે છે, પરંતુ અનુભવી સરદારોએ સલાહ આપી કે “શત્રુની ઉપેક્ષા કરવી મૂર્ખતા છે. દેવતાની ચણુગારી પણ મોટી હોય છે. ખરે ખોટી હશે તો ખેર પણ

તમને લાયક છે કે ખરી ખાતમી મેળવવી, સત્યજૂઠ્ઠીની પરીક્ષા કરવી, તપાસ કરવી ને સાખીત થાય કે એ જાને તમારા ભાણેજ છે તો એમનો નાશ કરવો. એ મોટી વાત નથી, ત્યાંજ જંગલમાં એમનું કામ કરી નાંખીશું અને તમારા ભાણેજ નહિ હોય તો એ વીર પુરુષો હાથ લાગશે. એમને લશ્કરમાં દાખલ કરવામાં આવશે અને હુત્તરમંદીને ઉત્તેજન આપવાની ફરજ આપણાથી અદા થઈ સમજશે. ”

કંસે કહ્યું “ જંગલમાં મારી નાંખવા યોગ્ય નથી, વખત તપાસ કરનારાઓની ભૂલ હોય. જેવી રીતે સાધારણ લોકોએ સમજવામાં ભૂલ કરી છે. જો એમ થાય તો રૈય-તના એ નિરપરાધી માણસો મારી નાંખ્યા કહેવાય. ”

દરબારીઓએ કહ્યું “ તો શું આપની એવી ઇચ્છા છે કે એમને અહીં બોલાવીને જોવા અને અન્નદાતા પોતે પોતાની જાતે તેની તજવીજ કરે. ”

કંસે કહ્યું “ હા, હું એજ ઇચ્છું કે મારી આંખે જોઉં, મારાથી વધારે દેવકીનાં સંતાનોને કોઈ ઓળખી શકવું નથી. ”

ત્યારે જવાબ આપ્યો કે “ તમે પોતે શિકારના બહાનાથી વંદાવના પધારો અને એ છોકરાઓને જુઓ. ”

તે ઉપરથી કેટલાક દરબારીઓ બોલ્યા “ એમ કરવું એ મહારાજની પદવીથી વિરુદ્ધ છે, કેમકે જંગલી માણસોમાં પોતે પધારે, ઉત્તમ રસ્તો એજ છે કે કોઈ બહાનાથી એમને અહીં બોલાવવામાં આવે. ”

દૈવ યોગે મથુરામાં કુસ્તીના તમાશાનો સમય પાસે આવ્યો હતો તેમાં દૂર દૂરથી પહેલ્લવાનો આવતા હતા ને કુસ્તી લડતા હતા. રાજા અને શહેરની બધી વસ્તી એ તમાશામાં

શામેલ થતાં હતાં અને કુસ્તીમાં જીતનારને ધનામ આપવામાં આવતાં હતાં.

કંસે કહ્યું “ આ ઘણો સારો જોગ છે. એ છોકરાઓને અખાડો જોવાનું નોતરું અને પહેલવાનીના હુનર દેખાડવા માટે તેડું મોકલો, જે તેઓ કયુલ કરે તો ફાજમાંથી એ ખૂનખાર જખરદસ્ત પહેલવાનો તેમની સામે જાય અને છોકરાઓને પુરા કરી દે. ”

એ પ્રમાણે નક્કી થઈ ગયું, એટલે અકૂર નામે એક પહેલવાનને સંદેશો કહેવા મોકલ્યો. તેણે ઘંઠાવનમાં જઈને નંદ અને યશોદાને કંસ રાજાનો એ સંદેશો પોંદોચાડ્યો, નંદ અને યશોદાએ કંસનું તેડું સાંભળ્યું એટલે કંપી ઉઠ્યાં, તેમને ખાતરી થઈ કે રાજાને ખબર પડી ગઈ હશે કે કૃષ્ણને જાનરામ તેના ભાણેજ છે, હવે સલામતી નથી. જોઈએ છીએ હવે આ એ લાચાર રાજપુત્રો ઉપર શું કદ આવે છે અને અમે ખંતે એમના પાળક કેવા ગુનાહમાં સપડાઈએ છીએ.

પરંતુ “ રાજાનો હુકમ તાત્કાલિક મોત ” એ કહેવત પ્રમાણે લાચારીથી કયુલ થયાં અને મથુરા આવવાનો વાયદો કર્યો. શ્રી કૃષ્ણ ને જાનરામે સાંભળ્યું કે તેમને મથુરામાં ખેલાવ્યા છે તો તેઓ બહુ રાજી થયા અને તેમની ખુશી એથી દેખાઈ આવતી હતી જે તેઓ તૈયારીમાં ઉત્સાહ દેખાડતા હતા. પહેલાં તે એક ધોખીની પાસે ગયા ને તેની પાસે વસ્ત્ર માગ્યાં. એ ધોખી કંસ રાજાનો હતો, આ રાજકુંવરોએ લુગડાં માટે એટલો તકલ્લે કર્યો કે ધોખી ખમી શક્યો નહિં ને એમનું અપમાન કર્યું. ધોખીનો ગર્વ જોઈ

શ્રી કૃષ્ણે ત્યાંથીજ આરંભ કર્યો. તલવારના એકજ ઝટકાથી તે નીચ ને વિવેકશત્યને મારી નાંખ્યો.

કૃષ્ણજી ને ળગરામ મથુરા જતા નહોતા, પરંતુ કાળના મોંમાં જતા હતા. ત્યારે એ શા માટે રાજી હતા. એનો જવાબ એ છે કે કાંતો એ નાનપણના કારણથી કંસના ઈરાદાથી વાકિફ નહોતા કે એમને કતલ કરવા બોલાવે છે, અથવા તો તેમને ભવિષ્યની ખબર હતી કે કંસનો ક્ષાત અમારે હાથે થવાનો લખ્યો છે. તેથી એટલા માટે ખુશી હતી કે જીલ્લમીનો વખત હવે પાસે આવ્યો છે. હિંદુ પુસ્તકો પરથી એ પણ જણાય છે કે કંસે અકૂર નામે જે અમલદારને વૃંદાવન મોકલ્યો હતો કે કૃષ્ણ ને ળગરામને અખાડામાં આવવાનું કહેણુ કહે. તે વસુદેવ અને દેવકીનો મિત્ર હતો ને કંસ રાજનાં જીલ્લમી કૃત્યો તેને પસંદ નહોતાં, તેટલા માટે તેણે નંદ યશોદા ને સકળ ગોપીઓને કહી દીધું હતું કે “ કંસનો વિચાર એવો છે, તમે બધા યુદ્ધની સામગ્રી લઈને તૈયાર થઈને આવજો અને બધા પણ તમને સહાય કરવા તૈયાર રહીશું. ” કૃષ્ણજી ને ળગરામને પણ આ હકીકત માલુમ હતી અને તેઓ પોતાનાં માખાપ ને માર્યા ગએલા ભાઈઓનો બદલો લેવા માટે તલપાપક થઈ રહ્યા હતા, અને એજ કારણ એમની ખુશીનું હતું.

નંદ, યશોદા, કૃષ્ણ ને ળગરામ તથા બધા ગોપોને લઈને મથુરા ગયાં. પેલી મગ કંસે છુપી રીતે હુકમ આપ્યો કે “ જ્યારે કૃષ્ણ ને ળગરામ અખાડામાં પગ મૂકે ત્યારે એક મસ્ત હાથી તેમની તરફ છોડી મૂકવો અને લોકોએ જુઓ પાડવી કે હાથી ઈટી ગયો છે, નાસો નાસો કે જેથી રાજાએ

ખરાબ નિઝાથી હાથી છોડી મૂક્યો છે એવી લોકોને ખબર ન પડે. કાંતો હાથી એમનો નાશ કરશે ને જે હાથીથી બચી જાય તો કોઈ એ પ્રખ્યાત પહેલવાનોએ એમની સામા જવું અને તેમણે કુસ્તીના હુનર દેખાડી એ બંનેને મારી નાંખવા.”

નક્કી કરેલે સ્થળે અખાડાની ગોઠવણ દરવામાં આવી. રૈયતના ખાસ ને આમ માણસો, સ્ત્રીઓ, અખાડાનો દેખાવ પુરૂષો, બાળકો ને વૃદ્ધો, કારખંધ ગોઠવાઈ ગયાં. એક તરફ કંસરાજ ને તેના બધા અમીરો તખ્ત ને ખુરસીઓ પર બેસી ગયા અને બીજી તરફ રાજની બધી રાણીઓ, તંબુઓમાં એકડી થઈ, ત્યાંજ એક ઠેકાણે વસુદેવ ને દેવકી પણ આવીને બેઠાં. એમના જીવને નિરાંત નહોતી, તેઓ કહેતાં હતાં કે “જોઈએ છીએ ભાગ્ય દેવી શું દેખાડે છે. કૃષ્ણ ને બળરામનું શું છેવટ આવે છે. કાળજીપર ડાઘ લાગેલા છે. પાળીપોષીને મોટા કરેલા એ જીવાન છોકરાઓ બચી જાય છે કે એ પણ પહેલાંના કેળના ગર્ભ જેવા બાળકોની પેઠે ખુનીના હાથે પાયમાલ થાય છે” પેલી તરફ જોટલા પ્રગ્ગજન હતા, તેમના મનની સ્થિતિ પણ નવાઈ જેવી હતી. દરેક માણસ વસુદેવ ને દેવકીને નિરપરાધી સમજતો હતો અને રાજ કંસના જીલમથી બેઝર હતો. દરેક માણસની એ ઇચ્છા હતી કે અમારા બંને રાજકુવરો જીલમીના જીલમથી બચે અને એમનો વાળ પણ વાંકો ન થાય. પરંતુ જ્યારે તેઓ જોતા હતા કે સાંમે જખરા જખરા પહેલવાનો છે, દેશનો રાજ છે, લોહી પીનારાં હથીઆરો છે, ફાજ ને લશ્કરોની ઢુકડીઓ છે. ત્યારે તેમનું કાળજી ધડકતું હતું અને એમના મનમાં મુઝવણ થતી હતી કે જંગલના ગોપો અને તેમાં ઉછરીને મોટા થએલા રાજકુવરો શી રીતે

આ બીહામણી શક્તિઓનો મુકાબલો કરી શકશે, અને શી રીતે આ ગરીબોના જીવ બચશે.

અર્થાત બધા અખાડામાં એક શત્રુકાર હતું ને લોકોનાં કાળજીનું ધડધડ ધુનતાં હતાં કે એટલામાં દૂરથી ધૂળ ઉડતી દેખાઈ અને શોર ઉઠ્યો કે “ તે આવ્યા ” “ તે આવ્યા ” રાજા ને પ્રજા સૌની દષ્ટિ તે ધૂળ તરફ વળી ને કાળજીનું ધડકવા લાગ્યાં કે હવે પરીક્ષાનો વખત પાસે આવ્યો. ધૂળ ઉડતી બંધ થઈ ને તેમાંથી ગોપોતું ટાળું અખાડા તરફ આવ્યું, એટલે બધાએ જોયું કે તેમની આગળ બે દેવકુંવરો પાંચે હાથીઆર સજી ચંદ્રમાના જેવા કાંતિમાન ચાલ્યા આવે છે, જેમણે આ પ્રદારનાં પૂતળાંઓને ખોળામાં ઉછેરીને મોટાં કર્યા હતાં તે તેમની પાછળ છે, ને એ નંદ ને યશોદાની પાછળ બધા ગોપ લોકોના પુરૂષો સ્ત્રીઓ અને છોકરા ને છોડીઓની ભીડ હતી.

જેવો કૃષ્ણ ને બળરામે અખાડામાં પગમૂક્યો તેવોજ એકઠા થએલા લોકોમાં ભણે પધાર્યાનો શોર થયો ને એકદમ બધા લોકોના મોંમાંથી પોતાના રાજકુંવરોની જય પોકરાઈ ગઈ. કંસરાજ એ બધું જોઈ રહ્યો હતો અને સાંભળી રહ્યો હતો, રૈયતની અતુક પાના જોશને જોઈને જાણે અંગારા ઉપર આગોળતો હતો ને કૃષ્ણ તથા બળરામને જોઈને તેની આંખોમાં લોહી ઉતરી આવતું હતું. તેવામાં એકદમ એક બાળુએથી એક મસ્ત હાથી છૂટીને નાઠો ને પાધરો કૃષ્ણ ને બળરામની તરફ આવ્યો. અખાડામાં નાસભાગ મચી રહી, હારો ડુટી ગઈ, લોકો હાથીની બીકથી બચીને નાસવા લાગ્યા, પરંતુ કૃષ્ણને બળરામ પોતાની જગ્યાએથી ખસ્યા નહિ, હાથી તો જાણી જોઈને એમની ઉપરજ છોડ્યો હતો તે સીધો એમની

તરફજ આવ્યો ને કૃષ્ણ ને બળરામને ચાંપી નાંખવાનો ઇશિદો કર્યો. એવામાં બળરામે ઘણીજ બહાદુરીથી એક બાલો હાથીના કાનમાં માર્યો ને કૃષ્ણે તલવારના એકજ ઝટકાથી હાથીની સુંઠ કાપી નાંખી. હાથી જખમી થઈને બરાડા પાડતો નાઠો અને થોડી દૂર જઈને પડી ગયો ને મરી ગયો. આ અદ્ભુત તમાશો જોઈને “ ધન્ય છે, ધન્ય છે શાખાશ છે શાખાશ છે ” એમ પોકાર થવા માંડ્યા, અને થોડી વાર સુધી તો કાન પડે અવાજ પણ સંભળાતો નહિ, રાજા કંસે જ્યારે એ બેની આવી બહાદુરી જોઈ તો તે સ્તબ્ધ થઈ ગયો, પણ પછી તે શુદ્ધિમાં આવ્યો ને બંને પહેલવાનોને ઇશારો કર્યો જેમને આ કામ માટે નક્કી કરી રાખેલા હતાં. તે બંને અસુરના છોકરાઓ ભૂત જેવા ચહેરાના આ અલૌકિક રાજકુંવરો ઉપર કાળા વાદળાની પેઠે ચાલ્યા. એક કૃષ્ણની તરફ આવ્યો ને બીજાએ બળરામની તરફ હાથ લાંબા કર્યા. તે ધારતા હતા કે એકજ દાવમાં બંને સુકુમાર બાળકોને ઉચકીને પટકી નાંખીશું ને ચાંચડની પેઠે મસળી નાંખીશું. પરંતુ કંઈ પણ કરી શક્યા નહિ ને નિરૂપાયે કુસ્તીનો રંગ જોઈને તે ચકિત થઈ ગયા કે આ છોકરાઓ પત્થરના બનેલા છે કે લોઢાના કે જરા પણ ગભરાતા નથી ને જવાંમર્દની પેઠે કુસ્તી લડે છે. કુસ્તીલાંબો સમયપોંહોંચી. અને બધા તમાશગીરો બીવા લાગ્યા કે જોઈએ શું પરિણામ આવે છે. રાજકુંવરોની આ રાક્ષસોની આગળ કંઈ વીશાત નથી, ક્ષણવારમાં એ બંને રાક્ષસો આ તેજનાં પુતળાંઓનો નાશ કરી નાંખશે, પરંતુ કુદરતને કાંઈ બીજુંજ દેખાડવાની ઇચ્છા હતી. થોડીવાર પછી જોયું કે કૃષ્ણ ને બળરામે પોતાની કુસ્તીના દાવપેચના પ્રતાપે બંને પહેલવાનોને પછાડ્યાને તેમની છાતીપર ચડી બેઠા. જેવા પહેલવાનો પછાડાયા કે અખાડામાં

પાછી કીકીઆરી શુર થઈ “ને માર્યો માર્યો”નો પોકાર ઉઠ્યો. હારોમાંથી જોપ છોકરાઓ અખાડામાં ફૂટી આવ્યા, કૃષ્ણ ને બળરામને તેમણે ખાંધે લીધા ને ખુશીના આવેશમાં નાચવા ને ફૂંદવા લાગ્યા. કંસે જ્યારે આ હાલત જોઈ તો હુકમ કર્યો કે “એ છોકરાઓને બહાર કાઢો” ને બીજી તરફ મારાને ઇશારો કર્યો કે “કૃષ્ણને બળરામનાં માખાપ દેવકી ને વસુદેવને કતલખાનામાં લઈ જાઓ ને તરત બંનેનાં માથાં ઉડાવી દો” વળી એવો હુકમ આપ્યો કે “નંદ અને યશોદાને કેદ કરી લો.” પરંતુ કોઈએ એ હુકમ માન્યો નહિ. લેમજ કોઈ સરદાર નંદ ને યશોદાને કેદ કરવા આગળ નીકળ્યો નહિ કેમકે એ બધાઓની વચ્ચે પહેલાંથીજ કોલ કરાર ને સમજુતી થઈ ચુક્યાં હતાં.

કંસ આશ્ચર્યથી પોતાના દરબારી અને લશ્કરી નોકરોને જોઈ રહ્યો હતો કે આજે એમને શું થઈ ગયું છે કે હું હુકમ કરું છું ને એ માનતા નથી, બધાના કાનમાં જાણે તેલ રેડ્યું છે, જાણે કોઈએ કાંઈ સાંભળ્યુંજ નથી, તે સમજી ગયો કે નક્કી “કાંઈ દાળમાં કાળું કાળું છે” અને એમનામાં શટફૂટ થઈ છે. તેણે વિચાર કર્યો કે હવે કાંઈ બીજી યુક્તિ કરવી જોઈએ પરંતુ હમણાં કોઈ યુક્તિ તેના મગજમાં આવી નહોતી કે શ્રી કૃષ્ણ અખાડામાંથી દોડીને તખ્તની તરફ આવ્યા ને દોડીને તખ્ત પર ચડી બેઠા ને કંસના માથાના વાળ ઝાલી તેને ખેંચી કંસને તખ્ત ઉપરથી નીચે ઢાળી પાડ્યો.

શ્રી ધર્મરત્નની કુદરત છે કે ત્રાહીત છોકરો રાજના તખ્ત પર ચડી બેઠો, તેના વાળ ઝાલ્યા, કંસ મરાયો. તેને ખેંચ્યા, અહીં સુધી કે તેને તખ્તથી નીચે ઢાળી પાડ્યો પણ કોઈ અમીરે

શ્રી કૃષ્ણ કંસનો નાશ કરે છે

એટલી હિંમત ન કરી કે રાજને બચાવવાનો ઇરાદો કરે અને કૃષ્ણનો મુકાબલો કરે. ખીયાર કંસેજ કૃષ્ણનો મુકાબલો કર્યો ને થોડા વખત સુધી તેની સાથે કુશ્તી લડ્યો પરંતુ અંત-કાળ આવી પોંહોચ્યો હતો, મોતનો શંખ કુંકાઇ ચૂક્યો હતો. કંસની કોઇ કોશિશ કામ ન આવી ને કૃષ્ણે તેને પછાડ્યો ને તરત ખંજર ખેંચી કાઢી તેનું માથું ઘડથી જુદું કરી દીધું ને તે માયાના કેદીએ માટી ને લોહીમાં પાનીઓ ધસી ધસીને ઘસી પરાકાષ્ટાની સાથે જીવ આપ્યો.

આજે તે કંસનું કામ પુરું થઇ ગયું જોણે જગતની જિંદગીને સદા રહેનાર સમજી હતી. આજે તે મુજનો મુગટ ધુળમાં રગદોળાયો જોણે દુન્યાની હકુમતને માટે ઘણાક નિરપરાધીનાં સુકુમાર માથાં ઘડથી જુદાં કર્યાં હતાં. જુઓ મથુરાનો બહાદુર તાકાતવાળો, ફોળે ને હથીઆરોનો ઘણી, હીરાઝવેરાત ને સેના ચાંદીનો બાદશાહ, એક લોહના કડકાથી ઝભે થઇને કેવો નિરાશ કપાએલા માથાવાળો પડ્યો છે. તખ્તની નીચેની જમીન તેના અપવિત્ર લોહીથી રક્ત બની ગઇ છે. તેની આંખો અર્ધી ઉઘાડી છે અને અર્ધી બંધ છે એના લાંબા વાળ માટી ને લોહીમાં ખરડાયા છે.

જે છોકરાની તેને ખીક હતી તે લોહીથી ખરડાએલી તલવાર લઇને ચુપચાપ ઉભો છે, સ્મિતહાસ્ય કરી રહ્યો છે અને કોઇ પણ શક્તિ આ સ્વતંત્ર મંદહાસ્યને રોકી શકે એમ નથી.

જે અમીરોએ કંસનું મગજ આક્રાશ પર ચડાવી દીધું હતું આજે તેમાંથી એક પણ આગળ ન આવ્યો કે જે પોતાના સ્વામીનો જીવ બચાવે ? જે લશ્કરના અભિમાનથી કંસ દીરઘોન થઇ ગયો હતો આજે તેમાંના એક સિપા-

ધની તલવાર પણ તેના રક્ષણ માટે મ્યાંનમાંથી ન નીકળી, શા માટે ? એટલા માટે કે કંસના જીવમી કૃત્યોએ કંસને આંધળો કરી દીધો હતો અને તેના બધા મિત્રો અને સહાયકોનાં અંતઃકરણ આંધળાં કરી દીધાં હતાં. જેના અંતઃકરણમાં અંધારું હોય છે, તે નાજીક સમય આવે છે ત્યારે હિંમત હારી જાય છે, જે મગજમાં ખીજનું પચાવી પડવાની અને અશક્તોને દુભવવાની છખી ચીતરાએલી હોય છે તે મગજ મુસીબતની વખતે કામ આવતું નથી અને એમાંથી વિચાર કરવાની અને યોગ્ય કામ કરવાની શક્તિ નાશ પામે છે. એજ કારણથી એ કમનસીબને મારી નાંખવામાં આવ્યો ને કોઈએ એનો પક્ષ ન કર્યો ને કોઈ પણ એનો બદલો લેવા કે બચાવ કરવા જગાએથી ખસ્યો નહિ. હા કંસના આઠ ભાઈઓએ કૃષ્ણ પર હુમલો કર્યો ને તેમણે પોતાના ભાઈના ખુનનો બદલો તલવારથી લેવાનું ઇચ્છ્યું પરંતુ એ આઠે જણા શ્રીકૃષ્ણ, બળરામ ને તેમના મદદગારોને હાથે માર્યા ગયા અને એવી રીતે એક પુરાતન પાપીનો કિરસો પુરો થયો, જેનાં બધાં જીવમી કૃત્યો શ્રીકૃષ્ણના પ્રકટ થવાના કારણરૂપે હતાં.

જ્યારે કંસનું કામ પુરું થયું ને તેની રાણીઓએ શોક અને વિલાપને બંધ કર્યો તો કંસનાં ગાદીને લાત મારી. માખાપ જીવમી દીકરાની લાશ પાસે આવ્યાં ને ઘણીવાર સુધી વિલાપ કરતાં રહ્યાં. કંસનાં જીવમી કૃત્યો છતાં પણ આ વખતે દરેક માણસને જીવમીના નહારા અંતથી શીખામણ મળતી હતી ને કતલખાનામાં હાજર રહેલા બધા માણસો શોકાતુર ને ઉદાસી દેખાતા હતા.

એક બાળુએ શોકનો દેખાવ હતો, બીજી બાળુએ શ્રીકૃષ્ણનાં માથાપ દેવડી અને વસુદેવ પોતાના બાળકોનાં ઉત્તમ કામો જોઈ ચુપચાપ ઉભાં જોતાં હતાં ને મનમાં મનમાં રાજ થતાં હતાં. જેવા શ્રીકૃષ્ણ કંસને કતલ કરીને નવરા પડ્યા કે પોતાના ભાઈ બળરામને લઈને દોડ્યા ને માથાપના પગોમાં જઈને પડ્યા ને આંખોથી તેમનું પાદ પૂજન કર્યું, માથાપોએ પોતાના વહાલા દીકરાઓને ઉઠાડી છાતીએ ચાંપ્યા ને આનંદાશ્રુથી વધાવી લીધા.

એકજ સ્થળે બે દેખાવ જોવામાં આવતા હતા, એક તરફ ધરડા માથાપ પોતાના છોકરાની લાશ પાસે ઉભા રહીને હાય હાય કરતા હતા અને ઝારઝાર રડતા હતા ને મરનારની રાણીઓ છાતી ફૂટતી હતી, મોં પીટતી હતી, ને તેના ખુશામદ ભર્યા વિલાપ કરતી હતી. બીજી બાળુએ ઘણા સમયના શોકાતુર માથાપ પોતાના છુટા પડી ગયેલા બે વહાલાઓને છાતીએ ચાંપી ઇશ્વરનો ઉપકાર માનતાં હતાં કે તેમણે અમારા જેવા આશાભંગ થયેલાને આનંદનો દિવસ દેખાડ્યો ને તેમના પરદેશી બાળકો એમની દૃષ્ટિની સામે આવ્યા.

આ દેખાવ થઈ રહ્યા, એટલે યાદવ વંશના બધા નાના મોટા માણસો આવીને શ્રીકૃષ્ણને પગે લાગ્યા અને કહ્યું “ તાજને તખ્ત હાજર છે તમે એમનું રક્ષણ કરો ” કુટુંબના સરદારો સિવાય રૈયતના પણ તમામ ચુંડી કાઢેલા માણસો અને કંસના પણ મોટા મોટા સરદારોએ તેમના કહેવાને અનુમોદન આપ્યું કે “તમે તાજ ને તખ્ત સ્વીકારો આપના વિના બીજો કોઈ આ દોલતનો હકદાર નથી. ”

પરંતુ શ્રીકૃષ્ણ જગતમાં રૂપીઆ પૈસાની બાદશાહી કરવા આગ્યા નહોતા, ઇશ્વરે એમને કોઈ બીજા કામ પર નીમ્યા

હતા. જે આ જગતની થોડાક દિવસની હકુમત કરતાં ઉત્તમ છે તેથી તેમણે દુન્યાના તાજ ને તખ્તને લાત મારી દીધી અને એ બધા લોકો કે જે શ્રીકૃષ્ણને રાજા બનાવવાની દરખાસ્ત કરતા હતા તેમને કહ્યું “હું આ ગાદીનો હકદાર નથી, મેં કંસને એટલા માટે નથી માર્યો કે ગાદીનો ધણી થાઉં મારી એ મતલબ નહોતી કે જીલમી લોકોની પેઠે તાજને તખ્ત મેળવવા માટે એક માણસનું લોહી વહેવરાવું મેં કંસને તેની લાગલાગટની ખૂનરેજીઓ માટે કતલ કર્યો છે. મારી ફરજ હતી કે એક પાપી જીવને દુન્યામાંથી નાબુદ કરું, જીઓ મને ઇશ્વરે તાકત આપી અને હું નિર્બળ હોવા છતાં તેના પર વિજ્ય પામ્યો ને તેનું કામ પૂરું કર્યું. હું જાણું છું કે મથુરાની હકુમત મારા કુટુંબનો હક છે ને કંસના કુટુંબીઓ બળાતકારે પચાવી પડ્યા છે, પરંતુ આજે હું જીના બનાવેને ભૂલી જઈ છું અને કહું છું કે ગાદી ઉઘસેનની છે જે કંસનો પિતા છે જેને તેના જીલમી ને લોભી દીકરાએ પદ્મપ્રષ્ઠ કરીને ગાદી છીનવી લીધી હતી. આજે હું ઉઘસેનની દરખાસ્ત કરું છું કે તે આવે અને પોતાની માલિકીની ગાદી ને તાજ સ્વાધીન લે જેવી રીતે મારા જીજ્ઞ કુટુંબીઓ એમની સેવા કરતા આવ્યા છે તેવીજ રીતે હું એમની સેવા કરીશ. ”

ઉઘસેને કહ્યું “ ના બાઈ ! હવે તો હું વૃદ્ધ થયો છું, મારામાં રાજ કરવાની શક્તિ નથી, મારી સંપૂર્ણ ઇચ્છા છે કે તમે ગાદીએ બેસો અને હું તમારી સામે હાથ બાંધીને ઉભો રહીશ. ”

શ્રીકૃષ્ણ બોલ્યા “ નહિ નહિ તમે અમારા મુરખી છો તમારા હોવા છતાં અમારામાંથી કોઈનીએ શક્તિ નથી ”

એમ કહીને ઉમ્મસેનનો હાથ ઝાલ્યો અને ગાદીપર બેસાડ્યો. ને તાજ તેના માથા પર મૂકી નોખત નગારાં વગાડવા હુકમ આપ્યો. તે પછી ઘણીજ ધામધુમ અને માનની સાથે કંસ અને તેના ભાઈઓની લાશો ઉપાડી બાદશાહી ભપકાની સાથે સ્મશાનમાં લઈ જઈ અગ્નિદાહ કરી.

જ્યારે આ બધું થઈ રહ્યું ત્યારે નંદ યશોદા અને બધા ગોપીઓ ને તેમની સ્ત્રીઓએ ઇચ્છા ગોપીની નિરાશા દેખાડી કે શ્રીકૃષ્ણ પાછા વૃંદાવન ચાલે જેના જવાબમાં તેમણે શરમાવ્યું કે “ બસ બસ હે મારા મિત્રો ? હવે તે સમય પુરો થયો જેમાં ઇશ્વરે મને તમારી સાથે રાખ્યો હતો, હું ઢોર ચારતો હતો જંગલોમાં ઉભો રહીને વાંસળી વગાડતો હતો ને તમારી સાથેરાત દિવસ રમીને આનંદમાં નિમગ્ન રહેતો હતો. હવે બીજો સમય આવ્યો છે, હવે મારે કાંઈક બીજાં કામ કરવાં છે. હું તમારી મોહોખતનો ઉપકાર માનું છું, મને તમારો મીલનસાર સ્વભાવ અને ઉપકાર આખી ઉમર યાદ રહેશે. પરંતુ હવે તમે એવી આશા ન રાખો કે કૃષ્ણ ફરી તમારી સાથે રહેશે અથવા તમે એની સાથે રહેશો જે કદી મળીશ તો પણ તમે તમારા કૃષ્ણમાં તે નાનપણનું રૂપ જોશો નહિ જેને તમે કાલ સુધી જોયું છે. નંદ ને યશોદા મારાં માઆપ જેવાં છે હું આખી ઉમર તેમને માન આપીશ પરંતુ હવે હું તેમની પાસે વૃંદાવન જઈને રહું એ બની શકશે નહિ. હે નાનપણના સાથીઓ ! સલામ તમે બધાને સલામ ! ખુશ રહો આઆદ રહો. ”

ગોપો અને ગોપીઓએ શ્રીકૃષ્ણનો જ્યારે આ ચોકખો જવાબ સાંભળ્યો તો તે દિલગીર થયા. ગોપોના છોકરા

ને છોડીઓ આંખોમાં આંસુ લાગી શ્રીકૃષ્ણને નિરાશાની નજરથી જોઈ રડવા લાગ્યાં, શ્રીકૃષ્ણે એમને રડતાં જોયાં તો પોતે મંદહાસ્ય કયું ને ચુપ થઈને મોં ફેરવી લીધું.

શ્રીકૃષ્ણનો આ લટકો પ્રિયા તરીકે પહેલો હતો ને પહેલી જ અદા હતી જે તેમણે દેખાડી અને એથી માલમ પડ્યું છે કે એ માણસ વિષયી સંબંધની ગંદકીઓથી ભિન્ન અને કોઈ ઉંચીજ પદવી વાળો છે જેને દુન્યાના લોકોનો મેળમેળાપ દુઃખ સુખથી કુદરતે ઘણાંજ ઉચ્ચતર પેદા કર્યો છે.

છેવટે બીચારાં ગોપ અને ગોપીઓ શોકથી શ્રીકૃષ્ણને બળરામને જોતાં આંસુ વહેવડાવતાં છેલ્લી સલામ કરીને વાંસો ફેરવી વૃંદાવન ચાલ્યાં ગયાં ને શ્રીકૃષ્ણ પોતાના કામમાં ગુંથાઈ ગયા.

ઉત્તરેનનો રાજ્યાભિષેક થઈ રહ્યો ને તે બધાં કુટુંબો જેઓ કંસના જીવમોથી છાનામાના પરદેશ જતા રહ્યા હતા તે ફરી આવીને વસવા લાગ્યા ને બધા મુલકનો બદોબસ્ત દુરસ્ત થઈ ગયો ને કોઈ પ્રકારનો જીવમ ને ખરાબી રાજમાં બાકી ન રહી એટલે શ્રીકૃષ્ણ ને એમના બાઈ બળરામે કેળવણી લેવાનો વિચાર કર્યો ને કાશી જવા માટે તૈયાર થયા કે જે હિંદુની વિદ્યા અને હુનરનું ખાસ મધ્ય-બિંદુ છે.

કેટલાક લોકો એમ કહે છે કે શ્રીકૃષ્ણના સમયમાં કાશીમાં વિદ્યાની ચડતી નહોતી બલ્કે કાશી તો તે વખતે વસી પણ નહોતી, પરંતુ પુરાણોમાં સાદ્ લખેલું છે કે શ્રીકૃષ્ણે કાશીમાં વિદ્યા સંપાદન કરી હતી.

ગમે ત્યાં શીખ્યા હોય, સ્થળ માટે તકરાર શી કરવી ? અસલ વાત તો એ છે કે કંસને માર્યા પછી મથુરા છોડી પરદેશમાં જઈ કેળવણી લીધી ને શારીરિક અને આત્મિક દરખારી ને લશ્કરી વિદ્યા અને હુન્નર સંપૂર્ણ રીતે સંપાદન કર્યાં કેટલાક લોકો કહે છે કે ૬૪ દિવસમાં તેમણે બધું શીખી લીધું પરંતુ મહાભારત ઉપરથી જણાય છે કે તેમણે ૧૦ વરસ કેળવણી લેવામાં ગાળ્યાં.

જ્યારે તેઓ ભણવા જવા લાગ્યા ત્યારે તેમણે પોતાનાં માખાપ વસુદેવ અને દેવકીની આરા લીધી ને વૃંદાવનમાં નંદ અને યશોદાને સંદેશો મોકલ્યો ને આરા મેળવી ને બધા ગોપ તથા ગોપીઓને સલામ કહેવડાવ્યા ને જ્યાં સુધી કેળવણી લેવાના કામમાં રોકાયા ત્યાં સુધી પોતાનાં ખરાં માખાપને પાળક માખાપોને ક્ષેમ કુશળના સમાચાર મોકલતા રહ્યા.

શ્રી કૃષ્ણના મામા કંસનાં લગ્ન જરાસંધની દીકરી સાથે થયાં હતાં તે મગધનો મહારાજ હતો. મથુરા ઉપર લયા- હાલ જેને અયોધ્યા, બહારને ઓરિસા નક ચડાઈ. કહે છે તેમાં મગધ દેશ પણ હશે.

તે વખતે જરાસંધ રાજા હિંદુસ્તાનના બધા રાજાઓ કરતાં બળીઓ ગણાતો હતો ને સેંકડો શસ્ત્ર-વીર રાજાઓનો પરાજય કરી તેમને પોતાના કેદી બનાવી રાખ્યા હતા. કંસના અભિમાનનું એક મોટું કારણ એ પણ હતું કે તેના પોતાના સસરા જરાસંધની શક્તિ ઉપર ગર્વ હતો જેની ધાકથી આખો હિંદુસ્તાન દેશ બીને ને કાંપતો હતો.

જ્યારે મગધમાં કંસ રાજના કતલની ખબર પાંહોંચી

ત્યારે જરાસંધ ધણેજ ક્રોધે બરાયો ને તેણે પોતાના જમા-
કનો બદલો લેવા વિચાર કર્યો ને એવો ધરિદો કર્યો કે યાદવ
વંશના એકે એક બાળકને મારીશ ત્યારે નિરાંતે બેસીશ,
તેથી અસંખ્ય સવાર, પાયદલ ને હાથીઓની ફાજ લઈને
મથુરાની તરફ વા વંટોળીઓની પેઠે ચાલ્યો. મથુરામાં ખજર
થઈ તો અહીં બધાના હોશ કોશ ઉડી ગયા ને તેમણે શ્રી
કૃષ્ણ તથા બળરામને કાશીથી બોલાવ્યા. એ બંને ભાઈઓ
તરત રવાના થયા અને જરાસંધ મથુરામાં પોંહોંચે તે પહેલાં
પોતે મથુરામાં દાખલ થઈ ગયા.

જરાસંધ આવ્યો ને મથુરાના લોકોની સાથે ભારે લડાઈ
થઈ, પરંતુ રણક્ષેત્રમાં શ્રી કૃષ્ણ ને બળરામે એવી બહા-
દુરીથી લડાઈના દાવ પેચ દેખાડ્યા કે જરાસંધથી મથુરાના
લોકોનો એક વાળ પણ વાંકો થઈ શક્યો નહિ ને તે નિરાશ
થઈ પોતાને દેશ પાછો ગયો પરંતુ બીજે વરસે પાછો મોટા
લશ્કર સહિત આવ્યો ને પરાજય પામી પાછો ગયો. એવી
રીતે એણે ૧૮ હુમલા કર્યા પણ કોઈ હુમલામાં પણ વિજય
પામ્યો નહિ એટલે ૧૯ મી વખતે તે જંગલીને અણુવડ
લોકોનાં તીડ જેવાં ટોળાં લઈને ખૂનખારની પેઠે ગર્જના
કરતો ચડી આવ્યો.

શ્રી કૃષ્ણ ઊંચી કેળવણી, કુદરતી બુદ્ધિ, અને અદ્વૈત
બનાવો સમજવાની શક્તિથી લડાઈના કામમાં એવા પાવરધા
થઈ ગયા હતા કે તેમણે આ વખતે મુકાબલો કરવાનું ઉચિત
ધાર્યું નહિ અને સમજી ગયા કે આવા મોટા લશ્કરનો મુકા-
બલો કરવો તે પોતાનો નાશ કરવા બરાબર છે. તે માટે
તેમણે મથુરા છોડવાનો ધરિદો કર્યો ને બધા યાદવ વંશના

માણસોને લાઇને મથુરાથી નીકળ્યા ને કાઠિઆવાડ ગુજરાતના છેલ્લા ખુણાપર સમુદ્ર કિનારે એક કિલ્લો બનાવીને ત્યાં વસ્યા. જેનું નામ તેમણે દારકા રાખ્યું. જે પહેલાં કસ્તીરથળીના નામથી પ્રખ્યાત હતું એજ દારકા છે કે જે મથુરા અને વૃંદાવન પંજી આજ સુધી બધા હિંદુઓનું પ્રખ્યાત તીર્થ માનવામાં આવે છે.

કૃષ્ણજી જ્યારે દારકા ગયા તો તેમની સાથે તેમના કુટુંબીઓ યાદવ વંશના અઢાર હજાર માણસ હતા દારકાને તેમણે એક મજબુત છાવણી અને મજબુત કિલ્લો કરી દષ દુશ્મનોથી નિર્ભય થઇ રહેવા લાગ્યા.

વરાડમાં એક રાજા હતો. જેનું નામ બીખક હતું, તેને એક દીકરી હતી, સુંદર ને રૂપાળી, કૃષ્ણજીનું 'પહેલું' રૂકિમણી નામ, દેશે દેશમાં તેના રૂપને લગ્ન. ગુણનાં વખાણુ થતાં હતાં, મોટા મોટા

રાજકુંવરો રૂકિમણીને જોયા વિના તેના રૂપ રંગ ઉપર આસક્ત હતા. શ્રી કૃષ્ણે રૂકિમણીનાં વખાણુ સાંભળ્યાં. એટલે તેમને પણ એનો વિચાર આવ્યો. કૃષ્ણજી પોતે પણ બહુ રૂપાળા હતા ને ઘેરેઘેર તેમનાં રૂપનાં વખાણુ થતાં હતાં. તેથી રૂકિમણીના મનમાં પણ તેમને જોયા વિના પ્રીતિ પેદા થઇ. એ સમયમાં હિંદુઓની સ્ત્રી વર પસંદ કરવામાં સ્વતંત્ર હતી ને તેથી રૂકિમણીને પણ પોતાના પિતાને કહી પોતાનો વર પોતે પસંદ કરવાનો હક હતો ને એવી રીતે શ્રી કૃષ્ણની સાથે એનાં લગ્ન થઇ જાત. પરંતુ એક મુશ્કેલી એ હતી કે શ્રી કૃષ્ણના શત્રુ જરાસંઘનો સેનાપતિ શિશુપાળ પણ રૂકિમણીને ચાહતો

હતો ને જરાસંધની ધાક હિંદુસ્તાનના રાજઓના મનપર એટલી બધી બેડી હતી કે કોઈ પણ માણસ તેના હુકમ અને ઇશારાની વિરુદ્ધ માથું હલાવી શકતો નહોતો. વરાડના રાજ ભીષ્મક ઉપર જરાસંધે શિશુપાળ માટે દબાણ કર્યું હતું ને ભીષ્મક રાજએ જરાસંધના દબાણથી એ વાત કમુલ કરી હતી તેથી લગ્ન નક્કી થઈ ગયાં ને શિશુપાળ જન લઈને વરાડની તરફ રવાના થયો. એ શિશુપાળ શ્રી કૃષ્ણનો પણ સગો હતો.

શ્રી કૃષ્ણજીને એની ખબર પડી એટલે તે પણ પોતાના કુટુંબના વીણી કાઢેલા સરદારો લઈને વેશ બદલી વરાડ પોહ્યા.

એમ લખ્યું છે કે—રુકિમણીજીએ છુપી રીતે શ્રી કૃષ્ણને એ વાતની ખબર કહેવરાવી હતી ને તેમને બોલાવ્યા હતા. જ્યારે શ્રી કૃષ્ણ વરાડની રાજધાની મહેન (કુંડિનપુર)માં પોહ્યા ત્યારે રુકિમણીજીએ તેમને કહેવરાવ્યું કે “ હું મંદિરે જવાના વિષે ઘરમાંથી બહાર નીકળીશ, તમે ફલાણે ઠંકાણે ફલાણી વખતે સવારી લઈને તૈયાર રહેજો એટલે હું તમારી સાથે દ્વારકા આવીશ. શ્રી કૃષ્ણે એ પ્રમાણે કર્યું ને શ્રી કૃષ્ણજી છાનામાના રુકિમણીને રથમાં બેસાડી હરણ કરી ગયા. કેટલાક વખત સુધી તો આ વાત છાની રહી ને પછી ચર્ચા થઈ, એટલે રુકિમણીના ભાઈ રુકમીને એની ખબર થઈ એટલે તે ક્રોધે બરાઈને ઊભો થયો ને બહાદુર સવારો સાથે લઈ શ્રી કૃષ્ણની પાછળ પડ્યો. જો કે શ્રી કૃષ્ણ ઘણી ઝડપથી જતા હતા તોપણ રુકમીએ એટલી બધી ઝડપથી કૂચ કરી કે શ્રી કૃષ્ણ રસ્તામાં પકડાઈ જઈ ઘેરાઈ

ગયા. અને તરફનાં માણસોએ તલવારો ખેંચી ને ખૂનરેણ થવા માંડી, પણ છેવટે રૂકમી હાર્યો ને તેના સોબતીઓ નાશી ગયા ને રૂકમી પણ શ્રી કૃષ્ણને હાથે કતલ થવાની તૈયારીમાં હતો તેવામાં રૂકિમણીજીએ પોતાના બાધની સીધારશ કરી ને શ્રી કૃષ્ણે તેને કતલ કર્યો નહિ. રૂકમી પાછો મહેન (કુંડિનપુર) ગયો ને શ્રી કૃષ્ણ રૂકિમણીને લઈને દ્વારકા પોહોંચ્યા ને ત્યાં જઈને રાક્ષસવિવાહની વિધિ પ્રમાણે રૂકિમણી સાથે પરણ્યા.

હિંદુ ધર્મ શાસ્ત્ર પ્રમાણે વિવાહ આઠ પ્રકારના છે તેમાં એક રાક્ષસ છે. જ્યારે કોઈ ક્ષત્રિય વંશનો માણસ કોઈની દીકરીને દીકરીવાળાઓ સાથે લડીને અથવા તેમની ઇચ્છા વિરુદ્ધ હરણ કરીને લઈ જાય છે ત્યારે રાક્ષસ વિવાહ પ્રમાણે પરણે છે.

એવા વિવાહનો એ બહાદુર લોકોમાં સાધારણ દસ્તુર હતો ને કોઈ માણસ એને કલંક ગણતો નહિ બલકે બહાદુરીને વીર પુરુષનું લક્ષણ ગણાતું હતું. શ્રી કૃષ્ણ ઉપરજ મોકુદ્ધ નથી તે સમયના મોટા મોટા નામાંકિત પુરુષોએ એ પ્રમાણે વિવાહ કર્યા છે. દાખલા તરીકે ભીષ્મપિતામહ જેઓ હિંદના મહા પ્રતાપી માણસ ગણાય છે તેમણે કાશીના રાજની એ દીકરીઓનું તેમના પિતાની ઇચ્છા વિરુદ્ધ હરણ કર્યું હતું. કેમકે કાશીના રાજએ કન્યાઓ આપવાની ના પાડી હતી. ખુદ કૃષ્ણજીની બહેન સુમદ્રાનું હરણ કૃષ્ણજીના શિષ્ય અર્જુન કરી ગયા હતા અને આગળ માલમ પડશે કે કૃષ્ણજીએ પોતે અર્જુનને ગુપ્ત રીતે એમ દરવાની રજા આપી હતી. પૃથુરાજની પણ એક વાત ઇતિહાસમાં લખી

છે કે તે પણ સંયોગતા નામે રાજકુંવરીનું એ પ્રમાણે હરણ કરી ગયો હતો ને રાક્ષસ વિવાહ પ્રમાણે પરણ્યો હતો.

જે લોકોમાં આ રિવાજ નથી, તેમને આશ્ચર્ય થશે બલ્કે ખુદ હિંદુ જેમણે પોતાના પ્રાચીન રીવાજોને ભૂલાવી દીધા છે તે પણ આજે આ રિવાજ સાંભળીને કહેશે કે એ ખોટો રીવાજ હતો. પરંતુ જો તે લગ્નની દિલ્સુરી ઉપર વિચાર કરે તો તેમને જણાશે કે એમાં એમ અને દૂષણ કાંઈ નથી. લગ્ન, સ્ત્રી પુરુષની અરસપરસની ખુશીનું નામ છે, જે સોસા-મટિ અને કુટુંબની મંડળીમાં પુરી કરવામાં આવે છે. પરંતુ જો સ્ત્રીના વડવાઓ સ્ત્રી ઉપર તેની મરજી વિરુદ્ધ બળાત્કાર કરે તો સ્ત્રીને સ્વાભાવિક રીતે હક છે કે તે પોતાને મન અમતા પતિ સાથે પોતાની સત્તાથી પોતે લગ્ન કરે અને પતિને લાયક છે કે પોતાના બાહુબળથી સામાવાળાઓનો અરાજક્ય કરી, તે સ્ત્રીને તેમની પાસેથી છોડવીલે જે તેની સાથે જીવતર ગાળવાનું પસંદ કરે છે.

માટે કૃષ્ણજીએ જે કંઈ કર્યું તે પોતાના સમયના રિવાજને અનુસરતું કર્યું અને હિંદુધર્મ શાસ્ત્રની આજ્ઞાથી કર્યું. અન્ય કોમોને કંઈ પણ હક નથી કે તેઓ કોઈ કોમના સામાન્ય રિવાજ ઉપર ટીકા કરી શકે.

શ્રી કૃષ્ણનું નામ મહાભારતની પ્રખ્યાત લડાઈમાં સર્વ ચંદ્રની પેઠે ઠેકાણે ઠેકાણે પ્રકાશે છે, શ્રી કૃષ્ણની નાની પરંતુ ધણા થોડા લોકો જાણે છે કે નાનીલડાઈઓ. મહાભારતની પહેલાં તેમને બીજા પણ વિગ્રહ કરવા પડ્યા હતા. વિષ્ણુ પુરાણના ૨૯ માં અધ્યાયમાં એક લડાઈનું વર્ણન છે જેમાં

શ્રી કૃષ્ણે આસામની રાજધાની પ્રાગજ્યોતિ પર હુમલો કર્યો હતો. એ દેશનો રાજા ધણો જીલ્લમી હતો તેનું નામ નરક હતું કાંતો તેનું નામજ નરક હશે અથવા જગતે તેનાં જીલ્લમી કામોના કારણથી તેનું નામ નરક પાડ્યું હશે. નરક રાજા પોતાની પ્રજાની સ્ત્રીઓ અને છોડીઓનું હરણ કરીને નદારાં કામ કરવા માટે પોતાના ઘરમાં કેદ રાખતો હતો ને તેમની માલમતા પણ જીલ્લમ કરી જપ્ત કરતો હતો.

શ્રીકૃષ્ણની બહાદુરી અને ગરીબનવાજીની ખ્યાતિ સાંભળીને આસામના લોકો દારકામાં શ્રીકૃષ્ણની પાસે આવ્યા ને પ્રયાદ કરી. શ્રીકૃષ્ણ આ લાચારોની મદદ માટે તૈયાર થયા અને ફોજ લઈને આસામ ગયા ને નરકાસુર રાજા સાથે ખૂનખાર લડાઈ કરી રાજાને માર્યો ત્યારે તેના મહેલમાંથી સોળહજાર સ્ત્રીઓ નીકળી, જેમને આ પાપીએ કેદ કરી રાખી હતી ને શ્રીકૃષ્ણના પ્રતાપે આ અવાચક પ્રાણીઓનો છુટકારો થયો.

વિષ્ણુપુરાણમાં એક ખીજ લડાઈની હકીકત પણ લખી છે જે કર્ણાટકના રાજા બાણ સાથે શ્રીકૃષ્ણને થઈ હતી. એનું કારણ એમ છે કે શ્રીકૃષ્ણનો પૌત્ર અનિરુદ્ધ બાણ-રાજાની છોડી ઉપા ઉપર આશક થયો હતો. ઉપાને એની ખબર થઈ તો તેણે ઉપર લખ્યા પ્રમાણે ક્ષત્રિય રિવાજ પ્રમાણે અનિરુદ્ધને સદેશો મોકલ્યો કે તું કર્ણાટક આવી માંડ હરણ કરી જા. મારો પિતા તારી સાથે મને કદી પણ પરણાવવાનો નથી, તેથી અનિરુદ્ધ કર્ણાટક પોહ્યાંચો ને ઉપાએ બતાવેલી ગોઠવણ પ્રમાણે મહેલોમાં દાખલ થયો ને પોતાની પ્રિયા ઉપાને લઈને બહાર નીકળવાની તૈયારીમાં

હતો કે એવામાં ખખર પડી ગઈ ને બાણરાજએ પોતાની દીકરી ઉપા ને અનિરૂદ્ધને પકડી કેદખાનામાં પૂર્યા.

બાણરાજનું આ કામ ક્ષત્રિય રિવાજથી ઉલટું હતું ને તેણે હિંદુ ધર્મશાસ્ત્રોની આજ્ઞાઓની ઉપેક્ષા કરીને પોતાની દીકરીના પસંદ કરેલા વરને કેદ કર્યો હતો માટે શ્રીકૃષ્ણને કર્ણાટકપર ચડાઈ કરવાની શરૂઆત પડી કે બાણને તેના કૃત્યનો બદલો આપે. તેથી શ્રીકૃષ્ણ અને બળરામ ફાળે લઈને કર્ણાટકપર ચડ્યા ને એક બચાંકર કતલ કરી રાજને હરાવ્યો, અને પોતાના પૌત્ર અનિરૂદ્ધને તેના પંજમાંથી છોડાવી દારકા લઈ આવ્યા.

ત્રિશુલપુરાણમાં એક બીજા વિગ્રહનું પણ વર્ણન છે. એ લડાઈ કાશીના રાજ પૌંડરિક સાથે થઈ હતી. એ રાજએ પોતાનું ઉપનામ વસુદેવ જાહેર કર્યું હતું ને તમને ખબર છે કે વસુદેવ શ્રીકૃષ્ણના પિતાનું નામ છે, ને શ્રીકૃષ્ણને પણ વસુદેવના નામથી લોકો બોલાવતા હતા. એકલી આટલીજ લાંકાઈ નહોતી. વળી એણે શ્રીકૃષ્ણને એક અસભ્ય કાગળ પણ લખ્યો હતો જેમાં તેમને બનાવટી અને દગાખાજ લખ્યા હતા. પરંતુ શ્રીકૃષ્ણની ધીરજ અને ક્ષમાને ધન્ય છે કે તેમણે પૌંડરિકનાં આ બધાં અસભ્ય કામોની પરવા ન કરી ને શાંતિથી ચુપ બેસી રહ્યા. તેથી આ કમળતે એટલી હિંમત કરી કે પોતે દારકાપર ચડી આવ્યો, એ વખતે શ્રીકૃષ્ણ કૈલાસની જગ્યાએ ગયા હતા. તેમની ગેરહાજરીમાં રાજ પૌંડરિકે દારકાપર રાત્રે છાપો માર્યો. શ્રીકૃષ્ણને ખબર પડી એટલે તે પણ વાદળાંની પેઠે ગર્જના કરીને ઊભા થયા ને વીજળીની પેઠે ચમકારા મારતી તલ-

વાર ખેંચી અને નાશકારક કરાઓની પેઠે પૌંડરિક રાજની ફાજને ફાતરાં કરી નાંખી. એ લડાઈમાં પૌંડરિક પાપી પણ મરણ પામ્યો.

મહાભારતનું નામ સાંભળ્યું હશે, એ હિંદુસ્તાનની સૌથી પ્રખ્યાત લડાઈ છે અને એને હાલના કૌરવ ને પાંચાલ યુરોપના વિગ્રહની ઉપમા આપવામાં આવે છે. એ લડાઈ કૌરવ અને પાંચાલ એ કુટુંબ વચ્ચે થઈ હતી. એ બંને કોમો જુદા જુદા મુલકો ઉપર ઉત્તર હિંદમાં રાજ કરતી હતી. કૌરવ કોમનો રાજા પાંડુ હતો ને પાંચાલ કોમનો રાજા દ્રુપદ હતો.

પાંડુરાજનો એક ભાઈ ધૃતરાષ્ટ્ર નામે હતો. તે આંખે આંધળો હતો તે માટે ગાદીથી બેનસીબ રહ્યો ને ગાદી તેના ભાઈ પાંડુના હાથમાં આવી. પાંડુના પાંચ દીકરા હતા. એકનું નામ યુધિષ્ઠિર બીજાનું અર્જુન ત્રીજાનું ભીમ ચોથાનું નકુલ અને પાંચમાનું સહદેવ હતું અને પાંડુના આંધળા ભાઈ ધૃતરાષ્ટ્રના દીકરાનું નામ દુર્યોધન હતું.

જ્યારે પાંડુરાજ મરી ગયો, ત્યારે કાયદા પ્રમાણે પાંડુના મોટા દીકરા ધૃતરાષ્ટ્રને ગાદી મળવી જોઈતી હતી, પરંતુ આંધળા ધૃતરાષ્ટ્રના દીકરા દુર્યોધને કોશિશ કરી કે પોતાના પિતરાઈ ભાઈ યુધિષ્ઠિરનો હક છીનવી લઈને પોતે તખ્તને તાજનો ધણી થાય બદ્ધે એટલે સુધી કોશિશ કરી કે કાકાના પાંચે દીકરાઓનો કાલ રીતે નાશ કરીને પોતાને માટે ગાદી નિષ્કંટક કરી લેવી.

પાંડુના પાંચે દીકરાઓ યુદ્ધમાં, વિદ્યા હુન્નરમાં ને લડા-

ધની કાબેલીઅતમાં દુર્યોધનથી ઉત્તમ હતા, તેથી દુર્યોધન પોતાની ધારણામાં ફાવી શક્યો નહિ અને એ પાંચે બાધઓ એના દગા ફટકાથી બચી ગયા. પરંતુ પરસ્પર શત્રુતા એટલી વધી ગઈ કે દરેક ધીજનના લોહીનો તરસ્યો બની ગયો. આંધળા ધૃતરાષ્ટ્રે જ્યારે આ સ્થિતિ જોઈ ત્યારે તેણે પાંડુના પાંચે દીકરાઓને કહ્યું કે “ તમે વિરાટ નગરીમાં જઈને રહો, ત્યાં તમારે માટે હું મહેલ તૈયાર કરાવી આપીશ, તેમાં સુખેથી જીવતર ગાળજો ને મારા દીકરા દુર્યોધનની સાથે લડાઈ ટંટાના વિચાર મૂકી દો.” જોકે ધૃતરાષ્ટ્રનો આ ફેંસલો તદ્દન ન્યાયથી વિરુદ્ધ હતો કેમકે પાંડુના દીકરાઓ ગાદીના હક્કદાર હતા ને દુર્યોધનને ગાદી મેળવવાની ઇચ્છા કરવાનો હક સરખો પણ નહોતો. પરંતુ પાંડુના પાંચે કુંવરોએ પોતાના વૃદ્ધ કાકાનું કહેવું કબુલ કર્યું, ને વતન છોડવા માટે તૈયાર થયા. અને પાંચેમાંથી એકે પણ એમ ન કહ્યું કે “ જો તમારે કાઢવા છે ને ઝઘડો ટટે રોકવો છે તો પોતાના દીકરા દુર્યોધનને કાઢો અમે અમારા આપીકા તખ્તના વારસ છીએ, અમે શા માટે વતન છોડી દઈએ ?” પરંતુ નહિ, તેઓ પાંચે પોતાના વડાઓની આમન્યા પાળનાર અને પવિત્ર વિચારના છોકરા હતા, કાકાનો હુકમ સાંભળતાંજ વિરાટમાં જઈ રહ્યા.

વિરાટ નગરી ઘણું કરીને મીરઠની પાસે હશે અથવા મીરઠનું નામજ વિરાટ હશે, કેમકે આગળ જે મહેલનું વર્ણન આવશે તેના ખંડીએરો હજુ સુધી મીરઠ જિલ્લામાં મોજુદ છે અને મેં જોયાં છે.

જ્યારે પાંડુના પાંચે દીકરાઓ વતન છોડવા માટે તૈયાર થઈ ગયા ત્યારે દુર્યોધને પોતાના એક અંગત મિત્ર જેનું

નામ પરોચન હતું તેને આગળ મોકલ્યો અને કહ્યું કે જે
“ મહેલ સુધિષ્ટિર અને તેના બાઇઓ માટે તૈયાર કરવામાં
આવે તેમાં લાખ અને ખીજ એવી વસ્તુઓ વાપરવી કે જે
જ્વાળાગ્રાહી હોય અને તરત સળગી જાડે કે જેથી જ્યારે
પાંડવો એ મહેલમાં આવીને વસે તો એક દિવસ એકાએક
રાત્રે મહેલમાં આગ લગાડી દેવાય જેથી એ પાંચે એમાં
બળી મરે. ”

દુર્યોધન ને પરોચનની આ ખટપટની ખબર સુધિષ્ટિરના
ખીજ કાકા વિદુરને પડી ને તેણે પોતાના પાંચે ભત્રીજા-
ઓને તે કહી દીધું અને તેથી એ પાંચે બાઇઓ આગ
લાગતાં મહેલમાં મહેલ છોડી દઇને નાઠા. જ્યારે આગ લગા-
ડવામાં આવી તો એમને કંઈ નુકસાન ન થયું અને મહેલ
બળીને રાખનો ઢગલો થઇ ગયો. મહેલમાંથી નાકળીને એ
પાંચેએ બ્રાહ્મણનો વેશ લીધો અને વગડે વગડે ભટકવા
લાગ્યા, કે જેથી એમનો બાઇ દુર્યોધન કાંઈ ખીજું અડપલું
એમના જીવ લેવા માટે ન કરી શકે.

લાખના મહેલનું વર્ણન આવ્યું તો, તે ક્યાં છે, તેનું
વર્ણન કરવાનું પાંચ હું ચોખ્ખું ધારું

લાખામંડપ. હું. કેમકે મેં એ સ્થળને વારંવાર
જોયું છે અને એને જોવાથી ભૂતકા-

ળના ઇતિહાસનો વિચાર કરીને હું કલાકો સુધી બેસી
રહ્યો છું. એ લાખી મહેલ હજી સુધી એ ઇલાકામાં
લાખામંડપને નામે પ્રખ્યાત છે. એ હાલના મીરઠ શહેરથી
૧૬-૧૭ માઇલ દૂર બર્નાવા અને બનોલી કર્યાની સામે
અને શેખુપુરાની પાસે કૃષ્ણા નદીને કિનારે એક મોટા ટેક-
રાપર દષ્ટિગોચર થાય છે. જેની પૂર્વમાં કૃષ્ણા નદી વહે છે,

હિતરમાં ખર્નાવાનો કર્મો છે, પશ્ચિમમાં ખર્નાલી કર્મો છે અને દક્ષિણમાં શેખપુરા ગામ છે. એ ટેકરાના સૌથી ઊંચા શિખર ઉપર એક દરગાહ છે, જેમાં હજરત મખ્દૂમ ખદુદ્દીન ચિશ્તી સાહેબની કબર છે. એ મખ્દૂમ સાહેબ હજરત મખ્દૂમ શેખ નસીરુદ્દીન મેહમૂદ ચિરાગે દેહલીના ખલીફા હતા અને ચિરાગે દેહલી સાહેબ હજરતખ્વાજા નિઝામુદ્દીન અવલીયા મેહમૂમે ધલાહીના ખલીફા અને ગાદી નશીન હતા. અને આજથી ૬૦૦ વરસ પહેલાં હજરત મખ્દૂમ ખદુદ્દીન સાહેબે આ ટેકરાપર પોતાની દરગાહ બનાવી હતી અને મરણ પછી ત્યાંજ નેમની કબર બનાવવામાં આવી. ખર્નાવા અને શેખપુરામાં એમની ઓલાદ અઘાપિ પર્યંત વસે છે અને ધલાહીની જમીનદારી તેમનાજ કમળમાં છે. હું આ ટેકરાની ચારે બાજુએ તપાસ કરવા માટે ફર્યો તો માલુમ પડ્યું કે દરગાહ ટેકરાની વચ્ચમાં છે અને આજુબાજુ મોટું મેદાન ખાલી પડ્યું છે, જે જમીનની સપાટીથી એટલું ઊંચું છે કે સ્વાભાવિક રીતેજ વિચાર આવે છે કે એ ટેકરાની અંદર નક્કી કોઈ ઇમારતો અથવા પુરાતન સમયની એધાણીઓ દબાઈ ગએલી હશે. મેં એક ઠેકાણે માટીનું એક મોટું ગચ્છાઈ પડેલું જોયું, જે પાણીની અસરથી પડી ગયું હતું. તેમાં દોઢ ફૂટ ચોરસ અને છ ઇંચ જડી ઇંટો હતી જેથી માલુમ પડે છે કે એ ટેકરાની અંદર પ્રાચીન સમયની અદ્ભુત ઇંટો દબાએલી પડી હશે. અને બીજાં શું શું એમાં દબાએલું પડ્યું હશે તેની ખબર નથી. હિંદુઓને કોણ કહે કે તમે આ તમારા ઐતિહાસિક ટેકરાને ખોદાવીને જુઓ અને તમારી જુની સંભારણાના રક્ષણ તરફ લક્ષ આપો. એમને તો આજકાલ નવા માણસ બનવાનો શોખ વધારે છે, પ્રાચીન વસ્તુઓની તો એમને સુગ ચડે છે.

એજ તે લાખામંડપ છે, જે ધૃતરાષ્ટ્રે પોતાના ભત્રી-
જઓ માટે બનાવ્યો હતો. અને એ તેજ લાખનો કિલ્લો
છે જેમાં દુર્યોધને પોતાના પિત્રાઈ ભાઈઓના નાશ માટે
જવાળાઆહી પદાર્થો રાખ્યા હતા અને એમાં આગ
લગાડી હતી.

ઇતિહાસ પરથી જણાય છે કે એ ઠેકાણે શ્રીકૃષ્ણ પણ
આવ્યા હતા, કેમકે જ્યારે એમનાં ફાઇ કુંતીરાણી પાંડુરા-
જનાં સ્ત્રી ને અર્જુન વગેરેનાં માતા અહીં રહેતાં હતાં
અને જ્યારે એમણે એક વખત વ્રત લીધું હતું કે જ્યાં સુધી
ગંગાજનાં દર્શન નહિ કરીએ ત્યાં સુધી અન્નજન લઇશું
નહિ, ત્યારે કૃષ્ણજીએ એક બાણ ફેંક્યું હતું ને તે બાણે
જમીનને ચીરીને ગંગાનો પ્રવાહ ચાલુ કર્યો હતો. જેને
જોઇને કુંતીરાણીનું વ્રત પુર થયું. એ સ્થળ બાણગંગાના
નામથી પ્રખ્યાત છે તે લાખામંડપથી ૧૧-૨ મેઇલને અંતરે
છે. હિંદુઓ ત્યાં જઇને સ્નાન કરે છે મેં પણ એ સ્થળે
જઇને જોયું હતું.

મેં હમણાં લખ્યું છે કે કૌરવ અને પાંચાલ બે કુટુંબ
હતાં, કૌરવોની હકીકત તો સાંભળી
દ્રૌપદીનાં લગ્ન. લીધી જેમાં પાંડુ અને તેના પાંચે
દીકરા અને ધૃતરાષ્ટ્ર તથા દુર્યોધન હતા.
હવે પાંચાલની હકીકત સાંભળો. પાંચાલના રાજ દ્રુપદને
એક દીકરી હતી, જેનું નામ દ્રૌપદી હતું. આ વખતના હિંદુ
રાજાઓમાં કેટલેક સ્થળે એવો દસ્તુર હતો કે કન્યાનો પિતા
જ્યારે તેની દીકરી પરણવા જોગ થતી ત્યારે એક સમા-
રંભ કરી બધાને બોલાવતો જેમાં પરણવાની ઇચ્છા રાખ-

નાર દૂર દૂરના રાજકુમારો આવતા હતા અને એમની એ મંડળીમાં એકાદ લગાઈ સંઘી હુન્નરમાં પરીક્ષા લેવામાં આવતી હતી. જે રાજકુવર પરીક્ષામાં પાસ થતો, તેના ગળામાં રાજકુવરી વરમાળ પહેરાવતી હતી, ને તે તેના પતિ તરીકે ચુંટી કાઢવામાં આવતો હતો એને સ્વયંવર કહેતા હતા.

રાજા દુપદે પણ સ્વયંવરની તૈયારીઓ કરવા માંડી કેમકે તેની દીકરી દ્રૌપદી પરણવા જોગ ઉમરની થઈ હતી, દૂર દૂરના રાજાઓ અને રાજકુવરો એ સમારંભમાં શામેલ થયા હતાં. પાંડુના પાંચે દીકરાઓ યુધિષ્ઠિર, અર્જુન, ભીમ, નકુળ ને સહદેવ પણ બ્રાહ્મણોના વેશમાં આવ્યા અને બ્રાહ્મણોની પંક્તિમાં આવીને બેઠા. એ સ્વયંવરમાં પરીક્ષાની શરત એ હતી કે તેલની એક કઢાઈમાં એક ચક્ર પર માછલીનું ચિત્ર મૂકવામાં આવ્યું હતું. ચક્ર ફરતું હતું ને તેથી માછલી પણ ફરતી હતી. શરત એવી હતી કે, માછલીને જોયા સિવાય તેલમાં તેનું પ્રતિબિંબ જોઈને જે માણસ તીર ફેંકી માછલીની આંખ વીંધી નાંખે તેની સાથે દ્રૌપદી પરણે.

પરીક્ષાનો સમય આવી પોંહોંચ્યો એટલે એક એક રાજકુવર જડીને તીર મારવા લાગ્યો પણ કોઈનું તીર માછલીની આંખમાં વાગતું નહોતું. છેવટે કર્ણુ રાજા તીર કમાન લઈને ઉઠ્યો એટલે દ્રૌપદી કે જે સમારંભમાં હાજર હતી તે એકદમ બોલી જડી કે “ આ સારથિના છોકરાને બેસાડી દો એને પરીક્ષામાં શામેલ ન કરો હું એની સાથે પરણવાનું ઇચ્છતી નથી ” એ સાંભળીને બીચારો કર્ણુ પરસેવામાં ડુબી ગયો ને બધા દરબારીઓ હસવા લાગ્યા ને કર્ણુ ઝંખવાણો થઈને પાછો ફર્યો અને આવીને બેસી ગયો.

ન્યારે ખંવા રાજકુંવરો પરીક્ષામાં ના પાસ થઇ ચુક્યા ત્યારે અનુન ઉભો થયો, જે બ્રાહ્મણોની પંક્તિમાં બ્રાહ્મણના વેશમાં બેઠો હતો અને તેણે ઉઠતાંજ એવી સ્ફુરતાથી ધનુષ્ય હાથમાં લઇ તીર ફેંક્યું કે, સીધું માછલીની આંખમાં વાગ્યું, ને પાર થઇ ગયું. દ્રૌપદીએ આગળ આવીને તેના ગળામાં વરમાળા આરોપી, અર્થાત તેને પોતાના પતિ તરીકે કબુલ રાખ્યાનું સર્ટિફિકેટ આપ્યું.

સ્વયંવરમાં જેટલા ક્ષત્રિય વંશના રાજા મહારાજા બેઠા હતા તે અધા એકદમ ખળભળી ઊઠ્યા. તલવારોની મૂઠો ઉપર હાથ મૂક્યો ને કેટલાકોએ તો મ્યાનમાંથી ખંજર ખેંચી લીધાં, ને ક્રોધમાં આવીને બોલ્યા. “ એવું કદી થઈ શકશે નહિ કે એક ક્ષત્રિય વંશની કન્યાને એક બ્રાહ્મણ જીતી લઇ જાય. અકસ્માતથી તીર માછલીની આંખમાં ભોંકાયું છે, અમે જીતીએ છીએ ત્યાં સુધી કદી પણ ચાલવા નહિ દઇએ કે એક બ્રાહ્મણ અમારી આંખોની સામે ક્ષત્રિયની આંખ ઉપર હાથ નાંખે. ”

દરબારની ફરેલી નજર જોઇને પાંચે ભાઈઓએ પણ તલવારો મ્યાનમાંથી ખેંચી અને કઠોર વાતોનો જવાબ સખ્ત તલવારથી આપવા માટે તૈયાર થઇ ગયા.

શ્રી કૃષ્ણ પોતાના કુટુંબ સાથે આ સમારંભમાં મોજુદ હતા, તેમણે ટંટાનું રૂપ જોઇને પોતાની જગાએ ઉભા થઇને લલકારીને કહ્યું કે—“ ખમરદાર ! બેસી જાઓ, એ બ્રાહ્મણ શરત જીતી ચુક્યો. દ્રૌપદી તેની થઇ ગઇ, ન્યાયની સામે ન્યાત જાત કોઇ ચીજ નથી અને વળી બ્રાહ્મણ તો ક્ષત્રિયો કરતાં ઉંચા છે, કોઇ માણસને એની સામે ટીકા કે વિરોધ કરવાનો હક નથી. ”

કૃષ્ણજીનાં કેટલાંક વાક્યો એવાં ગરમ અને અસરકારક હતાં કે તેમણે રાજાઓની પ્રજાવલિત આગ ઉપર પાણીનું કામ કર્યું ને ક્ષણવારમાં તેને ઓલવીને ઠંઠી કરી દીધી. બધા સમારંભે દ્રૌપદીના પિતા સહિત માથું નમાવ્યું ને દ્રૌપદીનાં લગ્ન અર્જુન સાથે થઇ ગયાં.

હવે આ ડેકાણે એ વાત જરા વિચારવાને મનન કરવા જેવી છે કે જે આર્ય સમાજીઓ શ્રી શ્રી કૃષ્ણની સત્તા કૃષ્ણજીને ફક્ત જગતના મનુષ્યજ ને પ્રતિષ્ઠા. સમજે છે અને ધાર્મિક મોટાઈ અને ઉત્તમતા માન્ય કરતાં નથી અને તેમના વિચાર પ્રમાણે શ્રી કૃષ્ણ એક મોટા રાજ્ય નીતિજ, એક મોટા બુદ્ધિશાળી અને હુશ્યાર રાજા હતા. આત્મિક અથવા ધાર્મિક પદવી એમનામાં કંઈ નહોતી એવું એમનું કહેવું સત્ય માનીએ તો શું ચાલુ બનાવમાં એ હરકત નહિ આવે કે એવડા મોટા દરબારમાં જ્યાં શ્રી કૃષ્ણજીના દેશથી આઠ ગણા દસ ગણા મોટા મુલકોના રાજાઓ અને શ્રી કૃષ્ણની ઉમરથી મોટી ઉમરના મહારાજાઓ હાજર હતા, જેનામાં શ્રી કૃષ્ણ કરતાં વધારે બુદ્ધિ હતી, શ્રી કૃષ્ણ કરતાં વધારે વિદ્યા હતી, શ્રી કૃષ્ણના લડાઈ સંબંધી હુજરો કરતાં વધારે હુજરોનું જ્ઞાન હતું, છતાં તેમણે શા કારણથી એક જીવાન છોકરાનું કહેવું માની લીધું. અને વળી મામલો એવો હતો કે, તેમના ધારવા પ્રમાણે આબરને શીળ સંબંધી હકીકત હતી, જે માટે તે લોકો અને આજ સુધી તેમના વંશજો જેઓ રજપુત કહેવાય છે, પોતાના જીવ આપવામાં પણ મોટી વાત સમજતા નથી. એથી તો સાફ જણાઇ આવે છે કે શ્રી કૃષ્ણની કોઈ ધાર્મિક મોટાઈ એમના મનમાં હતી. તે

સિવાય તેઓ કદી પણ શ્રી કૃષ્ણનું કહેવું માનત નહિ અને એક ભીખારી જેવા બ્રાહ્મણ દેખાતા ને જેને ત્યાં કોઈ ઓળખતુંએ નહોતું તેવા માણસને પોતાની દીકરી આપત નહિ. આગળ એવોજ એક ખીજો બનાવ પણ આવશે જ્યાં ભીખપિતામહ જેવા મહાન પુરૂષે એ વાત જાહેર કરી છે કે હું શ્રી કૃષ્ણની પૂજા કરું છું. ખીજ પણ કેટલીક વાતો આગળ આવશે, જેથી માલમ પડે છે કે તે સમયમાં કૃષ્ણજીની ખ્યાતિ, આખર, બુદ્ધિને યુદ્ધ સંબંધી માહિતીના કારણથી નહોતી, કેમકે એમનાં એવાં કોઈ કામ તે વખત સુધી પ્રસિદ્ધિમાં આવ્યાં નહોતાં, બલ્કે ફક્ત આત્મિક વિશ્વાસથી સામાન્ય પ્રજા, અને દેશે દેશના રાજા મહારાજા, તેમને અવતાર અને મહાન આગેવાન સમજવા લાગ્યા હતા. આર્ય સમાજીઓ અવતારને માનતા નથી, તેથી તે જડથીજ કૃષ્ણજીની ધાર્મિક મોટાઇની ના પાડે છે. લાલા લખપતરાય સાહેબે એ વિષે પોતાના પુસ્તકમાં ઘણું લખ્યું છે જે બની શકશે તો તેમના લખાણુપર આ પુસ્તકમાં અથવા આ પુસ્તકના ખીજ ભાગમાં સવિસ્તર રિવ્યુ કરીને દેખાડીશ કે શ્રી કૃષ્ણ નક્કી એક ધાર્મિક પુરૂષ હતા અને હિંદુઓએ એમને એક ધાર્મિક આગેવાન તરીકે માન આપવું જોઈએ.

એમ લખવામાં આવ્યું છે કે કે દ્રૌપદીને સ્વયંવરમાં જીતનાર અર્જુન હતો, પરંતુ તેને

દ્રૌપદીના પાંચ પાંચે ભાઈઓ પરણ્યા અને માંડોમાંડે ધણી. ફેંસલો કરી લીધો કે એક એક રાત વારા ફરતી દરેક ભાઈ દ્રૌપદીને ત્યાં રહે આ વર્ણન એટલી બધી સામિતીથી કરવામાં આવે છે કે કોઈ હિંદુ એની ના પાડતો નથી.

મારા ધારવા પ્રમાણે આમાં મોટી ભૂલ થયેલી છે, કેમકે એ પાંચે ભાઈઓમાં અત્યંત પ્રીતિ હતી, તેમાં પણ ચારે ભાઈઓ પોતાના મોટા ભાઈ યુધિષ્ઠિરને બહુજ માન આપતા હતા તેથી તેમણે બિન્નતા દૂર કરવા માટે આ પ્રમાણે સમજુતી કરી લીધી હતી કે અર્જુનની સ્ત્રી સાથે દીગ્ધેર અને જેઠ જેવી વર્તણૂક ન રાખવી જોઈએ. કેમકે હિંદુઓમાં સ્ત્રીઓ દીગ્ધેર અને જેઠની બહુ લાજ કરે છે અને શરમના કારણથી તેમની સાથે વાત ચીત કરતી નથી ને હરી ફરી શકતી નથી. જેથી કેટલીક વખતે ઘણી અડચણો પડે છે અને ગૃહ વ્યવસ્થામાં ઘણી મુશ્કેલીઓ નડે છે. હાલમાં એ પાંચે ભાઈઓ ઘણાં દુઃખ ને ગમરાટમાં ફસાએલાં હતાં, ધર-આર વિનાના નિરાશ્રિત ને છાની રીતે ભગવાં પહેરીને રખડતા હતા, તે માટે તેમણે બિન્નતા દૂર કરવા માટે ને લાજ શરમનાં કપોટથી બચવા માટે આ પ્રમાણે સમજુતિ કરી લીધી હશે. કેમકે એ પાંચે એક જીવ ને પાંચ ખોળાઆ જેવા હતા. અર્જુન લીમ છે ને લીમ અર્જુન છે. યુધિષ્ઠિર નકુલ છે અને નકુલ સહદેવ છે. જોનારને પાંચ મૂર્તિઓ નજરે આવે છે પરંતુ સત્ય પૂછો તો તે પાંચે એક છે. તે માટે અર્જુનની સ્ત્રી જાણે યુધિષ્ઠિરની સ્ત્રી, લીમ ને સહદેવની સ્ત્રી જાણે અર્જુનની સ્ત્રી—તું મારાથી જુદો નહિ ને હું તારાથી જુદો નહિં.

તું હું છું, હું તું છું ને, હું તન તું છે પ્રાણ;

કહે ન કોઈ હવે પછી, બિન્ન હું કે તું બાણ.

એ ફક્ત પરસ્પરના સંપત્તિ પ્રેમનો મામતો હતો. એમાં દુન્યાની તે વાતનો દખલ નહોતો જે સ્ત્રીને પુરુષમાં હોય છે. જો કે દરેક રાતે એક ભાઈ દ્રૌપદીની સાથે અલાયદો

રહેતો હતો, પરંતુ દ્રૌપદીનો સંબંધ જેવો અર્જુન સાથે હતો તેવો તેની સાથે રહેતો નહોતો. એ ચારેનો રાતવાસો ફક્ત દ્રૌપદીના રક્ષણ માટે પરસ્પર સંપત્તી થએલા ફેંસલા પ્રમાણે હતો. ગૃહસંસારના કામમાં અર્જુન સિવાય બીજા કોઈનો દ્રૌપદીમાં ભાગ નહોતો.

એમ તો કહેવા માટે અસંખ્ય વાતો કહેવાય છે અને સાબીત કરવામાં આવે છે કે તે જમાનાની કોમોમાં સ્ત્રીઓને સંખ્યાબંધ ધણી રાખવાનો દસ્તુર હતો, ને તેથી દ્રૌપદીને પાંચ ધણી હતા. તો એમાં એને કલંક નથી અને એવીજ બીજી કેટલીક વાતો પણ છે. જેનું સવિસ્તર વર્ણન કરવા માટે ઘણો વખત લાગે. હું તો એ બાબતમાં આખા જગતથી નિરાજો અભિપ્રાય ધરાવું છું. જે તે સમયમાં એક સ્ત્રીને ધણાક ધણીઓ કરવાનો અધિકાર હતો તો પણ હું તો કહીશજ કે દ્રૌપદીજી અર્જુનનાં સ્ત્રી હતાં, અને અર્જુનનેજ તેમને જીત્યાં હતાં, ને અર્જુનના ચારે બાઈઓને દ્રૌપદીના ધણી તરીકે જાહેર થવાનો કાંઈ અધિકાર નહોતો ને દ્રૌપદીની સાથે ધણી તરીકે કદી પણ વર્ત્યાં નહોતાં. કેમકે તેમના જન્મ અરિત્ર ઉપર વિચાર કરવાથી સ્પષ્ટ જણાય છે કે ચારે અને તેમાં પણ વિશેષે કરીને શુદ્ધિષ્ઠિર અતિશય પવિત્ર અને સદ્ગુણી હતા અને મહાભારતના ખૂનખાર વિગ્રહમાં જ્યારે મોટા મોટા ધાર્મિક પુરુષો ડગમગી જાય છે તે વખતે પણ એ બાઈઓના પગ સત્ય, પવિત્રતા ને સદ્ગુણથી એક ચોખ્ખાપુર પણ ખરયા નથી.

દ્રૌપદી પાંચ બાઈઓની સ્ત્રી હતી, એ જુદા છે. પાંડુના પાંચે છોકરાઓ એક સ્ત્રીના બાગીચા હતા એ કહેવું તોહ-

મત છે. કોઈ ગમે તે કહે હું તો મારા વિચાર ને અંતક-
રણને એવા પવિત્ર લોકોપર તોહમત મૂકતાં અટકાવીશ અને
એમણે ભૂલથી પણ તેવો ગુનોહ કર્યો હોય એમ હું તો
કદી પણ માનીશ નહિ.

કેટલાક સમય સુધી તો એ પાંચે ભાઈઓ અર્જુનના
સસરા કુપદ રાજાને ત્યાં મેહમાન
ઈદ્રિમસ્થ વસે છે. રહ્યા. જ્યારે એમના કાકા ધૃતરાષ્ટ્રે
સાંભળ્યું કે મારા ભત્રીજાઓએ કુપદ
રાજાની કન્યા છતી લીધી છે ને અર્જુનની સાથે તે
પરણી છે, ત્યારે તેણે વિચાર કર્યો કે મારા ભત્રીજાઓએવી
રીતે નિરાધારપણાથી કુપદના આશરોપર દિવસ નિર્ગમન
કરે એ મને કલંક ખરાખર છે, ને જગત કહેશે કે આંધળો
બેધમાન હોય છે. પોતાના દીકરા દુર્યોધનના કારણથી
પોતાના ભત્રીજાઓને રખડતા મૂક્યા છે તેથી તેણે પોતાના
ભાઈ લ્હીખપિતામહ સેનાપતિને તથા ખીજ ભાઈ વિદુર-
જીને ને બધા દરબારીઓને એકઠા કર્યા ને તેમને પૂછ્યું કે
“ હવે શું કરવું જોઈએ ? ” પાંડુના દિકરાઓની હકીકત
સાંભળી એ બધાએ જવાબ આપ્યો કે. “ ઉત્તમ રસ્તો તો
એ છે કે તમારા મુલકમાંથી થોડોક ભાગ એમને આપો
અને એક અન્ય રાજાને ત્યાં એમને પડ્યા રાખીને પોતાનું
નાક ન કપાવો ” ધૃતરાષ્ટ્રે આ સલાહ માની અને પોતાના
ભાઈ વિદુરજીને એલચી તદીકે કુપદના દરબારમાં મોકલ્યો કે
તેઓ પાંડુના છોકરાઓ અને ક્રૌપદીને બોલાવી લાવે.
જ્યારે વિદુરજી કુપદરાજાના દરબારમાં પોંહોંચ્યા ત્યારે તેમણે
“ કુપદરાજાને ધૃતરાષ્ટ્રનો સદેશો કહી સંભળાવ્યો. એટલે કુપ-
દરાજાએ ઉત્તર આપ્યો કે “ ધૃતરાષ્ટ્રે ધર્મની આગથી

વિરૂદ્ધ વર્તીને પોતાના ભત્રીજાઓ ઉપર જીલ્લમ કર્યો છે, અને એમનો હક મારવામાં ધર્મની પવિત્રતાનો પણ વિચાર કર્યો નથી, તેથી એનો ફેંસલો હું કરી શકતો નથી. શ્રી કૃષ્ણ અઘાપિ અહીં છે, દારિકા ગયા નથી. આપણા ખંતેને ચોગ્ય છે કે તેમની પાસે જઈએ ને બધી હકીકત કહીને નિર્ણય પૂછીએ. જો તે એમ કહે કે પાંડુના છોકરાઓ અને દ્રૌપદી ધૃતરાષ્ટ્રની પાસે હસ્તિનાપુર જાય તો મારે એમને મોકલવામાં કાંઈ વાંધો નથી. ને જો એમનો અભિપ્રાય એની વિરૂદ્ધ હોય તો મારે ને તમારે એમની આરા માનવી જોઈએ, ને પાંડવોને હસ્તિનાપુર લઈ જવા માટે આગ્રહ ન કરવો જોઈએ.

(આ બનાવથી પણ જાણાય છે કે શ્રી કૃષ્ણ ધાર્મિક મરતઓ અને પોજીશન સાધારણ હિંદુ લોકો અને હિંદુ રાજકર્તાઓમાં રાખતા હતા જો એમ ન હોત તો આ ધાર્મિક ફેંસલો એમના ઉપર છોડવામાં આવત નહિ.)

હવે વિદુરજીને દ્રુપદ રાજા કૃષ્ણની સેવામાં હાજર થયા ને એમની આગળ બધી હકીકત કહી શ્રી કૃષ્ણે ફરમાવ્યું કે “ ધર્મ પ્રમાણે જેતાં ધૃતરાષ્ટ્ર અને એના દીકરા દુર્યોધનની ભૂલ છે. તેમણે હકદાર પાંડવોનો હક છીનવી લીધો ને દુર્યોધને આ નિરપરાધીઓના પ્રાણ લેવાનું ઇચ્છ્યું. માટે એમનું ત્યાં જવું ચોગ્ય નથી પરંતુ ધૃતરાષ્ટ્ર એમનો મુરખી છે, અને બાળકોનો ધર્મ એમાંજ છે કે તેમણે વફોનો હુકમ માનવો જોઈએ, તે માટે હું અભિપ્રાય આપું છું કે એ પાંચે અર્જુનની સ્ત્રી સાથે વિદુરજીની સાથે હસ્તિનાપુર ચાલ્યા જાય. ”

દ્રુપદ રાજાએ શ્રી કૃષ્ણના આ હુકમ આગળ માથું નમાવ્યું ને દ્રોપદીને રવાના કરવાની તૈયારીઓ કરવા લાગ્યો. જ્યારે પાંડવોએ આ ખબર સાંભળી તો અમ્મનું શ્રી કૃષ્ણની સેવામાં હાજર થયો. શ્રી કૃષ્ણ અમ્મન ઉપર બહુજ હેત રાખતા હતા ને તેમને તેની સાથે ઘણીજ પ્રીતિ હતી. તેમજ અમ્મન પણ સૌ કરતાં કૃષ્ણ ઉપર વધારે શ્રદ્ધા રાખતો હતો. અમ્મનને વિનંતિ કરી કે “ જો આપ અમને હસ્તિનાપુર જવાની આજ્ઞા આપો છો તો અમે તે પ્રમાણે વર્તવાને તૈયાર છીએ પરંતુ અમારી એવી પ્રાર્થના છે કે આપ પણ અમારી સાથે હસ્તિનાપુર પધારો કે જેથી આપના પ્રતાપે કુટુંબની અદાવતોનો કોઈ ઘા અમારાપર અસર કરી શકે નહિ. ” શ્રી કૃષ્ણે મંદ હાસ્ય કર્યું ને અમ્મનની માગણીનો સ્વીકાર કર્યો.

અર્થાત આ બંધી મંડળી દ્રુપદ રાજાની રજા લઈને હસ્તિનાપુર આવી. અહીં ધૃતરાષ્ટ્ર શ્રી કૃષ્ણની સામે ગયો ને ભત્રીજા તથા વહુની આગતા સ્વાગતા સારી પેઠે ધામધૂમથી કરી અને કેટલાક દિવસ પછી પોતાના મુલકનો એક ભાગ ખાંડવપ્રસ્થ ભત્રીજાઓને આપ્યો.

અહીં પણ ધૃતરાષ્ટ્રે ઇમાન ને ન્યાયને બૂલી જઈને એક એવું કામ કર્યું કે જેથી સામીત થાય છે કે એ આંધળો હોવાના કારણથી કાંતો પોતાના દીકરા દુર્યોધનના હાથમાં પુતળા જેવો હતો અથવા એનીજ દાનત ખરાબ હતી અને લોકો એને આંધળો બે ઇમાન કહેતા હતા તે ખરૂં હતું.

ખાંડવવન તદ્દન ઉજડ જંગલ હતું, ત્યાં વગડાઉં ઝાંડો અને ફુર ને જંગલી જતો સિવાય કોઈ પણ પ્રકારની ઉપજનીકે શોભાની આશા નહોતી. જ્યારે પાંડવોને આ દેશ મળ્યો

ત્યારે તેમનાં મન દિલગીર થયાં. પરંતુ કૃષ્ણજીએ તેમને સમજાવ્યા અને શરમાવ્યું કે—“ મરદ ને વીર, પુરૂષો તેજ કહેવાય છે જે મુશ્કેલીઓને ફતેહ કરે છે, સુખમાં રહેવાનું ને સહેલાઈથી દરેક વસ્તુ સંપાદન કરવાનું જેને ગમે છે તેવા લોકોનું જીવતર બહાદુર લોકોની સામે મોત કરતાં પણ નીચ છે. તમે આ પ્રદેશને લઈ લો ને એને સાફ કરીને આગાદ કરો ત્યારે તમારી પ્રખ્યાતિ થશે ને તમે રાજ્ય કરવા લાયક છો એમ સમજાશે. ”

એ શહેર હુમાયુના રાજા અને શાહજહાંએ વસાવેલી હાલની દિલ્લીની મધ્યમાં આવેલું હતું
 ઇંદ્રપ્રસ્થ. અને હવે તેની સંભારણા તરીકે એક કિલ્લા સિવાય ખીલું કશું નથી. એ કિલ્લો “ પુરાના કિલ્લા ” ના નામથી પ્રખ્યાત છે, જ્યારે હુમાયુએ આ સ્થળે દિલ્લીનો પાયો નાંખ્યો ત્યારે હિંદુઓના આ જુના ને જીર્ણ થએલા કિલ્લાને પણ સમરાવ્યો. તે વખતે એ તદ્દન જીર્ણ અવસ્થામાં હતો શક્ત પાયા દેખાતા હતા તેજ પાયા ઉપર કિલ્લાનું ચણતર શરૂ કર્યું. પરંતુ કિલ્લો પુરો થવા ન પામ્યો હતો તેટલામાં શીરશાહે ચડાઈ કરી ને હુમાયુ તેનાથી હારીને ધરાન નાશી ગયો ને હિંદુસ્તાનપર શીરશાહનું રાજ્ય થયું. શીરશાહે પણ દિલ્લીનેજ રાજધાની ઠરાવી ને ઇંદ્રપ્રસ્થના કિલ્લાને પુરો કરાવીને તેનું નામ “ દીન-પનાહ ” રાખ્યું. કિલ્લામાં એક મસ્જિદ બનાવી જે હજી છે. એક ખીલું મકાન પણ બનાવ્યું જેનું નામ “ શિર મન-ઝિલ ” રાખ્યું જેને હાલમાં “ શેર મંડળ ” કહે છે.

હુમાયુ જ્યારે ધરાનથી પાછો આવ્યો ને હિંદુસ્તાન-પર ખીજી વખતની તેની સત્તા જમી ત્યારે એજ ઇંદ્રપ્રસ્થ

કિલ્લામાં તે રહેતો હતો અને એજ કિલ્લાની ઇમારત શીર મનઝિલની અગાશીપરથી પડીને મરણ પામ્યો. અને “ હુમાયું ખાદશાહ અજ ખામ ઉશ્તાદ ” મરણની તારીખ થઈ. (હિજરી ૯૬૨) હુમાયુંના સમયમાં આ કિલ્લા સિવાય જુના ઇંદ્રપ્રસ્થના પાયાપર બીજી સેંકડો મોટી મોટી ઇમારતો બાંધવામાં આવી હતી જે બધીનો હમણા નાશ થયો છે અને ફક્ત અકબરની ધાવ “ માહમ અતકા ” ની મસ્જિદ, મદ્રસો, લાલ ચોકનો દરવાજો અને જોહરી બાગ-રની કેટલીક દુકાનો અને કેટલાક ઉમરાવોની બાગી દુટ્ટી કેટલીક હવેલીઓ છે બાકી બધાનો નાશ થઈ ગયો છે. આ ખંડીઓની નિશાનીઓ ઇંદ્રપ્રસ્થના કિલ્લાના કોટની નીચે ખંડીઓના આકારમાં કેટલેક ઠેકાણે નજર આવે છે જેના કારણથી ઊંચાં નીચા ટેકરાઓની હાર દૂર સુધી ચાલી ગઈ છે અને આજે ૧૯૧૭ માં અંગ્રેજ સરકારની તરફથી આ જમીન સપાટ સરખી કરવામાં આવે છે તે જુના પાયા ખોદી ખોદીને ખાડાઓ બરવામાં આવ્યા છે પણ નાશ પામેલી તે તદ્દન દુટ્ટી ગયેલી ઇમારતોની સાથે આ પ્રમાણે વર્તવામાં આવે છે જે ઇમારતોની કાંઈ પણ નિશાની બાકી છે તેને દુરસ્ત કરાવવા પાછળ હમરો રૂપિઆ ખર્ચ કરવામાં આવે છે.

ઇંદ્રપ્રસ્થની કેટલીક ઇમારતો તો કિલ્લાની બીંતની પાસે ને સડકને કિનારે છે જે દિલ્હીથી મથુરા જાય છે ને કેટલીક પશ્ચિમની તરફ કેટલાક મેલમાં ફેલાયેલી છે, જ્યાંથી જ. આઈ. પી. રેલ્વે મુંબઈ જાય છે. એ રેલ્વે સડકની આગળ પશ્ચિમની તરફ અંગ્રેજોના નક્કી કરેલા દિલ્હી શહેરની ઇમારતો તૈયાર થાય છે.

સરખી સપાટી કરવાના વિચારથી અહીં પણ ધણીક પુરા-
તન સંભારણાઓ ઉથલ પાથલ થઈ ગઈ છે જે કે ગવર્મેન્ટે
શોભીતી ધમારતો બચાવવા માટે દરેક સ્થળે કોશિશ કરી છે.

આટલું લંબાણ કરવાનું કારણ એ કે વાંચકને ઇંદ્રપ્રસ્થ
શહેરનો વિસ્તાર જણાઈ આવે ધણું કરીને આ શહેર હુમા-
ચુંના રાજથી શાહજહાંના દિલ્લી શહેર સુધી ત્રણ મૈલ જમ-
નાને કિનારે કિનારે ફેલાયેલું હતું અને પશ્ચિમમાં પણ તેનો
વિસ્તાર ત્રણ મૈલથી ઓછો નહોતો. જહાંગીરના સમય સુધી
એ શહેર આબાદ હતું કેમકે શાહજહાંના શહેરના દિલ્લી દર-
વાજાની પાસે જહાંગીરના અમીર મહાબતખાંની હવેલી અને
મસ્જિદનાં ખંડીઓ રો હજુ સુધી દેખાય છે.

હમણાં અંગ્રેજ સરકાર ઇંદ્રપ્રસ્થના પ્રાચીન કિલ્લાની મરા-

મત કરાવે છે અને તેણે ત્યાંથી ગામ-

હિંદુઓથી દર- ડીઆ વસ્તીને બીજે રહેવા મોકલીને

ખાસ્ત. તેમનાં મકાનો સાફ કરી નાંખ્યાં છે.

તેથી હિંદુઓને ઘટારત છે કે તેઓ

આ કિલ્લાની અંદર પોતાની એક તખ્તી લગાડવાની દરખાસ્ત
સરકારને કરે. મુસલમાનોની સંભારણા તો આ કિલ્લાની
બીંત-મસ્જિદ અને શીર મનઝિલ મોજુદ છે ને જે હમેશા
મુસલમાન વંશજોની સંભારણા તાજી રાખશે કે અહીં
એમના પૂર્વજો રાજ્ય કરતા હતા પરંતુ હિંદુ લોકોની ઓલા-
દને માટે અહીં એવી કોઈ નિશાની નથી જેથી તેમને
માલુમ થાય કે એ તેજ ઇંદ્રપ્રસ્થ કિલ્લો છે. જ્યાં એમના
જગ પ્રસિદ્ધ પૂર્વજો અમરુત, લીમ, મુધિષ્ટિર વગેરે રહેતા
હતા. આજ તે પવિત્ર માટી છે જેના રજકણોપર શ્રી કૃષ્ણ
જેવા હિંદુસ્તાનના મોટા આગેવાન હરતા ફરતા હતા.

આજ સુધી સરકારી દફતરોમાં એ વિસ્તારનું નામ ઇંદ્ર-પ્રસ્થ લખાય છે અને દરેક પ્રકારની વાસ્તવિક અને જાહેર દલીલો આ વાતની મોજીદ છે કે આજ જગા હિંદુઓના ઐતિહાસિક બનાવો જાહેર કરનાર છે. જો આજે હિંદુ-ઓએ ધ્યાન ન આપ્યું તો તેમના વંશજો ભૂલી જશે, એ ખમર થઈ જશે ને પુસ્તકો વિના તેમને માલુમ પણ નહિ પડે કે ઇંદ્રપ્રસ્થ ક્યાં હતું. જો શિલા લેખ મૂકવામાં આવશે તો દરેક હિંદુ બાળક તેને જોશે અને પોતાના ઘરડાઓની કાચકીદીને યાદ કરશે અને આ ભૂમિને મનથી ભૂલશે નહિ.

જ્યારે ઇંદ્રપ્રસ્થ વસ્તું એટલે શ્રી કૃષ્ણ પોતાને વતન દારિકા ગયા અને કેટલાક દિવસ અર્જુનનાં બીજ પછી અર્જુન પોતાના ગુરનાં દર્શન વારનાં લગ્ન. કરવા દારિકા ગયો. શ્રી કૃષ્ણને તેમના કુટુંબીઓએ અર્જુનની સારી ધેડે આગતા સ્વાગતા કરી ને પરોણાગતની કોઈ વાત બાકી રાખી નહિ.

અર્જુન હજી દારિકામાંજ હતો એટલામાં દારિકાની પાસે એક પહાડ ઉપર એક મેળો ભરાયો, જેમાં દારિકાના તમામ રહેવાશીઓ ભેગા થયા. અર્જુન ને શ્રી કૃષ્ણ પણ ગયા. ત્યાં શ્રી કૃષ્ણની સગી બહેન સુભદ્રા મેળાનો તમાશો જોતી હતી તે અર્જુનની નજરે પડી. સુભદ્રા અતિશય સ્વરૂપવાન અને ચંદ્રમુખી કન્યા હતી. દેખીતુંજ છે કે જેનો ભાઈ કૃષ્ણ હોય તેની બહેન કેવી રૂપવાન હોવી જોઈએ. અર્જુન સુભદ્રાને જોતાંજ ખરા દિલથી શિદા શિદા થઈ ગયો. તેના ચહેરાપર એકાએક ગભરાટ જોઈ શ્રી કૃષ્ણ સમજી ગયા કે

એનું મન મુભદ્રાની તરફ આકર્ષાયું છે. તેમણે પોતેજ સ્મિત હાસ્ય કરી ફરમાવ્યું કે “ જે સિપાઇ રાત દિવસ જંગ-લોમાં ભટકવા ને રણક્ષેત્રમાં તલવાર ચલાવવા! જન્મ્યો હોય તેને પ્રેમ સાથે શો સંબંધ ? ”

અર્જુનને ખબર નહોતી કે આ કન્યા શ્રી કૃષ્ણજીની બહેન છે તેથી તેણે એકદમ કહી દીધું કે “ હું આ કન્યા-પર મોહિત થયો છું જે હમણા મારી પાસેથી ગઇ હતી. ” શ્રી કૃષ્ણે ફરી મંદ હાસ્ય કર્યું અને ફરમાવ્યું—“ તે મારી બહેન છે. ” અર્જુન એ સાંભળીને ઝંખવાણો પડી ગયો ને માથું નીચું કરી દીધું. એટલે શ્રી કૃષ્ણે ફરમાવ્યું કે “ હે અર્જુન ! મને તો મારી બેનનાં લગ્ન તારી સાથે કરી દેવામાં કાંઇ વાંધો નથી કેમકે તું મહા વીરપુરુષ અને દરેક રીતે લાયક જીવાન છે અને સંબંધ કરવામાં જે સદ્-ગુણો જોવામાં આવે છે તે બધાં તારામાં છે પરંતુ આ મારા ભાઈઓ અને કુટુંબી જનો એટલા બધા હડીલા છે કે તે કદી પણ કમુલ નહિ કરે. હું તેમને ગમે તેટલું સમજવીશ તે નિર્વર્થક જશે હવે આના વિના બીજો ઉપાય નથી કે તું ક્ષત્રિયના રાક્ષસ વિવાહ પ્રમાણે મુભદ્રાનું હરણ કરીજ ને ઇંદ્રપ્રસ્થમાં પોંદોંચીને રાક્ષસ વિવાહ પ્રમાણે પરણજે. ” અર્જુન એ પ્રમાણે કરવા તૈયાર થયો ને એક દિવસે મુભદ્રાનું દારિકાથી હરણ કરી ગયો. અર્જુન નાશી ગયો ત્યારે યાદવ કુટુંબને ખબર પડી ને તેમણે શંખ ફૂંક્યો. તરતજ બધા લડવૈયાઓ હથીઆર લઇને એકઠા થઈ ગયા ને તેમણે કહ્યું કે “ અર્જુને અમારું નાક કાપી લીધું, અમને ખબર નહોતી કે જે માણસની અમો આટલી બધી આગતા સ્વા-ગતા કરી રહ્યા છીએ તે અમારી આબરૂનો ધાતક નીવડશે

અને અમારી દીકરીનું હરણ કરી જશે. તરત ચાલો, ને અમ્મનના હાથમાંથી આપણી દીકરીને મુક્ત કરી લાવો અને તેને એવો સ્પષ્ટ ચખાડો કે આખી ઉમર યાદ કરે કે યાદવ કોમ નિર્લજ્જ અને ખીકણ નથી. ”

અર્થાત દરેક માણસ પોતાનો જોશ અને ક્રોધ જાહેર કરવા માટે તલવાર કાઢીને પુરા જોશથી બાપણ કરતો હતો. પરંતુ શ્રી કૃષ્ણ યુધ ઝિભા રહીને મંદ મંદ હાસ્ય કરતા હતા. જ્યારે લોકોએ જોયું કે શ્રી કૃષ્ણ કાંઈ બોલતા નથી એટલે કૃષ્ણના ભાઈ બળરામ આગળ આવ્યા અને ક્રોધથી ઉત્કેરાઈને બોલ્યા. “ હે કૃષ્ણ ! તમે કેમ યુધ છો તમે કેમ કાંઈ બોલતા નથી. તમારા કારણથી અમે અમ્મનની આવી પરાણા ચાકરી કરી, પરંતુ તેણે આવા અધમ કામથી સાબિત કરી આપ્યું કે તે તદ્દન આવી પરાણાગતને લાયક નહોતો. તેણે તો અમારા માથા ઉપર પોતાનો પગ મૂક્યો, તેણે તો એવું કામ કર્યું છે કે અમારા કુટુંબની આખર ધૂળ ધાણી કરી નાંખી, અમે સાંખી શકતા નથી, અમે બદલો લઈશું, અમે તત્તવારોથી કૌરવ વંશનો નાશ કરીશું. અને એક બાળક પણ એ કોમનો જમીનપર જીવતો નહિ છોડીશું. હે કૃષ્ણ ! અમારા શરીરોમાં યાદવ વંશનું લોહી છે, તે ઉણ્યતા દેખાડે છે અને બદલો બદલો એમ પોકારે છે. તમે પણ બોલો, તમે પણ આગળ આવો, તમે પણ અમારી સાથે ચાલો, અમે ઇંદ્રપ્રસ્થની ભૂમિને ઉપાડીને દર્યામાં નાંખી દઈશું અને જગતને દેખાડી આપીશું કે યાદવ વંશ પોતાના નામને માટે શું શું કરી શકે છે. ”

ભાઈને પુરી રીતે ઉત્કેરાએલો જોઈને શ્રી કૃષ્ણ ફરી હસ્યા, અને બોલ્યા “ હે ભાઈ અને ભાઈઓ ! અમ્મનને

અમારી પ્રતિષ્ઠા ભંગ નથી કરી. તે જાણતો હતો કે અમારા કુટુંબમાં પદ્મ લાંબને દીકરી આપવાનો ખોટો રિવાજ છે તેથી તે પોતાની દોલત ને હકુમતના બદલામાં કન્યા માંગી શકતો નહોતો. તેમજ તેની બહાદુરી અને પદ્મી પણ કબુલ નહોતી રાખી શકતી કે એક છોડીને માટે વગર બદલો આપે તમારી આગળ હાથ લાંબો કરે અને કન્યાદાન માંગે. એથી તે ક્ષત્રિયોના ચાલુ રિવાજ પ્રમાણે વર્યો અને તમારી કન્યાનું હરણ કરી ગયો. બેશક સુભદ્રા તમારી આબરુવાળી અને પ્રખ્યાત કન્યા છે, પરંતુ અર્જુન પણ અજાણ્યો ને કમજાત માણસ નથી તે એક રાજ કુટુંબનો લાયક દરજ્જો છે. તે એવો બહાદુર માણસ છે જેની જેડી આજે આખા જગતમાં મને નજર આવતી નથી. તમારે એમ પ્યાતરી રાખવી જોઈએ કે તમારી દીકરીના શીળનું રક્ષણ લગ્ન થતાં સુધી થશે અને તેમાં ભંગ થશે નહિ. કેમકે પ્રતિષ્ઠિત રાજકુલનો જેમણે કન્યાઓનાં એ પ્રમાણે હરણ કર્યા છે તેઓ લગ્ન થતાં સુધી કદી પણ કોઈ કન્યાના શીળનો ભંગ કરતા નથી. અર્જુને પણ એવું નીચ કૃત્ય નહિ કયું હોય કેમકે તે પણ આબરુદાર રાજકુલ છે અને રાક્ષસ વિવાહ પ્રમાણે પરણ્યા પછી ધર્મના નિયમ પ્રમાણે તેને દરેક પ્રકારનો હક છે અને એમાં કોઈ પ્રતિષ્ઠા ભંગની વાત રહેતી નથી.

માટે મારો અભિપ્રાય એવો છે કે આ દિસાદને ટોટા દરવાનો બંધ રાખો. અર્જુનનો સુકાબત્તો દરવો સહેલું કામ નથી. તમે તેનાપર જીત મેળવી શકશો નહિ. જાઓ ને રાજપુત્રીથી તેને પાછો ખેલાવી લાઓ અને તમારી પુત્રીથી સુભદ્રાનાં લગ્ન કરી આપો. ને તમે લક્યા ને હારીને પાછા આવ્યા તો તે વખતે નફો રહેતી

થશે હું જે રીત બતાવું છું તેમાં પ્રતિષ્ઠા ભંગ થવાની કોઈ પણ વાત નથી. ”

મહા મુશીબતે કૃષ્ણજીએ સમજાવીને પોતાના ભાઈઓનો ગુસ્સો ધીમે પાડ્યો ને તેઓ શ્રી કૃષ્ણના ફરમાન પ્રમાણે અર્જુનને રસ્તામાંથી પાછો બોલાવી લાવ્યા અને રાજપુ-શીથી સુભદ્રાનાં લગ્ન અર્જુન સાથે કરી દીધાં. લગ્ન પછી અર્જુન સુભદ્રાને લઈને ઈંદ્રપ્રસ્થ ગયો અને તે પછી શ્રી કૃષ્ણ બળરામ અને યાદવવંશના બધા સરદારો સુભદ્રાનો દેજ લઈને ઈંદ્રપ્રસ્થ ગયા. કન્યાદાનમાં સોના ચાંદીની ગાડીઓ, જડાવ ધરેણાં, કીમતી લુગડાં અને અસંખ્ય સામાન હતો. જ્યારે ઈંદ્રપ્રસ્થની પાસે પોહોંચ્યા એટલે અર્જુનના ભાઈ સહદેવ અને નકુલે શહેરની બહાર આવીને ધામધુમથી મહે-માનોતું સ્વાગત કર્યું અને એમનું ' ' ધ્વજ પતાકાઓ ઉડાવતું શહેરમાં દાખલ થયું. શહેરનાં ચૌટાં ને ગલીકું-ચીઓ સ્વચ્છવ કરવામાં આવ્યાં ને તેમાં છંટકાવ કરવામાં આવ્યો. બળરો ને ગલીઓના નાકા ઉપર ફૂલરળાદિના બગીચા બનાવવામાં આવ્યા ને તે ફૂલોપર વારંવાર સુખ-ડનો અરક છાંટવામાં આવતો હતો જેથી બધું શહેર સુગં-ધીથી મધમધી રહ્યું હતું.

ઐતિહાસિક વર્ણન ઉપરથી જણાય છે કે જ્યારે શ્રી કૃષ્ણ સામેયાને લઈને શહેરમાં દાખલ શ્રી કૃષ્ણની પૂજા થયા એટલે દરવાજાની પાસે બધા મોટા મોટા પંડિત બ્રાહ્મણો અને દેશના સરદારો, ફોજ ને લક્ષાધિપતિ વેપારીઓ, પંકિતબધ આગળ આવ્યા અને શ્રી કૃષ્ણજીની તે બધાએ મળીને પૂજા

કરી. આર્યસમાજ સાહેબો આ ઐતિહાસિક પુરાવાનો શો જવાબ આપશે. કેમકે તેમનું કહેવું એવું છે કે શ્રી કૃષ્ણની આખી જિંદગીમાં એવો એક પણ બનાવ બન્યો નથી જેથી શ્રી કૃષ્ણ ધાર્મિક મહાપુરુષ હતા એમ સિદ્ધ થાય. જનાબ લાલા લજપતરાય સાહેબે પોતાના પુસ્તક લાઘવ ઓફ શ્રી કૃષ્ણમાં એ વાતને બહુજ મજબુતીથી લખી છે કે શ્રી કૃષ્ણની બધી જિંદગીમાં ધાર્મિક આગેવાન તરીકેની કોઈ પણ વાત દેખાતી નથી. પરંતુ આજે જ્યારે ઈંદ્રપ્રસ્થના દરવાજાની પાસે મોટા મોટા વિદ્વાન બ્રાહ્મણો મોટા મોટા સિવિલ અને મિલિટરી ઓફિસરો મોટા મોટા રાજાઓ અને મહારાજાઓ શ્રી કૃષ્ણના પગપર માથું નમાવી રહ્યા છે અને મહાભારતનું ઐતિહાસિક પુસ્તક તેની સાક્ષી પુરે છે તો શું હવે પણ શ્રી કૃષ્ણ ધર્મના આગેવાન હતા એમાં કોઈ શંકા છે.

શું જગતમાં વેહેવાઈઓની સરભરા એવી રીતે કરવામાં આવે છે કે વિદ્વાનો અને બ્રાહ્મણો પણ તેમના પગપર પોતાનું માથું મૂકે. કદી નહિ, હિંદુઓના બ્રાહ્મણ પ્રાચીનકાળમાં મોટી ઇજ્જત રાખતા હતા તે કોઈપણ હુન્નાદારની આગળ પોતાનું માથું નમાવતા નહોતા. આ શ્રી કૃષ્ણની ધાર્મિક શ્રેષ્ઠતા છે કે જેની આગળ બ્રાહ્મણો પણ નમી ગયા.

કૃષ્ણજી પોતાની બહેનનો દેજ લઈને ઈંદ્રપ્રસ્થ આવ્યા અને અહીં થોડાક દિવસ મુકામ કર્યો જરાસંઘનું મરણ. અને તેમની મદદથી અર્જુન અને તેમના ભાઈઓએ ખાંડવપ્રસ્થની તમામ જંગલી ને લડાયક જતોને તાબે કરી. એ જતો એવી હતી કે તેમને જીતવાની આજ સુધી કોઈ હિંદુ રાજાની હંમત

થઈ નહોતી, કેમકે એ જાતોની સંખ્યા વધારે હતી અને ખરેખરી માથાની ફરેલી ને જીવપર રમનાર હતી. વળી સૌથી વધારે મુશ્કેલી એ હતી કે એમનું રહેઠાણ એવા ઘન જંગલોમાં હતું જ્યાં કોઈ સુધરેલો ને નાગરિક માણસ શાંતિના વખતમાં પણ રહી શકે નહિ, લડાઈ કરવા જવું એતો મોટી વાત છે. પરંતુ શ્રી કૃષ્ણની લડાયક તદ્દખીરો અને બુદ્ધિપૂર્વક ફરેલા ઉત્તમ બદોબસ્તના પ્રતાપે પહેલાં કાંટાવાળાં જંગલો ને વનોનો નાશ કર્યો ને તે પછી તે તીકનાં ટોળાં જેવી જાતોની સાથે લડાઈ શરૂ કરી જેથી તમામ રાક્ષસ લોકો અર્જુન ને તેના ભાઈઓના જીતા-એલા ને તાબેદાર થઈ ગયા.

આ એક એવી ફતેહ હતી જેણે પાંડવોની ધાક આખા હિંદુસ્તાનમાં બેસાડી દીધી. મોટા મોટા રાજા મહારાજાઓ પાંડવોનું નામ સાંભળીને કાંપતા હતા. કેમકે એમના જેવા વિજયો અને તાત્કાલિક ફતેહો આજ સુધી કોઈ મોટામાં મોટા રાજાને પણ મળી નહોતી. વળી હિંદુસ્તાનના રાજાઓ દબાઈ ગયા તેનું એક કારણ એ પણ હતું કે શ્રી કૃષ્ણ જેવા બુદ્ધિશાળી અને ચાલાક ધાર્મિક આગેવાનની એ ભાઈઓને સહાય હતી. એ પાંચે ભાઈઓ શ્રી કૃષ્ણની ફાઈના દીકરા હતા. પરંતુ આ સગાઈ સિવાય શ્રી કૃષ્ણની સાથે એ પાંચે ભાઈઓને એટલી બધી શ્રદ્ધા હતી અને એટલી બધી તાબેદારી કરતા હતા કે શ્રી કૃષ્ણ પણ એ પાંચેથી વધારે કોઈની સાથે પ્રીતિ રાખતા નહોતા.

આ વિજયોથી પાંડવોને શક્ત એટલેજ લાભ ન થયો કે તેઓના તાબામાં વિસ્તીર્ણ પ્રદેશ આવ્યો અને સૌથી

મોટા લાભ એ થયો કે જીતાએલી પ્રજા શ્રી કૃષ્ણની યુક્તિ-
ઓના કારણથી પાંડવોની તાબેદાર થઈ ગઈ અને એમને
એક તૈયાર મોઢું લશ્કર હાથ લાગ્યું. એજ જીતાએલી
પ્રજામાં માયા નામે એક મોટા શિષ્ય શાસ્ત્રી હતો જેને
ધંજનેરી કામનો મોટો અનુભવ હતો અને એવા અદ્ભુત ને
ચમત્કારિક મકાનો બનાવી શકતો હતો કે જેની બરાબર
હિંદુસ્તાનમાં કોઈ ઠેકાણે મળી શકે નહિ.

જ્યારે માયાને જીવતદાન આપવામાં આવ્યું ત્યારે તેણે
કૃપકારની લાગણી પ્રદર્શિત કરવાના ઈરાદાથી પાંડવોને કહ્યું
કે “ તમે મારો જીવ બચાવ્યો છે તો તેના બદલામાં હું
આપને એક એવું મકાન બાંધી આપવાનું ઇચ્છું જેનો જોટો
હિંદુસ્તાનમાં કોઈ પણ રાજાને ત્યાં ન હોય. ”

માયાની દરખાસ્ત કબુલ કરવામાં આવી એટલે તેણે
પાંચ હજાર હાથના ક્ષેત્ર રજની જગામાં એક રંગ મંડપ
બનાવ્યું જેના સ્તંભ સોનેરી હતા અને જેમાં ઝવેરાત ને
મોતી વાપરવામાં આવ્યાં હતાં. જેના પ્રકાશથી સૂર્ય ને ચંદ્રનું
તેજ પણ ઝાંખું થઈ જતું હતું.

જ્યારે આ મકાન તૈયાર થયું ને દૂર દૂરથી રાજા મહા-
રાજાઓ એને જોવા આવવા લાગ્યા. તેઓ જ્યારે મહેલ
જોતા ત્યારે દિગ્મુઢ થઈ જતા ને પાંડવોના વૈભવની આગળ
માથું નમાવતા હતા તેથી બુધિષ્ઠિર ને તેના ભાઈઓના
મનમાં એવી ઇચ્છા થઈ કે હવે રાજ સ્થપ કરવો જોઈએ.
કે જેથી આ કાર્ય પૂરું કરીને મહારાજાનો ઈલકાબ ધારણ
કરી શકીએ.

રાજ સ્થપ તે સમયના રાજાઓની એક રીત હતી,
જ્યારે કોઈ રાજાની ઇચ્છા મહારાજા થવાની થતી તો પ્રથમ

રાજ સૂયશનો સમારંભ રચતો ને હિંદના બધા રાજાઓને નોતરીને તેમની સમક્ષ મહારાજા ધિરાજ પદ ધારણ કરતો હતો. તેનો દસ્તુર એવો હતો કે એક વર્ષ પહેલાં રાજાનો એક ખાસ ઘોડો જંગલમાં છૂટો મુકવામાં આવતો હતો ને તે તેની મરજીમાં આવે ત્યાં છુટો ફરતો હતો કોઈની મગદુર નહોતી કે તેને ખાંધે અથવા તેના ઉપર સવાર થાય. જ્યારે ઘોડાને આમ સ્વતંત્રતાથી છુટો ફરતાં એક વર્ષ થઈ જતું ત્યારે એમ માનવામાં આવતું હતું કે હવે કોઈ રાજા ઘોડાવાળા રાજાની બરાબરી કરે એવો અથવા એથી મોટો દેશમાં નથી અને એ ઘોડાને પકડવાની અથવા તેના ઉપર સવાર થવાની કોઈની હિંમત ન પડી તેથી હવે એ રાજા હિંદના રાજાઓમાં મહારાજા ધિરાજ પદ ધારણ કરવાને લાયક છે.

પાંડુના પાંચે દીકરાઓમાં મોટા ભાઈ યુધિષ્ઠિર ગાદીએ બેસી રાજા કહેવાતો હતો ને ચારે ભાઈઓ તેના મદદગાર હતા. જ્યારે મહેલ તૈયાર થયો ને ઘોડાની રસમ પણ પુરી થઈ ચુકી ત્યારે યુધિષ્ઠિરે શ્રી કૃષ્ણને વિનંતિ કરી કે “મારો વિચાર રાજ સૂયશ કરી મહારાજા ધિરાજ પદ ધારણ કરવાનો છે આપનો શો અભિપ્રાય છે ?” શ્રી કૃષ્ણે ફરમાવ્યું “બેશક ધર્મરે તને મુલક, દોલત, શક્તિ, ફોજ, તાબેદાર ભાઈઓ અને બધો સામાન આપ્યો છે જે એક મહારાજાધિરાજ પાસે હોવો જોઈએ. હવે હિંદમાં કોઈ રાજા તારો બરાબરીઓ નજરે પડતો નથી પરંતુ હજી એક કાંટો મોજીદ છે, જ્યાં સુધી તેનો નાશ ન થાય ત્યાં સુધી તારું મહારાજાધિરાજનું પદ હિંદમાં માનવામાં આવશે નહિ. ને તે જરાસંધ રાજા છે, જેણે મોટા મોટા ખાનદાની ૮૬

રાજાએને છતીને સેવક બનાવી રાખ્યા છે ને જેના લશ્કરી બળની એ સ્થિતિ છે કે હું પણ તેનો મુકાબલો કરી શક્યો નહિં ને ધરખાર છોડી દઇને પરદેશમાં નીકળ્યો. પ્રથમ જરાસંધને નમાવ, ખુદાની સૃષ્ટિને તેની જુલમી દેખી છોડવ, ત્યારે તને મહારાજાધિરાજનું પદ શામા અપશે. ”

યુધિષ્ઠિર આ સાંભળીને ચુપ થઈ ગયો ને તેના હોશ-કોશ ઉડી ગયા ને તેણે કહ્યું કે “ હે કૃષ્ણ ! જ્યારે તમારા જેવો જાહેર ને ગુપ્ત શક્તિવાળો માણસ જરાસંધની તલવારની સામે ઊભો ન રહી શક્યો તો મારો શા આશરો કે હું તેનો મુકાબલો કરી શકું ? ”

એ સાંભળીને યુધિષ્ઠિરના ચારે ભાઈઓ જુસ્સામાં આવી ગયા ને તેમણે પુરૂષાતનને શોભે તેવાં ભાષણો કર્યા ને જરાસંધ સાથે લડવા માટે તૈયારી બતાવી એટલે યુધિષ્ઠિરે કહ્યું કે “ મારી નામના ને રાજાધિરાજના ઈલકાબની લાલચને માટે હું એક આખાદ રાજ્યનો શામાટે નાશ કરું ? માંડે અંતકરણ એ કામને પાપ ગણે છે. ” શ્રી કૃષ્ણે ફરમાવ્યું. “ અમે તારી પ્રતિષ્ઠા ને શહેનશાહી કાયમ કરવા માટે લડવાનું ઇચ્છતા નથી, અમારો ઈરાદો એ છે કે એ જુલમીની પાસેથી ખીચારા લાચાર લોકોનો બદલો લેવો. જોઈએ કે જેના જુલમની હિંદના દરેક ધરમાં ચર્ચા ચાલે છે ને જે જુલમોએ હજારોનાં કાળજમાં નાસુર કરી દીધાં છે. હું જરાસંધની સાથે ફોજની લડાઈ નહિ લડું કે જેમાં નિરપરાધી સિપાઈએનું લોહી વહે. મારો વિચાર તો એવો છે કે હું, અર્જુનને લીધે ત્રણ જણા જરાસંધની પાસે જઈએ ને એકલા તેની સામે મુકાબલો કરીએ. ”

શુધિષ્ઠિરે કહ્યું “ તમે ત્રણ માણસો આવા ખુની રાજનો મુકાબલો શી રીતે કરી શકશો કે જેની પાસે અસંખ્ય ફોજ છે ? ” શ્રી કૃષ્ણ બોલ્યા કે “ તમારે તેની કાંઈ પરવા કરવી નહિ, તે હું પોતે સમગ્ર લખશ. મારી સાથે ફક્ત અર્જુન ને ભીમને મોકલો. ” શુધિષ્ઠિરે કહ્યું. “ મારે કાંઈ વાંધો નથી ખુશીથી એ બંને આપની સાથે આવે. ”

શ્રી કૃષ્ણે જ્યારે શુધિષ્ઠિર પાસેથી રાજ મેળવી લીધી એટલે અર્જુન ને ભીમને સંસાર ત્યાગી બ્રાહ્મણોનાં જેવાં લુગડાં પહેરાવ્યાં ને પોતે પણ તેવાં લુગડાં પહેર્યાં ને ઇન્દ્ર-પ્રસ્થથી નીકળીને જરાસંધની રાજધાનીમાં ગયા. શહેરના દરવાજાની પાસે જઈને શ્રી કૃષ્ણે ધરમાવ્યું. “ અમે આ દરવાજાથી દાખલ થઈશું નહિ, કેમકે એમ કરીએ તો શાંતિ રાખવાનો જીભો અમારે માથે વોહોરી લેવો પડશે ને અમે જરાસંધના તાબેદાર થઈ જઈશું. મારે શહેરમાં હરીફ ને શત્રુની પેઠે જવું જોઈએ, કેમકે બહાદુર પુરુષો કદી પણ ન્યાયથી ચલાયમાન થતા નથી. ” અર્જુનને ભીમે શ્રી કૃષ્ણનો અભિપ્રાય માન્ય રાખ્યો ને તેમણે શહેરના કોટની એક પ્રદક્ષિણા કરી એટલે એક સ્થળે એમને એક ઊંચો ટકરો દેખાયો જે કોટથી લાગેલો હતો. એ ત્રણે જણા એ ટકરાપર ચડ્યા ને ત્યાંથી કોટપર ઉતરી પછી શહેરમાં દાખલ થયા. એમનો વેશ બ્રાહ્મણો જેવો હતો પરંતુ ક્ષત્રિયોની પેઠે ફૂલના હાર ગળામાં હતા ને શરીરે પણ અત્તર ચોપડેલું હતું એઓ સીધા જરાસંધને મહેલે ગયા ને દરવાજાને કહ્યું કે “ અમારે રાજ સાથે મળવું છે. ”

આ સમયમાં બધા રાજાઓ બિહુક ને સાધુઓને માન આપતા હતા ને તેમની પરાણાગત પોતાની ધરજ સમજતા

હતા. એટલે જરાસંધ બ્રાહ્મણોનું આવાગમન સાંભળી, દોડીને મહેલને દરવાજે આવ્યો અને આ અદ્ભુત બ્રાહ્મણોને જોઈને પ્રથમ તો નવાઈ પામ્યો ને મનમાં કહેવા લાગ્યો કે “ એમનો પોશાક તો બ્રાહ્મણો જેવો છે પરંતુ કુસોના હાર ક્ષત્રિયોના જેવા છે. ” પરંતુ તેણે પોતાનું આશ્ચર્ય જાહેર કર્યું નહિ ને બ્રાહ્મણોના પાદ પૂજન માટે નમવાનું ઇચ્છ્યું એટલે કૃષ્ણજીએ કહ્યું. “ અમે તારી પૂજા માન્ય રાખી શકતા નથી કેમકે અમે તારા ચતુ ઈએ ને દુશ્મનીના ઇરાદાથી આવ્યા છીએ અને એટલા માટેજ અમે આ શહેરના દરવાજામાંથી આવ્યા નથી પણ ચતુની પેઠે કોટ કુદીને અહીં આવ્યા છીએ. ”

જરાસંધે જ્યારે આ વાત સાંભળી ત્યારે બોલ્યો “ મેં કદી તમને દુઃખ દીધું નથી તો તમારી દુશ્મનીનું શું કારણ છે હું તો રાત દિવસ ધર્મ ને ન્યાયનાં કામો કરું છું. ”

શ્રી કૃષ્ણે ઉત્તર આપ્યો કે “ શું તારો ન્યાય એજ છે કે ઘણા રાજાઓને કારણુ વિના હરાવીને કદ કરી રાખ્યા છે ? અને માનવંતા પુરૂષો પાસે એવાં કામો કરાવે છે જે પશુઓ પાસે પણ લેવાય નહીં ? તારાં જીવંતી કૃત્યો જગતમાં પ્રસિદ્ધ છે ને તે છતાં તું પોતાને નિરપરાધી ગણે છે અમે ધર્મ ને ન્યાયની ખાતરજ તારી સાથ લડવા આવ્યા છીએ અને ધર્મ માટેજ લડતા રહેવું અમારા જીવંતની દરજ છે. અમને ઇશ્વરે શક્તિ આપી છે કે બાહુબળથી ને અમારા હથીઆરોના હુનરથી ધર્મ ને ન્યાયનું રક્ષણ કરીએ ને તારા જેવા શટકૃત નાંખનાર રાજાને શિક્ષા કરીએ. હે જરાસંધ ! તારે જાણવું જોઈએ કે અમે ત્રણે બ્રાહ્મણો નથી બલ્કે ક્ષત્રિય છીએ. માઈ નામ કૃષ્ણ છે ને

આ બંને મારા સોબતીઓ પાંડુના પુત્રો અશ્વત્થામા ને ભીમ છે. કાંતો બધા તારા ગુણમયી કેદ થએલા રાજાઓને છોડી દે કે જે તારી કેદમાં નરક જેવું દુઃખ વેડે છે અને નહિ તો અમારી સાથે કુસ્તી કર. એનો વિચાર ન કરીશકે અમે અહીં એકલા છીએ અને તારા સાથે અસંખ્ય લશ્કર છે. કેમકે અમે ધર્મ ને ન્યાય માટે લડવા આવ્યા છીએ. ઇશ્વરની ગુપ્ત ફાળે અમારાં અંતઃકરણ ને મનસુખાઓમાં મોગ્નુદ છે. જેના બળ ઉપર અમને વિશ્વાસ છે કે અમે તને હરાવીશું ને તું અમારા હાથે જશ્વર મરણ પામીશ. અમે ખીજ વખત કહીએ છીએ ને સમજાવીએ છીએ કે પોતાનાં નહારાં કામોથી દૂર થા, ઇશ્વરની ખીક રાખ, આ કેદીઓને છોડી દે અને પોતાનો નાશ ન કરાવ. ”

શ્રી કૃષ્ણનું આ બાપણુ સાંભળીને જરાસંધ હસ્યો ને બોલ્યો “ હે કૃષ્ણ ! તું જાણે છે કે મેં આ રાજાઓને લડાઈમાં હરાવીને કેદ કર્યા છે તો હું તારી ધમકીઓથી ખી જઈને એમને શી રીતે છોડી દઉં ? હું બહાદુર છું, બહાદુર પિતાનો પુત્ર છું, તારા જેવો ઠીક્ષો ને નાસેડુ નથી કે આ બધી વાતોથી ખી જઈ. તારી ઇચ્છા હોય તો પોતાની ફાળેને બોલાવ, તારી ફાળે આવે ત્યાં સુધી મારી પરાણા ચાકરીનો સ્વીકાર કર અને ઇચ્છા હોય તો તું એકલો અથવા ત્રણે જણુ મારી સાથે લડી લો હું કોઈ પણ રીતે માછો પડનાર નથી. ”

શ્રી કૃષ્ણે જવાબ આપ્યો “ ફાળે બોલાવવાની કાંઈ અગત્ય નથી અમે ખીજનું લોહી વહેવડાવવાનું ઇચ્છતા હોત તો મોટાં મોટાં લશ્કર લાવી શક્ત પરંતુ અમે તો ધર્મ ને ન્યાયને માટે આવ્યા છીએ અને એકલાજ લડવાનું ઇચ્છીએ

છીએ અને તથા એ ન્યાય પુરઃસર નથી કે અમે ત્રણ હોઈએ ને તું એકલો. અમારાથી એક જણને પોતાના મુકાબલા માટે પસંદ કરતેજ તારી સાથે લડશે ને બાકીનાં બે ઉભા રહીને તમારો જોશે ને જો તેં તારા હરીફને મારી નાંખ્યો તો તું વિજયીને અમે પરાજિત, ને તને પછાડ્યો તો આ બધો મુલક અમારો ને અમે એના ધણી, જે અમારી મરજીમાં આવે તે કરીએ. ”

જરાસંધે કહ્યું “ મને આ વાત મંજુર છે. તમે ત્રણ માંથી કાણ મારી સાથે ઢંઢ યુદ્ધ કરશે? ” શ્રી કૃષ્ણે જવાબ આપ્યો “ તુંજ અમારામાંથી એકને પસંદ કરી લે “ એ સાંભળીને જરાસંધે ત્રણે જણાને જોયાં અને કહ્યું કે “ અમરુત ને કૃષ્ણ ધણાજ પાતળા દુબળા ને કમ તાકત જણાય છે. એઓ મારી સાથે ઢંઢ યુદ્ધ કરવાને લાયક નથી. હા, ભીમ એવો દેખાય છે કે થોડાક સમય સુધી મારી સાથે લડી શકે. ”

અર્થાત ભીમ ને જરાસંધનું ઢંઢ યુદ્ધ નક્કી થયું ને જરાસંધના બધા બાઈઓ, દીકરાઓ ને સરદારો વર્તુલાકાર બેસી ગયા ને બ્રાહ્મણોએ પંક્તિમાં ઉભા રહીને જરાસંધના વિજય માટે મંત્રો જપવા માંડ્યા. હવે જરાસંધ તાજ ઉતારી કુસ્તીનાં લુગડાં પહેરી અખાડામાં આવ્યો. આ તરફથી ભીમ પણ તૈયાર થઈ સામે ગયો અને અમરુત તથા શ્રી કૃષ્ણ તમાશગીરોમાં બેસીને તમારો જોવા લાગ્યા. કુસ્તી શરૂ થઈ અને સવારથી સાંજ પડી પણ કોઈની દાર જીત થઈ નહિ. સાંજે અખાડો બંધ કરીને બીજે દિવસે પાછી કુસ્તી શરૂ થઈ. એવી રીતે ચૌદ દિવસ સુધી લાગ લાગત કુસ્તી ચાલુ રહી પણ પરિણામ કંઈ આવ્યું નહિ.

ઔદમે દિવસે જરાસંધ થાકી ગયો તેને શ્વાસ ચડ્યો ને થાકથી લડતાં લડતાં બેસી ગયો. જરાસંધ બેઠો કે લીમે તેનાપર હુમલો કરવાની ઈચ્છા દેખાડી એટલે શ્રી કૃષ્ણજીએ લીમને કહ્યું કે “ ખબરદાર થાકેલા શત્રુપર હાથ ચલાવવો યોગ્ય નથી. “ લીમે જવાબ આપ્યો. “ જરાસંધ પોતાને શ્રમિત થએલો માન્ય રાખતો નથી અને લડવા માટે તૈયાર છે તેથી હું તેને કેમ જવા દઉં. ” હવે જરાસંધ પાછો ઉભો થયો ને લીમને બાઝીને કુસ્તી કરવા લાગ્યો પરંતુ આ વખતે લીમે જરાસંધને પૃથ્વી ઉપર જોરથી પછાડ્યો કે એ બાગ્યહીન મરણ પામ્યો ને એકજ પછાડીમાં એનો આત્મા નરકમાં દાખલ થઈ ગયો. જરાસંધના મરતાંજ દરબારના અમીરો બાઈઓ અને દીકરાઓએ એ ત્રણેની આગળ પોતાનાં માથાં નમાવી દીધાં ને એમનો વિજય કબુલ કર્યો.

કેવો સત્યયુગ હતો, કે કોલ કરાર ને હરાવને વળગી રહેવા માટે કમજોર અને નિરાશ્રિત દુશ્મનોની ફતેહ તે લોકોએ કબુલ કરી લીધી. જેમનામાં એટલી શક્તિ હતી કે એ ત્રણેને મસળી નાંખત પરંતુ તેમણે એવું ન કર્યું ને જરાસંધના કોલકરાર પર દૃઢ રહ્યા.

જરાસંધ મરાયો. એટલે શ્રી કૃષ્ણે લીમ ને અર્જુનને રથમાં બેસાડ્યા ને પોતે સારથિ થયા ને રથ હાંકીને વિજયીની પેઠે કિલ્લામાં દાખલ થયા ને પ્રથમ જે રાજાઓ જીત્યા તેમનાં હતા તેમને છુટા કર્યા ને પછી એક સ્થળે મુકામ કર્યો. મુક્ત થએલા કેદીઓએ નજરાણાં આપ્યાં ને ઉપકારની લાગણી પ્રદર્શિત કરી એટલે શ્રી કૃષ્ણે ફરમાવ્યું

કે “ રાજ્ય યુધિષ્ઠિર રાજસુયજ્ઞ કરવાની ઇચ્છા રાખે છે. તમને લાયક છે કે તેમાં સામિલ થાઓ ને રાજ્ય ખુશીથી યુધિષ્ઠિરના રાજધિરાજના પદની આગળ માર્યું નમાવે. ” બધાએ કબુલ કર્યું ને રાજસુયજ્ઞમાં હાજર થવાનું માન્ય કર્યું. જરાસંધ રાજનો દીકરો સહદેવ પણ નજરાણું લઈને શ્રી કૃષ્ણની સેવામાં હાજર થયો એટલે શ્રી કૃષ્ણ ઉભા થઈ ગયા ને પોતાને હાથે તેના કપાળમાં તિલક કર્યું ને પિતાના તખ્તપર બેસાડ્યો ને દેશનો મુગટ તેને સોંપીને પોતે ઈંદ્રપ્રસ્થ તરફ રવાના થયા.

કથા ૫.

પ્રકાશનો ઉલ્લેખ.

છેવટે તે સમય આવી ગયો જેમાં શ્રી કૃષ્ણને પોતાનો ગુપ્ત તેજ દેખાડવાની જરૂર હતી ને જે માટે ઇશ્વરે એમને હિંદુસ્તાનમાં મુકરર કર્યા હતા.

એ વખતે હિંદુસ્તાનના બધા રાજ્યકર્તાઓ અને બધી પ્રજાઓ ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારનાં પાપો અને અજ્ઞાનતામાં ફસા-એલાં હતાં. એમનામાં સદગુણ થોડા હતા અને દુર્ગુણ વધારે. એમનો અહંકાર, એમનો ગર્વ, એમની લોકોને પીડવાની ટેવ, જુલમો ને દગાઈટકા, હદથી વધી ગયાં હતાં અને ઇશ્વરની ઇચ્છા હતી કે એમનાં નહારાં કૃત્યોને એમનાજ હાથે પાયમાલ કરે. એની મરજી હતી કે જે તલવારો વડે જુલમી રાજ્યકર્તાઓએ નિરપરાધીઓને માર્યા હતા તે એમને હાથેજ જખ્મે થાય અને જગતને દેખાડી આપે કે ઇશ્વર નિર્દયતા, હક દબાવી પડવાપણું, અભિમાન ને ગર્વને પસંદ કરતો નથી અને જ્યારે કોઈ કોમ હદથી આગળ વધવાની ઇચ્છા કરે છે ત્યારે તેમનાપર પોતાનો કેર વરસાવી મૂકે છે

અને એ કેરનાં એવાં રૂપો હોય છે જેવાં તે વખતના હિંદુસ્તાનના લોકોએ જોયાં.

શ્રી કૃષ્ણનું શરીર ખરૂં પૂછો તો ઈશ્વરની તરફથી જીલ્મીઓનો નાશ કરવાને માટે હતું અને જ્યાં સુધી તે જીવ્યા ત્યાં સુધી તેમણે ઈશ્વરે નક્કી કરેલી સેવા કરી. આરંભમાં કંસનો એમના હાથથી નાશ થયો, પછી જરાસંધનો નાશ થયો, તે પછી દુર્યોધનનો વારો આવ્યો, જે આ વખતે હિંદુસ્તાનનો સૌથી મોટો પાપી ને અપરાધી હતો ને જેના કારણથી અગ્રંથ માણસોમાં પાપ કરવાની વૃત્તિએ વધારો કર્યો હતો.

શ્રી કૃષ્ણની લડાઈનો તમારો મથુરામાં જોઈ ચુક્યા, જરાસંધના કતલખાનાની સેલ કરી હવે આવો જરા દુર્યોધન પરની ચડાઈ પણ જુઓ ને તે મોટી લડાઈની હકીકત વાંચો જેનું નામ મહાભારત છે ને જેની ખ્યાતિ શ્રી કૃષ્ણની પાનીને ચોંટેલી અનાદિ કાળ સુધી કાયમ રહેશે.

મેં આ પ્રકરણનું નામ પ્રકાશનો ઉભરો એટલા માટેજ રાખ્યું છે કે શ્રી કૃષ્ણજીની જિંદગીનો આ ભાગ અદ્ભુત ભેદો અને ઉમરાઓનો ધુપો સમય હતો. આ કથામાં શ્રી કૃષ્ણનાં બધાં મોટાં મોટાં કામો છે. આ કથામાં તે બાપણને, તે ઉપદેશને, તે સંવાદને જાહેર કરવાનો સમય પ્રાપ્ત થયો છે જેનું નામ ગીતા છે અને જે આજે હિંદુસ્તાનની દિલ્લુ-ફીનું પ્રખ્યાત પુસ્તક છે જેની આગળ યુરોપ અને અમેરિકાએ પણ વિદ્યાની આટલી સાંસારિક ચડતી છતાં માથું નમાવી દીધું છે.

આ કથામાં શ્રી કૃષ્ણના જીવતરના છેલ્લા ભાગનું વર્ણન

છે અને મરણની હકીકત છે ને આ કથા ઉપર આ પુસ્તકનો પહેલો ભાગ પુરો થઈ જશે ને બીજા ભાગ માટે ઇશ્વરથી અરજ કરવામાં આવશે કે તે મને હિંમતને સલાહ આપે કે હું ગીતાનો ખુલાસો ને તે ઉપર સમાલોચન કરી શકું ને શ્રી કૃષ્ણની જિંદગી પરથી તે પરિણામે ઉપજીવી દેખાડું જે હિંદુસ્તાનના લોકોને તેમાં ખાસ કરીને મુસલમાનોને શાયદાકારક હોય ને જે વડે એમના કૃત્યોના સરીઆમ રસ્તામાં એક પહોળા રસ્તાનો વધારો થાય ને હિંદુસ્તાનની જાતો પરસ્પર પ્રીતિથી રહેવાનું શીખે જે સ્વરાજ્ય મેળવવાની એક અગત્યની શરત છે.

શ્રી કૃષ્ણ અર્જુન ને લીમ જરામંધને કતલ કરીને ઈદ્રપ્રસ્થમાં પાછા ર્યા. એટલે યુધિ-
લડાઈનો દરવાજો ફિરરાજ અને બધા દરબારી અમી-
રાજસૂયસની રોને આ વિજયથી ખુશી થઈને
તૈયારીઓ. વિજયીઓને સાથે લેવા ઘણી ધામ-
ધુમથી ગયા. ન્યારે વિજયનો આનંદ
થઈ રહ્યો ત્યારે શ્રી કૃષ્ણે ફરમાવ્યું “ હે યુધિષ્ઠિર ! હવે રાજસૂયસનો વખત આવી પોહોંચ્યો. તું હિંદુસ્તાનના બધા રાજાઓને તેડાં મોકલ, ને આ મોટા સમારંભની તૈયારીઓ કર.” યુધિષ્ઠિરે શ્રી કૃષ્ણની આજ્ઞા પ્રમાણે રાજસૂયસની તૈયારી કરવા માંડી ને જે ભપકાથી આ સમારંભ થવાનો હતો તેને જાજે તેવી રીતે ઘણીજ અને કીમતી વસ્તુઓ એકઠી કરવા માંડી કે જે ભપકો ને વૈભવ દેખાડવા તથા પરાણીની આગતાસ્વાગતા માટે જરૂરની હતી. દેશેદેશના રાજાઓના દરબારમાં એલચીઓ મોકલ્યાં ને ઈદ્રપ્રસ્થને શયુગારવાની તૈયારીઓ ચાલુ કરી.

નક્કી કરેલા સમયે યુધિષ્ઠિરના કાકા ધૃતરાષ્ટ્ર, ભીષ્મ, વિદુર, બધા મિત્રો. દ્રોણ, દુર્યોધન ને કર્ણ આદિ આવી ગયા. બહારના પરોણાઓમાં હિંદુસ્તાનનો કોઇ રાજા બાકી રહ્યો નહિ દ્રવિડ અને સિંહાલયના રાજા, કાશ્મિરના રાજા, બંગાળના રાજા, માળવા ને સિંધના રાજા બધા આ સમારંભમાં એકઠા થયા અને કોઇપણ પ્રખ્યાત રાજકર્તા બાકી રહ્યો નહિ કે જે યુધિષ્ઠિરના રાજસૂયમાં સામિલ થયો નહોતો.

બ્યારે બધા સમારંભ તૈયાર થઇ ગયો. ધાર્મિક અને સાંસારિક સરદારો પોતપોતાની જગાએ બેસી ચુક્યા એટલે ભીષ્મ પિતામહે નીચે પ્રમાણે બાપણ કયું.

“ હે યુધિષ્ઠિર ! બધી તૈયારીઓ પરિપૂર્ણ થઇ ચુકી. હવે યજ્ઞનો વિધિ શરૂ કરવો જોઇએ. અને તે એ છે કે સૌથી પહેલાં તું તે માણસને અર્ધ્ય આપ જે આ સમારંભમાં સૌથી વધારે માનનીય પુરૂષ હોય. (અર્ધ્ય કેટલીક વસ્તુઓના જથ્થાનું નામ છે જેમાં સુખડનો વહેર, ફૂલ ને વનસ્પતિ વગેરે વસ્તુઓ હોય છે જે ભેટના સ્વરૂપમાં આગળ ધરવામાં આવે છે) તે પછી હોમ કરનાર પંડિતોની સામે, પછી વહેવાઇઓની આગળ, પછી વિરાગી બ્રાહ્મણોની આગળ, ને તે પછી મિત્રો ને રાજાઓને અર્ધ્ય આપવામાં આવે છે. ”

યુધિષ્ઠિરે પૂછ્યું “ હે દાદા ! તમે બતાવો કે આ મંડળીમાં એવો કયો પુરૂષ છે જે બધા પધારેલા લોકો કરતાં વધારે પ્રતિજ્ઞાને લાયક હોય કે જેથી હું પ્રથમ તેને અર્ધ્ય આપું ”

લીખ પિતામહે કહ્યું. “ શ્રી કૃષ્ણ કરતાં મોટી પદવી-વાળો કોઈ પણ માણસ અહીં નથી તું તેમનેજ પ્રથમ અર્ધ આપ. ” આ ફેંસલો સાંભળીને યુધિષ્ઠિર ઉભો થયો ને બધા દરબારીઓએ કહ્યું—“ ઘણું સારું, ઘણુંજ યોગ્ય. ” અર્થાત દરેક માણસે લીખ પિતામહના વિચારને સંમતિ આપી ને શ્રી કૃષ્ણને આ ઉત્તમ પદવી માટે કબુલ રાખ્યા. પરંતુ શ્રી કૃષ્ણની ફાઇનો દીકરો છેદીને રાજા શિશુપાળ જે જરાસંઘનો સેનાપતિ હતો ને શ્રી કૃષ્ણની સાથે જેને ઘણીક લડાઈઓ થઈ ચુકી હતી ને જેની માંગેલી રાણી રૂકિમણીનું શ્રી કૃષ્ણ હરણ કરી ગયા હતા તે ગુસ્સે થઈને ઉભો થઈ ગયો તે લીખ તથા કૃષ્ણને અપ શબ્દ કહેવા લાગ્યો.

શિશુપાળે કહ્યું “ લીખના અભિપ્રાયથી હું વિરુદ્ધ છું. કૃષ્ણ કદી પણ આ માન ને પદવીનો નથી જેવો લીખે તેને સમજ્યો છે અને કહ્યો છે. જે વય ઉપર વિચાર કરવામાં આવે તો ખુદ શ્રી કૃષ્ણનો પિતા વસુદેવ અહીં હાજર છે. ધૃતરાષ્ટ્ર, દ્રુપદ ને લીખ પિતામહ જેવા વૃદ્ધ માણસો અહીં હાજર છે. જે વિદ્યા હુનર જેવા હોય તો દ્રોણાચાર્ય કૃપાચાર્ય, અશ્વસ્થામાને મોટા મોટા પંડિતો હાજર છે. જે વીર પુરૂષો જેવા હોય તો કૃષ્ણ કરતાં ઘણા વધારે બળવાન ને બહાદુર લડવૈયા અહીં મોજુદ છે. કૃષ્ણ મોટો નથી, તેની ઉંમર મોટી નથી, તેમજ તે કોઈ બળવાન વીર પુરૂષ નથી. બદલે તે મહાન દગાબાજ ને ફરેખી માણસ છે. જેણે પોતાના મામા કંસને મારી નાંખ્યો, જેણે જરાસંઘને દગાથી મારી નાંખ્યો, માટે કૃષ્ણને બધા દરબારીઓથી શ્રેષ્ઠ ગણવાનો લીખનો અભિપ્રાય ખરું પુછો તો હાજર રહેલા બધાઓનું અપમાન કર્યા બરાબર છે. અને લીખે જાણી

જેમને આ પગલું ભર્યું છે. તેમજ યુધિષ્ઠિર પણ અપરાધી છે કે તેને ધાર્મિક અને સત્યવાદી હોવાનો મોટો દાવો છે પરંતુ ભીષ્મ ને કૃષ્ણની ખુશામદથી તેણે પણ આ ફેંસલો કપ્પલ રાખ્યો ને અર્ધ્ય આપવા તૈયાર થઈ ગયો. હું કહું છું. કૃષ્ણ પોતે આ વખતે સૌથી વધારે અપરાધી છે જેણે આ વાતો સાંભળી ને યુધિષ્ઠિરની તૈયારી જોઈ પરંતુ એટલું ન કહ્યું કે નહિ નહિ હું એ માનને લાયક નથી. એથી જણાય છે કે કૃષ્ણ શેખી ને દંભની ખોટી આખર ધસે છે ને તે તેનો ભૂખ્યો છે. ”

શિશુપાળ બોલી રહ્યો એટલે ભીષ્મ પિતામહે ઊભા થઈને જવાગ આપ્યો. “ તને વાંધો લેવાનો કંઈ હક નથી. તું શ્રી કૃષ્ણનો છોડી મુકેલો એક ગુલામ છે. શું તને કાલની વાત પણ યાદ નથી કે શ્રી કૃષ્ણે તારા સ્વામી જરાસંધને કતલ કરી બધા દેશ ઉપર પોતાનો કબજો કર્યો હતો, પણ તેમણે રાજ્ય પાછું તમને સોંપી તમેને જીવતદાન આપ્યું. શું તું નથી જાણતો કે ક્ષત્રિય રાજાઓના રિવાજ પ્રમાણે એવો વિજયી માણસ પરાજિત થએલાઓનો ગુરૂ ગણાય છે. કૃષ્ણ ફક્ત કુંડુંગથીજ ક્ષત્રિય કુંવર નથી બલકે તે એવો ક્ષત્રિય રાજા છે જેણે સેંકડો ક્ષત્રિયોને જરાસંધના જીવમથી બચાવ્યા છે. તે રાજ્ય સંબંધી ને લડાઈ સંબંધી કાબેલીઅતમાં અમો બધાં કરતાં યડીઆતો છે ને અમો સૌ કરતાં વેદનો વધારે જાણતા છે. તેનામાં ધર્મરતી એટલી બધી શક્તિઓ ને ગુણો એકઠાં થયાં છે જેટલાં અમારામાંથી કોઈ પણ એકમાં નથી. તે માટે હું ફરી જોરથી કહું છું કે શ્રી કૃષ્ણજ આ ઉત્તમ ને સર્વોપરિ માનને લાયક છે. ”

શિશુપાળ એ સાંભળીને ઉભો થયો ને પોતાના સાથી-

એને લાગે દરબારથી બહાર જતો રહ્યો. પરંતુ યુધિષ્ઠિર તપ્તથી નીચે ઉતર્યો ને બહાર જઈને શિશુપાળને ઘણી મહેનતે મનાવી લાવ્યો. કેમકે શિશુપાળ યુધિષ્ઠિરનો મસી-આઈ ભાઈ હતો. યુધિષ્ઠિરની માનું નામ કુંતી હતું ને શિશુપાળની માનું નામ સ્પૃહા હતું એ બંને વસુદેવની બહેનો હતી કે જે વસુદેવ શ્રી કૃષ્ણના પિતા હતા.

શિશુપાળ યુધિષ્ઠિરના આગ્રહથી પાછો દરબારમાં આવ્યો ને દરબારની રસમો શરૂ થઈ. યુધિષ્ઠિર ઉભો થયો ને તેણે લીળ્મના કહેવા પ્રમાણે પ્રથમ શ્રી કૃષ્ણની આગળ અર્ધ્ય મૂક્યું. તે બેતાંજ દરી પણ શિશુપાળે લીળ્મ ને શ્રી કૃષ્ણને અપ શબ્દોથી વંચાવી લીધા. જેથી લીળ્મ ને શ્રી કૃષ્ણના હીમાયતીઓને ક્રોધ ચડ્યો ને દરબારમાં વાદ વિવાદ શરૂ થયો. એક તરફ શ્રી કૃષ્ણને વખાણનારા તેમની સ્તુતિ કરતાં હતાં ને બીજી તરફ શિશુપાળ તેમની નિંદા કરતો હતો. શિશુપાળે શ્રી કૃષ્ણનાં ઘણાંક દ્વંદ્વ મીઠું મરચું ભમરાવીને હાજર રહેલા લોકોને ગણાવ્યા. પરંતુ તેમના વ્યભિચાર વિષે એક શબ્દ પણ તેણે કહ્યો નથી. એથી જણાય છે કે જો શ્રી કૃષ્ણ આરંભમાં ગોપીઓની સાથે વ્યભિચાર કરતા હોત તો આજે શિશુપાળ એ જાહેર કરવામાં સુક કરત નહિ. કેમકે આ સૌથી મોટો ગુનોહ ને તોહમત તેના હાથમાં આવત જોતો જવાબ શ્રી કૃષ્ણને તેમના સલાયકોની પાસે કોઈ પણ નહોત.

જ્યારે શિશુપાળની અસહ્યતા હદથી વધી ગઈ ત્યારે અર્જુન તલવાર ખેંચીને ઉભો થયો ને તેણે કહ્યું કે “હવે જો કોઈએ એક શબ્દ સરખો પણ શ્રી કૃષ્ણની વિરૂદ્ધ અસહ્યતાથી કહ્યો તો હું તેનું માથું ફાડી નાંખીશ.”

શ્રી કૃષ્ણે અર્જુનનો હાથ ઝાલીને બેસાડી દીધો, ને કહ્યું “ તમે છાના રહો. જ્યારથી આ ઝવડો શુર થયો હતો ત્યારથી શ્રી કૃષ્ણ ચુપ બેસી રહી મંદ હાસ્ય કરતા હતા. તે કોઈ વાતમાં દખલ દમ કાંઈ બોલ્યા નહોતા, પરંતુ જ્યારે અર્જુન ઉભો થવા લાગ્યો ને શિશુપાળે પોતે કહ્યું કે “ કૃષ્ણ કેમ ઉભો થતો નથી જો તે ખરેખરો બહાદુર છે અને તેના ખુશામતીઆઓ તેના વખાણમાં આકાશ પાતાળ એક કરી રહ્યા છે તેવોજ જો તે વાસ્તિક હિંમતવાળો પણ છે તો જરા સામે આવીને બે હાથ દેખાડે, હું પણ જોડે કે તેને લડાઈના કયા કયા હુનર યાદ છે અથવા તમે એમજ તેને આકાશપર ચડાવી મૂક્યો છે. ”

શ્રી કૃષ્ણે આ વાક્ય સાંભળ્યું એટલે સ્ફુરતાથી ઉભા થયા, તલવાર મ્યાનમાંથી ખેંચી લીધી અને ધરમાળ્યું— “ બસ બસ થઈ ચુક્યું. પોતાની શક્તિના બહાર જવાની તમારી રીત જોઈ લીધી. હવે તમે તલવારનો ફેંસલો ચાહો છો તો લો હું હાજર છું. મનનો લહાવો પુરો કરો. પોતાના કૃત્યમાં કાંઈ કયાશ ન રાખો. તમે અત્યાર સુધી જે કાંઈ કહ્યું છે તે સત્ય છે કે અસત્ય તે એની મેળે જણાઈ આવશે. ” શિશુપાળ પણ તૈયાર થઈને આગળ આવ્યો ને ત્યાં દરબારમાંજ તલવારો ખેંચાઈ. દરેકના પક્ષકારો હારમધ તમાશો જોવા ઉભા રહ્યા. પહેલો ધા શિશુપાળે કર્યો ને શ્રી કૃષ્ણે ઘણીજ બેપરવાઈથી તેને ઢાલ ઉપર રોક્યો. તેમના મુખ ઉપર જરા પણ ગભરામણ દેખાતી નહોતી ને તે પોતાના ખુનખાર શત્રુની આગળ એવી રીતે ઉભા રહીને હસતા હતા જાણે કાંઈ ખનતુંજ નથી. શિશુપાળ જ્યારે કેટલાક ધા કરી ચુક્યો તો શ્રી કૃષ્ણે દરમા-

વ્યું “ લે હવે સાવધ થઇ જા વખત આવી પહોંચ્યો, અચાવની તદ્દખીર કર કેમકે મારી તલતાર નીકળે છે ” શિશુપાળે ઘણીજ બદાહરીથી દુસ્મનના હુમલાને રોકવાની કોશિશ કરી. પરંતુ શ્રી કૃષ્ણના કાળરૂપી પહેલાજ તમાચાએ તેના બે કડકા કરી નાંખ્યા ને જે મૂર્તિ એક કલાક પહેલાં દરબારમાં બેસી રહી ને ગર્જના કરતી હતી અને અપશબ્દો બકતી હતી તે બે કડકા થઇને ધરતી ઉપર આજોટવા લાગી. એ વખતે બધો દરબાર એકે અવાજે બોલી ઉઠ્યો. શ્રી કૃષ્ણચંદ્રણની જય. બોલો શ્રી કૃષ્ણચંદ્રણની જય.

જ્યારે આ વિચરતો ફેંસલો થઇ ગયો એટલે યુધિષ્ઠિર શ્રી કૃષ્ણ અને બધા દરબારીઓએ માન ને પ્રતિષ્ઠા પૂર્વક શિશુપાળની લાશ ઉપાડી ને અગ્નિદાહ કર્યો. ને તેના દીકરાને રાજતિલક કરી તેની જગાએ સ્થાપ્યો ને એવી રીતે રાજસૂયસતી ક્રિતમ રીતે સમાપ્તિ થઇ. પરંતુ કંકાસનો દરવાજો બંધ રહ્યો. એક તરફ શિશુપાળના પક્ષના લોકો મનમાં ઇર્ષ્યા જાળવે ગયા, બીજી તરફ દુર્યોધન પોતાના પિતરાઇ ભાઇની આજીવન બંધી ચડતી જોઇને ઇર્ષ્યાથી અંગારાપર આજોટવા લાગ્યો ને વિચાર કરવા લાગ્યો કે કોઇ પણ રીતે આ પાંડુના છોકરાઓને ધુળમાં રગદોળવા જોઇએ.

દરબાર પછી શ્રી કૃષ્ણ દારકે ગયા ને બધા પરાણાઓ પોત પોતાને દેશ ગયા. પરંતુ દુર્યોધન બુગટાની જીવલેણ વગેરે કેટલાક જણા થોડા દિવસ બાજી. યુધિષ્ઠિરની પાસે રહ્યા ને ત્યાંજ તેમણે કાવતરું રચ્યું, જેમાં યુધિષ્ઠિરને તેના બધા ભાઇઓના રાજપાટનો નાશ કર્યો.

આ કથાના આરંભમાં વાંચ્યું હશે કે તે વખતના રાજ-
ઓમાં મોટાં મોટાં દૂપણો હતાં. અજ્ઞાનતા, ઇર્ષ્યા, ને અહ-
કારના દષ્ટાંતતો હમણાં જોયાં કે એક ભાઈ શિશુપાળ
પોતાના ભાઈ કૃષ્ણની ઉન્નતિ ન જોઈ શક્યો ને ફોફટ જીવ
ખોઈ ખેડો. હવે ખીજે દાખલો સાંભળો, ને આ રાજઓની
મૂર્ખતાની હકીકતથી વાકેફ થાઓ. તેઓ એમ માનતા
હતા કે કોઈ રાજ જીગડું રમવાની દરખાસ્ત કરે તો તેને
ના કહેવામાં હીણપત ગણાતી હતી ને તરત જીગડું રમવા
ખેસી જતો. તે પ્રમાણે દુર્યોધને યુધિષ્ઠિરને જીગડું રમવાનું
કહ્યું ને યુધિષ્ઠિરે ખોટા માનના આવેશમાં તે નાકમુલ કર્યું
નહિ ને જીગડું રમવા ખેસી ગયો. પહેલી વખતે હાર્યો તો
દેશની તમામ શેકડ દુર્યોધનની થઈ ગઈ. ખીજી બીજી હાર્યો
તો બધો સર સામાન ને રાજ દુર્યોધનને આપવાં પડ્યાં.
ત્રીજી બીજીમાં પોતાનો ને પોતાના ચારે ભાઈઓનો જીવ
પણ હાર્યો. ચોથી બીજીમાં અર્જુનની વહાલા સ્ત્રી દ્રૌપદીને
હોડમાં મૂકી ને તે પણ હાર્યો. દુર્યોધનને તેના સંગાથીઓ
રાજ રાજ થઈ ગયા ને યુધિષ્ઠિરને તેના ભાઈઓ પર
આક્રમ આવી પડી. પરંતુ શું થઈ શકે ? હાથનાં કંયા
હેયે વાગ્યાં. દુર્યોધને દરેક વસ્તુ ઉપર કબજો કરી લીધો ને
બર્યા દરબારમાં બધાની વચ્ચે દ્રૌપદીને બોલાવીને તેનાં ચીર
ખેંચ્યાં ને ઘણી નિર્લજ રીતે દ્રૌપદીનું અપમાન થતું
પોતાની નજરે જોયું. યુધિષ્ઠિરને તેના ભાઈઓ આ તમાગે
જોઈ રહ્યા હતા પરંતુ પોતાના બોલની ખાતર કાંઈ કરી
શકતા નહોતા. દ્રૌપદીએ વિલાપ કર્યો, તેણે ખુમો પાડી,
પોતાના મદદગારોને બોલાવ્યા. તે ખુમો પાડવા લાગી કે
“બર્યા દરબારમાં મારાં ચીર ખેંચે છે ને કોઈ મારી મદદ

કરતું નથી ” પરંતુ તેની ખુમોથી દુર્યોધન કે ખીજા કોઈને પણ દયા ન આવી. યુધિષ્ઠિર વગેરે જે ઇચ્છત તો બધું કરી શકતા હતા પરંતુ હારી ચુક્યા હતા, ખીજાના કબજામાં પોતાની આનખાન આપી ચુક્યા હતા. રજપુત તરીકેની કીર્તિ એમ રજા નહોતી આપતી કે કોઈ વસ્તુ હાર્યા પછી તે પર પોતાના સ્વામિત્વનો દાવો કરી શકે ને દ્રૌપદીને પોતાની સમજીને દુર્યોધનના જીલમથી બચાવે.

અત્યારે દુર્યોધનના પિતા ધૃતરાષ્ટ્રે એવો ફેસલો કર્યો કે પાંડવો આ જીવજીવુ બાળના બદલામાં ૧૨ વરસ વનવાસ ભોગવે ને તેરમે વર્ષે વેશ બદલીને ગુપ્ત રીતે એવી રીતે નોકરી કરે કે દુર્યોધન ને તેના તાબેદાર માણસો તેમને એળખી શકે નહિ. જે એવું કરશે તો ૧૩ વરસ પછી તેમનો મુક્તક ને દોલત તેમને પાછાં આપવામાં આવશે. તેથી યુધિષ્ઠિર, અર્જુન, ભીમ, નકુલ સહદેવ ને દ્રૌપદી આ ફેસલા પ્રમાણે વનવાસ માટે રવાના થયા ને જંગલોમાં બટકવા લાગ્યા. આ વનવાસના સમયમાં પાંડવના બંધા મિત્ર રાજા મધારાજ એમનાથી મળતા હતા ને એમનાં દુઃખ જેમ દિલગીર થતા હતા. શ્રીકૃષ્ણ પણ દ્વારકાથી આવ્યા ને એક જંગલમાં એમને મળ્યા ને જીગટાની વિરૂદ્ધ એક અસરકારક બાંધણી કરી જીગટાની ખરાબીઓનું વર્ણન કર્યું. દ્રૌપદીએ શ્રીકૃષ્ણને જોયા તો તે બહુ રડી ને બંધી હકીકત કહીને બોલી કે “ માઈ દુર્યોધનના દરબારમાં ચીર તાણીને અપમાન કર્યું ને કોઈએ મારી સહાય ન કરી. ” શ્રીકૃષ્ણે કહ્યું ” તું ગમરા નહિ હું આ જીલમનો પુરો બદલો લઈશ ને તારૂં રાજપાટ પાછું અપાવીશ. હે ! દ્રૌપદી આકાશ ફાટી શકે છે, ધરતીના કડકે કડકા થઈ શકે છે, હિમાલય ચુરેચુરા

થઈ શકે છે, સમુદ્ર સુકાર્થ જાય તો નવાઈ નથી પરંતુ માઈ વચન અસત્ય થશે નહિં. હું કરાર કરીને પાછો નહિ પડું ને મારો વાયદો પુરો કરીને રહીશ. ”

શ્રીકૃષ્ણની સાથે તેમના બાઈ બળરામ પણ હતા તેમણે કહ્યું “ યુધિષ્ઠિર ને અર્જુન આદિ તો પોતાના કરાર પ્રમાણે જ્યાં સુધી વનવાસની મુદત પુરી ન થાય ત્યાં સુધી કાંઈ કરી નહિ શકે પણ અમને લાયક છે કે દુર્યોધન પર અડધ કરીએ ને પાંડવોનો મુલક તેની પાસેથી છીનવી લઈને અર્જુનના પુત્ર અભિમન્યુને આપીએ ” (અભિમન્યુ શ્રી કૃષ્ણની બહેન સુમદ્રાનો છોકરો હતો).

શ્રી કૃષ્ણે જવાબ આપ્યો “ એ કીક છે અમે એ પ્રમાણે કરી શકીએ છીએ પરંતુ આ વાત ન્યાય ને કાયદાથી વિરુદ્ધ છે ધર્મને ન્યાયની અરખાદી કરીને જગતનું રાજ્ય લેવાનું યુધિષ્ઠિર કદી કબુલ નહિ કરે.”

યુધિષ્ઠિર બોલ્યો “ મહારાજ સત્ય કરમાવો છો હું ધર્મ ને ન્યાયની આગળ હકુમતની કાંઈ વિચાર સમજતો નથી. ”

તેર વરસ પુરાં થયાં યુધિષ્ઠિરને તેના બાઈઓએ પોતાની શરત પુરી કરી ૧૨ વરસ વનવાસમાં યુધિષ્ઠિરની શરત ગાળ્યાં ને એક વર્ષ નોકરીમાં. નોકરી પુરી થઈ. રી પણ એવી રીતે કરી કે કોઈએ એમને ઓળખ્યા નહિ કે એ પાંડવો છે.

ધૃતરાષ્ટ્ર ને દુર્યોધનને એની જાણ થઈ કે પાંડવોએ

પોતાની ચરત પુરી કરી એટલે દુર્યોધને એવું બહાનું કાઢ્યું કે તેરમા વરસની નોકરીના સમયમાં મેં એમને ઓળખી લીધા હતા. તેથી એમનો કરાર પુરો થયો નથી ઓળખવાની કોઈ સાબીતી કે દલીલતો આપી શક્યો નહિ અમથી એક વાત બતાવી દીધી એથી પાંડવો સમજ્યા કે વાસ્તવિક રીતે દુર્યોધન અમારા મુલક પર કબજો કરવાનો વિચાર રાખે છે. તે આ બધા એના દગા શટકાનાં બહાનાં છે. તેથી તેઓ પોતાના સસરા દ્રુપદની પાસે ગયા તે તેની આગળ બધી વકીલત કરી. દ્રુપદરાજને શ્રી કૃષ્ણ અગ્રરામ ને બધા મિત્ર રાજાઓને એમના કરી સલાહ લેવા માટે કૌંસિલ કરી જેમાં શ્રી કૃષ્ણે સૌ પાંડવો આ પ્રમાણે બાપણ કહ્યું તેમણે કહ્યું કે “પ્રથમ ધૃતરાષ્ટ્ર ને દુર્યોધન ને સંદેશો મોકલવો જોઈએ કે તેઓ અર્ધો મુલક આપીને પાંડવોની સાથે સલાહ કરે.” અગ્રરામે આને અનુમોદન આપ્યું પરંતુ સેતકી નામે એક બહાદુર રાજકુંવરે ઉભા થઈને કહ્યું કે “એ બીકણુપણ છે, એ નામરદાઈ છે, સલાહની કાંઈ જરૂર નથી. શું પાંડવો દુર્યોધનના પાસે બીજા માગશે? શું તે આંધળા ધૃતરાષ્ટ્રની આગળ હાથ લાંબો કરશે કે અર્ધો મુલક અમને હથિરના નામ પર આપે. નહિ, નહિ, અમે હથીઆરોના અળથી પાંડવોનો હક તેમના હરીફના કબજામાંથી છોડવી લાગશું. અમે અમારા બાહુઅળથી દ્રૌપદીના માનમંગનો બદલો લઈશું. યુધિષ્ઠિર અને તેમના બાઈઓએ ધર્મ ને ન્યાયનો હક પુરો કર્યો. જુગટમાં તે મુલક ને દોલત હારી ગયો તો એમાં એનો કાંઈ વાંક નહોતો કેમકે એક ક્ષતિય જ્યારે જુગટ રમવા માટે આમંત્રણ કરવામાં આવે તો તેને તે ના પાડી શકતો નથી તે જુગટ રમશેજ. યુધિષ્ઠિર એજ કુટુંબના રિવાજ

પ્રમાણે જુગટું રમ્યો અને દુર્યોધને બેઠ્ઠમાન ને દગાળાજ પાખંડીઓ યુધિષ્ઠિરની સામે બેસાડી દીધા. યુધિષ્ઠિરે જુગટામાં પણ ધર્મ ને છોડ્યો નહિ ને તેમના સામાવાળા દરેખ ને દગાથી જીતી ગયા. એ ઉપરાંત યુધિષ્ઠિરે 'ધૃતરાષ્ટ્રનું' કહેવું કપ્પલ રાખ્યું ને તેર વરસ સુધી જંગલે જંગલ ભટક્યા. હવે દુર્યોધન ને તેનો આંધળો આપ તેમનો હક તેમને પાછો આપે એવો વખત આવ્યો ત્યારે અમે જોઈએ છીએ કે તે ખોટા શંકાં મારી બહાનાં કાઢે છે ને વાત વિસારે પાડવાનું કરે છે. તેની નિષ્ઠા ખરાબ જણાય છે, માટે પાપ છલાછલ બનાઈ ચુક્યું, હોઠો કમર કસો, તલવાર ખેંચો, બાલા ઉંચા કરો ને મેદાનમાં જઈને દુર્યોધનનાં હાડકાં કચરી નાંખો. ”

સેતકિનું આવું જુરસાવાળું બાપણુ સાંભળી કૌંસિલ દિગમુઠ થઈ ગઈ અને દરેક માણસના મોંમાંથી લડાઈ લડાઈના શબ્દો નીકળી ગયા. રાજા દ્રુપદે પણ સેતકિના કહેવાને અનુમોદન આપ્યું અને લડાઈની તજવીજ સર્વાનુમતે પાસ થઈ ગઈ. કૌંસિલ ખરખારત કર્યા પહેલાં રાજા દ્રુપદે કહ્યું કે “કોઈ આપણો વાંક ન કાઢે માટે પહેલાં દુર્યોધન ને ધૃતરાષ્ટ્રની પાસે એકજણ મોકલી સંધી કરવા માટે સમજવવા જો તેઓ માને તો સારું ને ન માને તો મેદાનનાં જોઈલેવામાં આવશે. ”

જ્યારે આ સલાહ નક્કી થઈ ત્યારે શ્રી કૃષ્ણ ને બલરામ દ્વારકા ચાલ્યા ગયા.

દુર્યોધનને જ્યારે આ ગુપ્ત મંડળની ખબર પોંહોંચી ને લડાઈની તૈયારીઓના સમાચાર સાંભળ્યા એટલે તેણે પણ એક મહાન યુદ્ધને લાયક તૈયારીઓ કરવા માંડી.

આ તરફ દુપદ રાજ ધણીજ તાકીદે લડાઈનો સામાન એકઠો કરવાની તૈયારીમાં હતો. પેલી ઓશીકાને પાંગતના તરફ એણે અર્જુનને શ્રીકૃષ્ણના પાસે અરજદારો. મોકલ્યો કે પોતાને મદદ કરવા માટે પધારે. પરંતુ અકસ્માત જુઓ કે આ તરફ અર્જુન રવાના થયો. ને પેલી તરફ દુર્યોધનને પણ વિચાર કર્યો કે શ્રીકૃષ્ણ ઇશ્વરના એક ભક્ત માણસ છે તેમને કાઈ પક્ષનો પક્ષપાત મંજુર નથી. જે તેમને વિનંતી કરશે તેની સાથે થઈ જશે. તે માટે તે પણ દારકા ગયો કે શ્રીકૃષ્ણને પોતાની મદદ માટે તૈયાર કરે. દુર્યોધન અર્જુનની પહેલાં દારકાં પહોંચ્યો હતો ને સીધો શ્રીકૃષ્ણના મુકાનમાં દાખલ થયો. એટલે તેને માલુમ પડ્યું કે શ્રીકૃષ્ણ પોઢેલા છે ને તેમને ઓશીકે ને પાંગતે એક એક બાજક બાલી મુકેલો છે પહેલાં એના મનમાં આવ્યું કે પાંગતે બેસી જઈ પરંતુ ગર્વ ને અભિમાને રજ ન આપી કે તે શ્રીકૃષ્ણના પગમાં બેસે. તે માટે ઓશીકાના બાજક ઉપર બેસી ગયો. હમણાં શ્રીકૃષ્ણ જગ્યા નહોતા કે અર્જુન પણ આવી પહોંચ્યો ને ધણીજ આજીજી ને નમ્રતાથી પોતાના ગુરની પાંગતે માથું નમાવીને બેસી ગયો. થોડી વાર પછી શ્રીકૃષ્ણ જગ્યા તો સાથી પહેલાં તેમની દષ્ટિએ અર્જુન પડ્યો કેમકે તે પાંગતે બેઠો હતો. અર્જુને કહ્યું “શ્યાદ છે” ઓશીકે થી દુર્યોધન બોલ્યો” મારી પણ ક્યાદ છે” હું અર્જુનની પહેલાં આવ્યો છું.” શ્રીકૃષ્ણે ફરમાવ્યું. “બેસક પહેલો હક દુર્યોધનનો છે કે તેની મદદ કરવામાં આવે કેમકે તે પહેલાં આવ્યો છે પરંતુ નજર પહેલાં અર્જુન પર પડી તે માટે અર્જુનને પહેલી મદદ આપવી જોઈએ. એ વિના દુર્યોધન

અભિમાનથી અપરાધી થયો છે તે મારી પાંગતે અહંકારના કારણથી ન બેડો ને ધધર અહંકાર કરનારને હમેશા નીચું જોવડાયે છે. પરંતુ હે દુર્યોધન ને અર્જુન! મારી દષ્ટિમાં તમે બંને સમાન છો ને હું બંનેને સહાય આપવા તૈયાર છું. એક તરફ મારાં હથીઆરોને મારું લશ્કર છે ને બીજી બાજુએ હું એકલો છું. આ ફેસલાતો હક હું અર્જુનને આપું છું જો તે મારી ફાંજે ને હથીઆરોને લેવાનું ઇચ્છે છે તો લે હું હથીઆર વગર દુર્યોધનની સાથે રહીશ ને જો અર્જુન શક્ત મને ચાહે છે તો મારું લશ્કર દુર્યોધન લઈ જાય હું આ લડાઈમાં હથીઆર વાપરીશ નહિ ને જાનો માનો તમારો જોઈશ. ”

અર્જુનને કહ્યું “મને આપના લશ્કરની જરૂર નથી, હે શિરોમણિ ગુરુ! હું તો આપને ઇચ્છું છું.” દુર્યોધન અર્જુનના ફેસલાથી બહુ રાજી થયો અને મનમાં વિચારવા લાગ્યો કે અર્જુન ખરેખરો મૂર્ખ છે. એક માણસને લીધો ને લશ્કરને પસંદ નકર્યું. તે શ્રી કૃષ્ણનો ઘણોજ ઉપકાર માની લશ્કરને લઈને પોતાને દેશ રવાના થયો. જ્યારે દુર્યોધન ચાલ્યો ગયો એટલે શ્રીકૃષ્ણે અર્જુનને પૂછ્યું “તેં મારા સરખા હથીઆર વિનાને કેમ પસંદ કર્યો, મારું લશ્કર કેમ ચાગ્યું નહિ?” અર્જુનને જવાબ આપ્યો કે “ એક બુદ્ધિશાળી માણસ બે લાખ મૂર્ખોને ભારે પડે છે. આપના લશ્કરને તો હું એકલો હરાવી શકું છું મને તેની અગત્ય નહોતી મનેતો આપની જરૂર હતી, કેમકે આપની જીભમાં અને આપના અંગમાં અસંખ્ય ફાંજ ને હથીઆરો મોજુદ છે ”. શ્રી કૃષ્ણે મંદહાસ્ય કર્યું ને અર્જુનની બુદ્ધિનાં વખાણ કર્યાં ને પછી બંનેની રવાનગી માટે તૈયારીઓ થવા માંડી. પરંતુ શ્રી કૃષ્ણના ભાઈ

બળરામને કાઢીને પક્ષ કરવાની ઇચ્છા નહોતી અર્થાત શ્રી કૃષ્ણની ફાજ દુર્યોધનની સાથે ગધ ને શ્રી કૃષ્ણ અર્જુનની સાથે દુપદને ત્યાં ચાલ્યા ગયા.

દુર્યોધન ઘણોજ હુશયાર ને ચાલાક હતો. તેણે જોયું કે યુધિષ્ઠિર કોમળ અંતઃકરણનો ને ઉત્તમ દુર્યોધનનો એલચી સ્વભાવ નો માણસ છે. ધર્મ ને બલિધ્યની બીકથી જલદી એને અસર થઈ જાય છે એની પાસે એક એલચી મોઢલવો જોઈએ જે લડાઈ ને શીસાદની દૃષ્ટતા વર્ણવીને તેના અંતઃકરણને લડાઈની તરફથી બેજાર કરી દે. યુધિષ્ઠિરનું મન લડાઈની તરફથી ખસીજશે તો શત્રુઓની તૈયારીમાં બંગાણ પડી જશે ને હું સહેલાઈથી તેમને હરાવી શકીશ.

એ વિના જોનાર મને સાંભળનાર મને ધર્મવલખી ગણશે ને કહેશે કે દુર્યોધનની પવિત્ર નિષ્ઠામાટે કાંઈ શંકા નથી તેણે તો ઘણું ધાર્યું કે બાઈઓ અને સગાં સંબંધીની ખાનગી લડાઈઓમાં તલવાર નાશકારક ન નીકળે ને તેથી સુલેહ કરવા માટે એલચી સુદ્ધા મોઢલ્યો. પરંતુ જ્યારે પાંડવોએ માન્યું નહિ તો દુર્યોધન લાચાર થયો ને તેણે તલવાર અ્યાનમાંથી ખેંચી.

દુર્યોધને એલચી મોઢલવાનો વિચાર કર્યો તો તેણે એવા માણસને એલચી ખનાવ્યો જે જગતના અનિત્યપણા ઉપર સારો ઉપદેશ કરી શકતો હતો. પરંતુ રાજકીય ઉંચ નીચ ને લડાઈ ટાંટાની ખારીકીઓ ઉકેલવાની આવડત નહોતી. તેથી માલમ પડે છે કે દુર્યોધનની દાનત દગાની હતી ને આ બહાનાથી શત્રુઓના લડાઈ સંબંધી ધરાદાઓને

અશક્ત ને ઢીલા કરવાનું ઇચ્છતો હતો. પરંતુ શત્રુનો સલાહકાર પણ દુન્યાનો સૌથી મોટો યુક્તિબાજ છે તેની એને ખબર નહોતી કે તેની સામે લડાઈનો કોઈ પણ દગો ચાલી શકતો નથી.

દુર્યોધનના એલચીનું નામ સંજય હતું જ્યારે સંજય દ્રુપદના દરબારમાં આવ્યો ત્યારે તેની સારી પેઠે પરાણા ચાકરી કરવામાં આવી ને તેનો પેગામ સાંભળવા માટે એક દરબાર મેળવવાનું નક્કી કરવામાં આવ્યું.

સંજયે પોતાનાં વાક્ય રૂપી બાણ બાથામાંથી કાઢ્યાં અર્થાત્ જગત ઉપર વિરાગ અને તેના ક્ષણ ભંગુરપણા ઉપર ભાષણ કરવા માંડ્યું. જે વિના એને ખીજું કંઈ આવડતું નહોતું અને પોતાની માન્યતા પ્રમાણે તેણે એવું ભાષણ કર્યું કે પત્થરનાં કાળજાં પણ મીણુ થઈ જાય. ગમે તેવો દુન્યાનો લોભી હોય તોપણ સંજયનું વર્ણન એટલું બધું અસરકારક હતું કે તેનું મન એ સાંભળીને દુન્યાની ઇચ્છાઓની તરફથી ખસી જાય એ નિશ્ચય હતું.

સંજયે સંભારી આવ્યું કે “ દુર્યોધન તમારો ભાઈ છે એના લશ્કરના મેનાપતિ ભીષ્મ પિતામહ, દ્રોણ છે જે તમારા મુરખીને શિક્ષક છે તેના લશ્કરમાં બધા તમારા ભાઈઓ નજરે આવે છે. દુન્યાની હુકુમત માટે, અમુક દિવસની આખર ઇજ્જત માટે, તેમની વિરુદ્ધ શસ્ત્ર ન સજો. આ દુન્યા આવે છે ને જાય છે સદા આ જગતમાં કોઈ રહ્યું નથી, ચાર દિવસની બિંદગી માટે ભાઈઓનું લોહી વહેવડાવું એ મહાપાપ છે માટે આ વિચાર જવા દો ને લડાઈથી બચો. ”

સંજયનું જાદુ અસરકારક નીવડત ને શ્રી કૃષ્ણ તેના મંત્રનો ખદોખસ્ત કરીને ખેઠા ન હોત. શ્રોતાજનોના મન ઉપર સંજયના બાપણે એવી અસર કરી કે દરેક માણસનું હૃદય લડાઈથી કંપવા લાગ્યું ને જગતના રાજ વૈભવ સ્વપ્નવત ને શૂન્યની ખરાબર ભાસવા લાગ્યાં. પરંતુ શ્રી કૃષ્ણે ઉભા થઈને યોડાંક વાંકોથીજ સંજયનો તાણો વાણો તોડી નાંખ્યો ને દરબારના વિચારોને ક્ષણવારમાં બદલી નાંખ્યાં.

તેમણે પ્રમાણ્યું. “ સંજયજી તમારું કહેવું સત્ય છે કે જીવંત ને તેની સત્તા ને માનની ખાતર નિરપરાધીઓનું લોહી વહેવડાવવું અને વિશેષ કરીને પોતાના બાઈઓના લોહીથી હાથ ખરડવા એ તો ઘાંતુંજ ખરાબ છે. વળી એ પણ સત્ય છે કે આં જગતમાં કોઈ નિત્ય નથી કે જે માટે તે એવાં એવાં મોટાં અપરાધ કરે પરંતુ જેની મદદમાં તમે એ બાપણ કર્યું છે તે પોતેજ આ ટંટાનું મૂળ છે. તેણે ચાર દિવસની જિંદગીની દોલત ને સત્તા ને હાથે ન્યાય ને ધર્મને વેચી નાંખ્યાં છે. તેજ પોતાના બાઈઓને કુટુંબીઓની ખૂનરેજ માટે તૈયાર થયો છે માટે આ વાતો પહેલાં તેને સંભળાવો. આ બાપણ એની આગળ કરો, શિખાણ ને ભવિષ્યનું પરિણામ દેખાડવાની દુર્યોધનને અગત્ય છે અમે બધા તો એને સારી પેઠે જાણીએ ને માનીએ છીએ. કેમ સંજય મહારાજ ! શું તમે દુર્યોધનની પ્રખ્યાત કારકીર્દી નથી જાણુશો ? શું તમે નથી જાણુતા કે તેણે પોતાના સગા કાકાના દીકરાઓની સાથે કેવી કેવી ઉદ્ધતાઈ કરી છે ? કેટલીક વખતે એમનો જીવ લેવાનો ઇરાદો કર્યો, વર્ષો સુધી એમને વનવાસમાં ભટકતા રાખ્યા ને જ્યારે તેમણે પોતાની મહેનત ને બુદ્ધિથી દેશનો એક ભાગ આપાદ કર્યો તો દુર્યોધનના દગા

દુટકાના જુગારે તે તેમની પાસેથી છીનવી લીધો ને પોતાના બાધઓને બીખારી ને ફરીર બનાવી દીધા. દુર્યોધનના આપ ધૃતરાષ્ટ્રે પોતાના બાધઓના હકને ન ઝોળખ્યો ને હમેશા પોતાના દીકરા દુર્યોધનનો પક્ષ કરતો રહ્યો. સંભારે કેવો નિર્લજ્જતાનો સમય બધાઓએ પોતાની આંખોએ જોયો ? જ્યારે દ્રૌપદીનાં ભર્યા દરબારમાં ચીર ખેંચ્યાં ને તેતું અપમાન કર્યું ને તેને નગ્નાવસ્થામાં રાખી. તે એક નિરપરાધી સ્ત્રી હતી. અપમાન કર્યું. એ સ્ત્રી કોણ હતી ? સાંભળો તે દુપદ જેવા શક્તિમાન રાજાની કુંવરી હતી તે, અમરુત જેવા વીર પુરુષની સ્ત્રી હતી અને વળી હું કહીશકે તે નિર્લજ્જ દુર્યોધનની પણ ભોળાઈ હતી. શું દુર્યોધન એટલો બધો નિર્લજ્જ થઈ ગયો હતો ? શું તેની આંખો ઉપર શત્રુતા રૂપી એવો પાટો બંધાયો હતો કે બાધઓના વેરમાં તેણે એક નિરપરાધી સ્ત્રીને ઉઘાડા શરીરે ઉભેલી ને એક આમરદાર પવિત્ર સ્ત્રીની બે આમર થતી જોઈને તે ક્યુલ રાખ્યું ? તે સ્ત્રી ખુબો પાડતી રહી, તેણે કર્યાં કરી, તેણે પોતાના મદદગારોને બોલાવ્યા. પરંતુ કોઈએ તેને સદાય ન કરી, કોઈએ તેને આ નિર્લજ્જ અપમાનથી ન બચાવી. શું આ દુર્યોધનનું ધાર્મિકપણું હતું. શું લાજવાળાને ન્યાયી રાજાઓ આવાંજ કામ કરે છે ? દુર્યોધનને તો ઘટારત હતું કે તે પોતાના પુર્વજોની પ્રતિષ્ઠા પ્રમાણે તે સ્ત્રી એટલે પોતાની ભોળાઈના માન ભંગને જોઈ શકત નહિ જો કે તેના સ્વામી સાથે વેર હતું તોએ શું પણ એણેતો પોતાના કુટુંબની પાર્તીઓ ભુલવી નાંખી. તેના પુર્વજો એવા નીચ નહોતા એ વાત તે ભૂલીજ ગયો.

સંજય મહારાજ તમે પણ તે વખતે લાજરજ હતો તો

આપે પણ દુર્યોધનને નજ વાર્યો તે વખતે વૈરાગ્યનું ભાષણ ક્યાં જતું રહ્યું હતું જે આજે અમારી આગળ આપો છો. અમે બહાદુર ક્ષત્રિય છીએ. તે ક્ષત્રિય લડાઈને પોતાનું ભાષણ સમજે છે. એનો ધર્મ છે કે લડાઈમાં મરતું તે સ્વર્ગમાં જતું છે. અમે જુલમી, પચાવી પડનાર ને અપરાધીના મુકાબલામાં ઉભા થયા છીએ. અમારો ઇરાદો ઇશ્વરની તરફથી છે કેમકે અમે ઇશ્વરના કાયદાના રક્ષણ માટે મ્યાન-માંથી તરવાર કાઢી છે. અન્યાયની જુલમની ને નિર્લજ્જતાની હદ થઈ ગઈ. હવે અમે રણક્ષેત્રમાં એને નીચું દેખાડીશું અને અમારા બાહુ બળ અને શસ્ત્રોની શક્તિથી ઇશ્વરના આ શત્રુ ને ન્યાયના દુસ્મનને હરાવીશું. ”

શ્રીકૃષ્ણના આ ભાષણથી સંજય ચુપ થઈ ગયો. તેના ચહેરા પર હવાઈઓ ઉડવા લાગી ને કાંઈ ઉત્તર આપી શક્યો નહિ. દરબાર ઉપર પણ આ લેકચરની ઘણી અસર થઈ. કાંતો બધાજ સંજયની વાતોમાં આવી ગયા હતા કાંતો એકદમ વિચાર બદલાઈ ગયા ને લડાઈનો શોરબકોર થઈ રહ્યો.

સંજય રવાના થયો એટલે શ્રીકૃષ્ણે તજવીજ કરી કે

“અમારે ત્યાંથી પણ સમજુતી કરવા

શ્રી કૃષ્ણ એલચીના માટે દુર્યોધનની પાસે એલચી મોકલવો રૂપમાં. જોઈએ અને આ કામ હું કરીશ. ”

બધાએ આ અભિપ્રાય પસંદ કર્યો ને એલચી તરીકે જવા માટેની તૈયારીઓ થવા માંડી. શ્રીકૃષ્ણ યુધિષ્ઠિરને પ્રમાણ્યું કે “જોને એવું ન થાય કે તું સુલેહનો વિચાર કરીને લડાઈની તૈયારીઓમાં ઢીસો થઈ જાય. અમને બીલકુલ આશા નથી કે જુલમી દુર્યોધન સલાહ માટે તૈયાર થાય.

તે લડાઈ વિના સીધા રસ્તા પર આવવાનો નથી. હું તો ફક્ત નિયમ પ્રમાણે તેના દરખાસ્તમાં વિદિ કરવા જઈ છું કે જેથી ધર્મને ને જગતની આગળ અમે કહી શકીએ કે ખૂનરેણ અટકાવવા માટે જેથી ધડી સુધી પ્રયત્ન કર્યો હતો. મને તો ખબર છે કે દુર્યોધનના અંતઃકરણ પર, મગજ શક્તિ ને બુદ્ધિ પર ગુનાહોના પરદા પડ્યા છે. તે કદી પણ સલાહ મંત્રુર કરશે નહિ. ને સહેલાઈથી ખીજનો હક આપશે નહિ. ”

યુધિષ્ઠિર ને તેના ભાઈઓને ફિકર થઈ કે દુર્યોધન શ્રીકૃષ્ણના જીવને હાનિ કરે નહિ તે માટે તેમણે વિનય પૂર્વક અરજ કરી કે “ આપ ન જાઓ અમે કોઈ ખીજને વિદિ માટે મોકલીશું અમને ખીક છે કે દુર્યોધન આપને કોઈ પ્રકારનું દુઃખ દે નહિ. ”

શ્રીકૃષ્ણે મંદહાસ્ય કરી ફરમાવ્યું. “ નિશ્ચિંત રહો, તે મારો વાળ પણ વાંકો કરી શકશે નહિ, મારી તરફથી બે ફિકર રહીને લડાઈની તૈયારીઓમાં ચિત્ત પડેલો. એવું ન થાય કે લડાઈનાં સાહિત્યો એકઠા કરવામાં ગફલત કરો. એજ મોટી વસ્તુ છે એથીજ અમે શત્રુ ઉપર વિજય મેળવીશું. ”

શ્રીકૃષ્ણ રવાના થવા લાગ્યા એટલે યુધિષ્ઠિરે દીર્ઘ દષ્ટિ વાપરી એક હજાર સ્વારને એક હજાર પાયદળ બોડીગાર્ડ તરીકે સાથે મોકલ્યા.

શ્રીકૃષ્ણ જ્યારે હસ્તિનાપુર પોહોંચ્યા, ત્યારે દુર્યોધને ધણા ઠઠમાઈથી તેમનું સ્વાગત કર્યું ને પરાણા ચાકરીમાં કાંઈ કસર રાખી નહિ. પરંતુ શ્રીકૃષ્ણ દુર્યોધનને ત્યાં જમ્યા પણ નહિ ને શરણત પણ પીધું નહિ. દ્રોણાચાર્યને ત્યાં જઈને

રહ્યા જે અશુભ વગેરે બધા રાજકુંવરોના ધનુર્વિદ્યામાં ગુરુ હતા.

‘દુર્યોધને ઘણીજ આજીજીથી એમ કરવાનું કારણ પૂછ્યું કે “ જ્યારે આપ કોઈ પક્ષના તરફદાર નથી તો મારું અત્ત ક્રેમ લેતા નથી. ”

શ્રીકૃષ્ણે ફરમાવ્યું કે “ જો કે હું કોઈ પક્ષનો તરફદાર નથી તેમજ તમારા કુટુંબ કલહમાં મારે કંઈ લેવા દેવા નથી પરંતુ તને અપરાધીને ખીજાનું પચાવી પડનાર સમજી દું. તારા અન્યાયની મને ખાતરી છે તે માટે મારે તારે ત્યાં ખાવું પીવું યોગ્ય નથી. ”

‘ધૃતરાષ્ટ્રે સંદેશો સાંભળવા માટે દરબાર ભરવાની તૈયારીઓ કરી ને તેમાં દુર્યોધન, ભીષ્મપિતામહ, દ્રોણાચાર્ય, કર્ણ ને દુર્યોધનના બધા ભાઈઓ એકઠા થયા.

શ્રીકૃષ્ણે ધૃતરાષ્ટ્રને ઉદ્દેશીને ભપકાજંઘ ભાપણ શરૂ કર્યું. જેમાં પાંડવોનું નિરપરાધીપણું ને દુર્યોધનનાં જીહ્વી કૃત્યોનું વર્ણન કર્યું અને ફરમાવ્યું કે “ પાંડવો જાણી જોઈને લડવાનું ઇચ્છતા નથી જો તેમનો ભાગ તેમને મળી જાય તો તેઓ કદી પણ ભાઈઓની સામે તલવાર કાઢશે નહિ. મને તો તેમણે એટલે સુધી કહ્યું છે કે અમને ફક્ત ઈદ્રપ્રસ્થ શહેર આપવામાં આવે તો અમે એટલાથી પણ સંતોષ પામીશું. અથવા થોડીક જમીન આપશો તો ત્યાં ધીરજ રાખી જિંદગીના દિવસો ગુજારીશું. હે રાજા! તારા કુટુંબની ન્યાય-પરાયણતાને કલંક ન લગાડ કે જે આખા જગતમાં સૂર્ય ચંદ્રની પેઠે પ્રકાશિત છે ને લોભી દીકરાની ખાતર પોતાના મોક્ષ ને દુન્યાની આબરૂને ધરબાદ ન કર. ”

ધૃતરાષ્ટ્રે જવાબ આપ્યો “ મહારાજ હું શું કરું, દુર્યોધન માંડે ને મારી સ્ત્રી ગાંધારીનું કહેવું માનતો નથી. અમે તો બહુ સમજાવ્યો હવે તમે એને શીખામણ આપી જુઓ હું તો નિરૂપાય છું. ”

એથી હવે શ્રીકૃષ્ણ દુર્યોધનને ઉદ્દેશીને બોલ્યા કે જે દર-આરમાં પોતાની જગાએ બેઠો હતો ને તેની સામે ધૃતરાષ્ટ્ર કરતાં વધારે અસરકારક ભાષણ કર્યું ને છેવટે શરમાવ્યું— “તું તારા ભાઈઓને અર્ધો મુલક આપ. પાંડવો તારા પિતરાઈ ભાઈઓ છે. આ મુલકના ખરા હકદાર તેઓ છે. કેમકે એમનો બાપ આ મુલકનો રાજા હતો છતાં પણ તેઓ અહીં સુધી કરવા તૈયાર છે કે તારા પિતા ધૃતરાષ્ટ્રને મહારાજા-ધિરાજા માની ખંડીઆ રાજાની પેઠે રહે ને તને મહારાજા ધિરાજાનો યુવરાજ ગણે કે જેથી પિતાની પછી તું રાજા થઈ શકે. જો લડાઈથી દૂર રહે, એ નહારી વસ્તુ છે તમે બધા બરબાદ થઈ જશો. પાંડવો બીલકુલ જીલમ નથી કરતા તે ધણીજ આજીજીથી નમતા રહેવાનું પસંદ કરે છે તેથી તું સલાહ ન કરી લે એ યોગ્ય નથી ને તેમને તેમનો થોડો હક ન આપી દે એમ પણ યોગ્ય નથી.”

શ્રીકૃષ્ણની આ મૃદુ વાણી સાંભળી બધા દરબારીઓ એક જોડે બેઠી ઉઠ્યા, “ મહારાજ સત્ય શરમાવો છો. દુર્યોધને માનવું જોઈએ. ”

ભીષ્મપિતામહે ઉભા થઈને એક જીરસાબર ભાષણ કરી ભત્રીજાને સમજાવ્યો ને શ્રીકૃષ્ણ સત્ય માર્ગ ઉપર છે એમ બતાવી દીધું. દ્રોણાચાર્ય ને વિદુરજીએ પણ દુર્યોધનને દરબારની વચ્ચે એવીજ શીખામણ દીધી પરંતુ તે કાશરે માન્યું નહિ ને ગુસ્સે થઈને બોલ્યો.

“ કેવી નવાઈની વાત છે. જધા લોકો મારેજ વાંક કાઢે છે. મારે માથેજ ગુનાહની ગાંસડી મૂકે છે. શ્રીકૃષ્ણ તો બલે શત્રુના એકથી છે તેથી જે ચાહે તે કહે, આશ્ચર્ય તો મને મારા પિતા પર થાય છે કે તે પણ મનેજ અપરાધી સમજે છે. મુરખી લીખ પિતામહ, કાકા વિદુરજી, ગુરુ દ્રોણ જધાએ જાણે સંપ કર્યો છે. જે છે તે મનેજ ગુનેહ. ગાર ઠરાવી પોતાની શિષ્યામણીની વાત શરૂ કરે છે. શું જગતમાંથી ન્યાય જતો રહ્યો? શું દુન્યામાં બુદ્ધિ ને વિચારની શક્તિ નાશ પામી કે આવા મોટા મોટા સમગ્ર બુદ્ધિશાળી ને પ્રખ્યાત ન્યાયી વિદ્વાનો અસત્યના પક્ષકાર થઈ ગયા. મેં શો ગુનો કર્યો છે ? મેં કોનો લજ્જા માર્યો છે ? કોમળ બતાવે તો ખરો કે મેં શી કસુર કરી છે ? યુધિષ્ઠિર જુગદુ રમ્યો ને તેજ પોતાનું રાજ્યને દોલત જુગટામાં હાર્યો. એક વખતે તે હાર્યો એટલે બાઈ જાણી તેની દોલત પાછી આપી, પરંતુ તેને ફરી નસીજ તપાસી જોવાની મરજી થઈ ને ફરી દાવ માંડી રમ્યો તે અધું હાર્યો. તેણેજ વનવાસ જવાનો કોલકરાર કર્યો, તે પોતેજ વનવાસમાં ગયો એમાં મારો શો વાંક છે? તેનાં કર્તવ્યો તેની આગળ આવ્યાં. આટલું છતાં પણ હું તેને મારો બાઈ સમજતો હતો તેના વનવાસ ને દુઃખથી દિલગીર થતો હતો. જે તે મારી પાસે ચાલ્યો આવત તો પોતાનું રાજાટ જેમનું તેમ તેને મળત. પરંતુ તેતો મારા વંશપરંપરાના શત્રુઓને મળી ગયો. જે સેંકડો વર્ષથી અમારા શત્રુઓ ને હરીફ છે. તેમની રાજ્યની છાયામાં તેણે પોતાનું માથું નમાવ્યું કે જેમના પૂર્વજોની સાથે અમારા પૂર્વજોને સદા લડવું પડ્યું છે ને કદી પણ અમારું માથું તેમની આગળ નમ્યું નથી. આજે પાંડવોએ એટલી બધી

પ્રતિજ્ઞા ભંગ થવાની વાત કરી કે વંશ પરંપરાના શત્રુઓનો આશ્રય લીધો ને તેની કુમકના ભરોસાપર હું જે એમનો ભાઈ છું તેની સાથે લડવાનું ધમ્મ છે. તેમણે શી રીતે કૃષ્ણ કર્યું કે અમારા બાપ દાદાનો શતરૂ અમારાપર તલવાર ઉગામે અને તેઓ તેની સાથે હોય. દ્રૌપદીને મારા ભાઈ અર્જુનને છતી હતી હું ઘણોજ રાજી હતો કે શત્રુ રાજની કન્યા લડાઈના હુનર વડે તેણે મેળવી. પરંતુ તેનાં ચીર ખેંચ્યાં તો તે માટે કેમ ક્યાંદ કરવામાં આવે છે. તે શત્રુની દીકરી હતી ને અમારા ઘરમાં દાસી થઈને આવી હતી. શ્રી કૃષ્ણ એનો તો એટલો પક્ષ કરે છે ને અમારા કુટુંબની આખરનો વિચાર કરતા નથી. હું ક્ષત્રિય છું, મરવાથી ખીતો નથી, લડાઈમાં જે મરે છે તે સ્વર્ગમાં જાય છે. હું મારા વંશપરંપરાના શત્રુ સાથે લડીશ ને તેને દેખાડી આપીશ કે કૌરવ ખાનદાનમાં પાંચાલ કુટુંબને નીચું દેખાડવાની હજી પણ શક્તિ છે. જે મારા નિર્ભજ ભાઈઓ તેની સાથે છે તો મને કાંઈ પરવા નથી. હું બધાને જોઈ લઈશ અને અર્ધો મુલક તો શું એવી સ્થિતિમાં તો હું તેને એક સોયની અણી જેટલી જમીન પણ આપીશ નહિ. ”

દુર્યોધન આ પ્રમાણે બોલીને દરબારમાંથી ઉઠી ગયો ને બહાર જતો રહ્યો. તેની સાથે તેના ભાઈઓ અને ખીજા બંધા મળતીઆઓ પણ ચાલ્યા ગયા.

એટલે શ્રી કૃષ્ણે શરમાવ્યું. “ જ્યારે ધૃતરાષ્ટ્ર પિતા, ગાંધારી માતા, ભીષ્મ પિતામહ જેવા વૃદ્ધ, દ્રોણ જેવા ગુરુ અને બધા લોકોએ દુર્યોધનને સમજાવી શકાય તેટલું સમજાવ્યો તો હવે એ વિના ખીજે કોઈ ઉપાય નથી કે એ મૂર્ખને કેદ કરી લેવામાં આવે કે જેથી કુટુંબ કલહને

શીસાદ વૃદ્ધિ પામે નહિ. તે કહે છે કે દુપદ રાજા વંશ પરં-
પરાનો દુસ્મન છે મને એ વાત પર હસવું આવે છે. જ્યારે
તેણે દીકરી આપી તો હવે દુસ્મની ક્યાંથી રહી ? દુર્યોધને
એ અસત્ય કહ્યું કે દ્રૌપદી દાસી જેવી છે. અન્તુને તેને
પરીક્ષામાં જતી છે લડાઈમાં જતી નથી. દુર્યોધનને એ
પ્રમાણે ખોલવું ઉચિત નથી. ”

અર્થાત શ્રી કૃષ્ણ દરબારમાંથી પોતાને ઉતારે આવ્યા ને
ધૃતરાષ્ટ્ર કે બીજા કોઈની હિંમત ન થઈ કે દુર્યોધનને કેદ
કરી લે ને આ દિસાદને દબાવી દે. બલકે ખુદ દુર્યોધને શ્રી
કૃષ્ણને કેદ કરવાની મરજી દેખાડી ને જખરી ખટપટ કરી.
પણ ખખર પડી ગઈ ને શ્રી કૃષ્ણના સાથીઓ હુસ્તાર થઈ
ગયાં ને શ્રી કૃષ્ણ પુરેપુરા આરામ ને બે પરવાઈથી રવાના
થઈને દુપદની પાસે આવ્યા ને દુસ્મન તેમનો એક વાળ પણ
વાંકો કરી શક્યો નહિ.

આ વખતે શ્રીકૃષ્ણ કુંતાને પણ મળ્યા જે પાંડવોની માને
શ્રીકૃષ્ણની ફાઈ હતાં ને ધૃતરાષ્ટ્રની પાસે રહેતાં હતાં. કુંતા
રાણીએ ૧૪ વરસથી પુત્રો જોયા નહોતા ને તે જોવા માટે
ઘણુંજ ઉત્સુક હતાં. માંહોમાંહે ખૂનરેજ ન થવા પામે એમ
તેમણે ઘણું ધન્યું પરંતુ બાપીને કાંઈ બીજુંજ મંજુર હતું.

તલવાર તલપ મારીને મ્હાનમાંથી બહાર નીકળી. ફાંજો

હરવા ફરવા લાગી, જેણે મહાબા-

લડાઈનો શંખ રતની લડાઈમાં રક્તની વૃષ્ટિ કરવી હતી

કુંકાચો. તેવાં વાદળો હિંદુસ્તાનના ખૂણા ખોચરા

માંથી ઉત્પન્ન થયાં. લશ્કરોની આંધીઓ

ધુળ ઉડાવતી ચારે તરફ વાવા લાગી ને ફાંજોના વંટોળીઆ

આકાશ સાથે વાતો કરવા લાગ્યા.

શ્રીકૃષ્ણે એલચી તરીકે કરેલા કામનું પરિણામ સંભળાવ્યું એટલે યુધિષ્ઠિર લશ્કર લઇને હસ્તિનાપુરની તરફ ચાલ્યો. દ્રુપદ રાજાનો દાકરો સેનાપતિ થયો. જેટલા આળુ બાળુના રાજાઓ તથા મેળામેળાપ વાળા હતા તે બધા એક ધનની નીચે એકઠા થયા ને હસ્તિનાપુર પર ચડાઈ ચાલી.

આ બાળુએ દુર્યોધન પણ તકવાર ખેંચી ઉભો થયો. દૂર દૂરના રાજા મહારાજાઓ કુમક માટે દોડ્યા જેમને શ્રી કૃષ્ણની સાથે વગર કારણે વેર હતું તેઓ પોતપોતાના લશ્કરની સાથે દુર્યોધનના લશ્કરમાં આવીને શામિલ થયા ને એક કાળી ઘટાની પેઠે ચાલ્યા. ભીષ્મપિતામહ સેનાપતિ હતા ને દ્રોણ તથા કર્ણ જેવા વીર પુરૂષો સાથે હતા.

કર્ણ અર્જુનનો ઓરમાન બાઇ હતો. પરંતુ કાંઈક વહેમના કારણથી જગત તેને અર્જુનના બાઇ તરીકે સ્વીકારતું નહોતું. એજ કારણથી સ્વયંવરમાં દ્રૌપદીએ એનું અપમાન કર્યું હતું. જેનો કર્ણના મનમાં ડાઘ હતો ને તે અર્જુનના જીવને માલનો શત્રુ થયો હતો. દ્રૌપદીનાં ચીર ખેંચવામાં પણ કર્ણ શામિલ હતો ને કર્ણ પોતાના બાઇ અર્જુનને મૂકી દઇને દુર્યોધનનો સાથી રકત એટલા માટેજ થયો હતો કે સ્વયંવર વાળું અપમાન તેને કાંટાની પેઠે સાલતું હતું. શ્રીકૃષ્ણે ત્રિષ્ટિ વખતે ઘણી કોશેશ કરી હતી કે કોઇ રીતે કર્ણને દુર્યોધનનો પણ છોડાવવામાં આવે પરંતુ કર્ણ હરગીજ કમુક્ત થયો નહિ ને એવુંજ બોલતો રહ્યો કે “ હું તો અર્જુનનું લોહી વહેવાવીને રાજી થઇશ ”

આજે કર્ણ ઘણા ઉમંગથી લડવા ચાલ્યો હતો ને તેને આશા હતી કે બદ્ધો લેવાનો વખત આવી લાગ્યો છે.

યુધિષ્ઠિરનું લશ્કર થાણેશ્વરની પાસે કુરૂક્ષેત્રમાં આવીને

ઊભું રહ્યું ને ત્યાંજ દુર્યોધનની ફાજ તેનો મુકાબલો કરવા વ્યૂહમાં ગોઠવાઈ. કેટલાક ગાંધી સુધી ફાજને, હાથીઓ, ઘોડાઓ ને રથ સિવાય ખીજું કંઈ દેખાતું નહોતું. હિંદુસ્તાનના સમ્રાટ રાજા મહારાજને નાના મોટા લડવૈયા કોઈ એક ટોળાના વાવટાની નીચે, એકત્ર થયા હતા. હિંદુસ્તાને પોતાના કાળજની કોર જેવા બધા પુત્રોને લડવા માટે મોકલ્યા હતા આ તેજ લડાઈ હતી. આ તેજ લડાઈની વ્યૂહ રચના હતી જેણે હિંદુસ્તાનનું સત્યાનાશ કરી નાંખ્યું, જેણે અહીંના વિદ્યા હુન્દર ને ઉન્નતિને ધૂળ ધાણી કરી નાખ્યાં. જે પછી હિંદુસ્તાનવાળા દિન પ્રતિદિન નાશ પામવા લાગ્યા ને છેવટે એવી દશા થઈ કે પરદેશી તુર્કો ને અરબોએ તેમના ઉપર હુમલા કરી સેંકડો વર્ષ સુધી તેમને પોતાના તાબેદાર બનાવ્યા. મહાભારત આજ લડાઈનું નામ છે જે પછી હિંદુસ્તાનની ખ્યાતિ નાશ થઈ ગઈ.

બંને લશ્કરો ગોઠવાઈ ગયાં. ફાજની વ્યૂહ રચના કાયમ થઈ ગઈ એટલે એકદમ યુધિષ્ઠિર ને શત્રુના પગ નીચે. અર્જુન પોતાની પંક્તિમાંથી બહાર નીકળ્યા ને તેમણે પોતાનાં હથીઆર ઉતારીને ફેંકી દીધાં. બધા લોકો આ દેખાવ જોઈને આશ્ચર્ય પામ્યા પરંતુ જ્યારે એ બંને હથીઆર વિનાના થઈને શત્રુના લશ્કરની તરફ ચાલ્યા ત્યારે તે સિપાઈઓનું આશ્ચર્ય પહેલા કરતાં પણ વધી ગયું ને વિચારવા લાગ્યા કે ધણું કરીને એમની લડવાની ઈચ્છા નથી.

શત્રુ પણ જાનો માનો ઉભો રહીને આ તમાશો જોતો હતો ને હિંમૂઢ જેવો ઉભો હતો યુધિષ્ઠિર ને અર્જુન સીધા

ભીષ્મપિતામહ અને દ્રોણાચાર્યના તંત્રુની તરફ ગયા ને તે ખંતેના પગમાં માથું મૂકીને બોલ્યા.

“ હે વડીલને પૂજ્ય ગુરુ ! અમે આપના નમ્ર શિષ્ય છીએ. એ અમારું હૃદય ભાગ્ય છે કે અમને તલવારો લઈને તમારી સામે લડવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયો છે ને આપને પણ નિરૂપાયે અમારા જેવા કનિષ્ઠોની સામે તલવાર વાપરવી પડી છે. આપ જેવા ગુરુ ને અમને કેળવણી આપનાર અમારી સામે લડવા માટે તૈયાર થયા છો તે માટે અમારે કાંઈ અડઅડવાનું કારણ નથી કેમકે અમને ખબર છેકે આપ દુર્યોધનને કોલ આપી ચૂક્યા છો ને તેથી લાચાર છો પરંતુ અમે સલાહ કરવાની કોશિશમાં કાંઈ ન્યુનતા રાખી નથી તેથી અમે પણ લાચાર છીએ. હવે જ્યારે લડાઈ માથા પર આવી ઉભી છે તો અમારી ફરજ છે કે પ્રથમ આપને નમસ્કાર કરીને આપની આજ્ઞા લઈને લડાઈનો આરંભ કરીએ. જો કોઈ અન્ય શત્રુનો મુકાબલો હોત તો પણ અમે આપની આજ્ઞા વિના લડાઈના મેદાનમાં આવત નહિ અને હવે જ્યારે આપની સાથે લડાઈ થવાની છે તો પણ અમે આપની આજ્ઞા લેવા આવ્યા છીએ. જ્યાં સુધી આપ આજ્ઞા નહિ આપો ત્યાં સુધી અમારી તલવાર મ્યાનમાંથી નીકળશે નહિ.”

ભીષ્મ અને દ્રોણ ઉપર યુધિષ્ઠિર ને અર્જુનની આવિવેકભરેલા સદગુણની ધણી અસર થઈ તેમણે તેમને ઉભા થઈને છાતીએ આંખ્યા ને આંખોમાં આંસુ ભરી લાવી ધણી આશીર્વાદ દઈને કહ્યું.

“ જાઓ અમે તમને ખરા અંતઃકરણથી આજ્ઞા આપીએ છીએ. લડાઈની શરૂઆત કરો, ઇશ્વર તમને વિજય આપશે

ને ખરૂં પૂછો તો તમે આવા પવિત્ર વિચારથી દુસ્મનોની વચ્ચે હથીઆર વિના પસાર થઇને અમારી પાસે આવ્યા ત્યારથીજ તમારો તો વિજય થઈ ચૂકેલો છે.”

તે પછી લીખ્મ અને દ્રોણે પોતાના શિષ્યોને લડાઈ સંબંધી કેટલાક અગત્યના નિયમો સમજાવ્યા. ને દૂર સુધી સાથે જઈને તેમને રજા આપી.

યુધિષ્ઠિર અને અર્જુનની આ કારકીર્દીથી દોસ્ત ને દુસ્મન બંનેને એમના હિતેચ્છુ બનાવી દીધા ને દરેક માણસના મોમાંથી એમના એકદમ વખાણની કળવા લાગ્યાં. એમાં કાંઈ શક નથી કે પાંડવોની આ દીનતા એમના ઉત્તમ ચરિત્રનો પુરાવો છે. એમણે આ કામ એવું કર્યું કે તત્તવારનો ઉપયોગ કર્યા પહેલાં દુસ્મનો એમનાથી જાણે પરાજય પામી ગયા. વાક્યરૂપી તલવારથી એમણે દરેકનું અંતઃકરણ છીંચી લીધું. એમણે શત્રુઓનાં અંતઃકરણ નરમ કરી દીધાં. એમ નહિ બલકે પોતાના લશ્કરનો ઉત્સાહ બમણો કરી દીધો. આ બનાવ પછી યુધિષ્ઠિરનો દરેક નિપાઈ યુધિષ્ઠિરને નિરપરાધી ને દુર્યોધનને પાપી અને જુલમી સમજવા લાગ્યો. ને પછી તેણે પુરા ધમાનની સાથે ને સાચા જુસ્સાના ધરિદારથી દુસ્મનના માથાપર તલવારો મારી હશે.

આજે યુધિષ્ઠિર ને અર્જુન જગતમાં નથી, આજે દુર્યોધનની રાખ પણ જગતમાં નથી પરંતુ પાંડવોનું આ કૃત્ય સદાકાળ રહેશે ને હિંદુ કોમની ઉત્તમ ટેવોની સાક્ષી વંશ-પરંપરા આપણે કે એ કોમના રાજ્ય કર્તાઓ દુસ્મનીની હાલતમાં પણ એવા મોટા મનન ને આબરૂદારીને અનુસરનારા હતા.

આ સીન ઉપર પડેા પડેો એટલે અર્જુન પોતાના
લડાઇના રથ પર સ્વાર થયો. ને
અર્જુનનો રથ શ્રીકૃષ્ણ વાયદા પ્રમાણે તેના સારથિ થયા
ને રથ લઇને રણક્ષેત્રમાં આવ્યા.

અર્જુને કહ્યું “મારા સ્વામી સારથિ જરા આ રથ
લઇને શતરૂની વ્યુહરચનામાં થઇને ચાલો કે હું જોઇ લઉં કે
આજે અમારી સાથે લડવા કોણ કોણ આવ્યા છે ને અમારે
કોની કોની શક્તિનો મુકાબલો કરવાનો છે.”

શ્રીકૃષ્ણે એવુંજ કર્યું ને રથને રણક્ષેત્રમાં ફેરવ્યો જ્યારે
અર્જુને બધું જોઇ લીધું તો તરત બોલ્યો.

“ગુરુદાતા ! મારા બાહુ કંપે છે, માંદું હૃદય ધ્રુજે છે,
ધર્મ ને અંતઃકરણ ચલાયમાન થાય છે, જ્યારે હું જોઉં છું
કે મુકાબલાની પંક્તિમાં વૃદ્ધો, ગુરુઓ, બાઇઓ, કુટુંબીઓ
ને સગાંવહાલાં વિના ખીજી કોઈ નથી. શું હું આ વહા-
લાઓ ઉપર તલવાર ઉગામું ? શું મારે મારા વડીલો પ્રત્યે
અસહ્ય થવું પડશે ? શું હું મારાં સગાઓને લોહી ને ઘુળમાં
મુવાડું ? નહિ, નહિ, હે મારા આગેવાન ! મારાથી એ નહિ
થઇ શકે. દુન્યામાં જીવવાની મજા, હકુમત ને ધન દોલતની
મજા એ લોકોના કારણથીજ છે. જ્યારે હું એમને કતલ
કરી નાંખીશ તો પછી હકુમત ને ધન દોલત શી રીતે
શોભશે. મારાથી આ ગુનોહ કદી પણ થઇ શકશે નહિ. રથને
પાછો વાળો, મારાથી લડાઇ થઇ શકશે નહિ. પોતાના ઘર-
વાળાઓને મારી નાંખી જે પ્રતિજ્ઞા મજે તેને હું અપમાન
સમજું છું.”

कुनस्त्वा कइमलमिदं विषम समुपस्थितम् ।

अनार्यमुष्टमस्वर्गमर्कानिकरमर्जुन ॥ २ ॥ गीता अ० २

स रात्रि तरीके श्री कृष्ण अर्जुनने गीतानो बोध करे छे.

શ્રીકૃષ્ણજીએ અર્જુનની આ વાત સાંભળી એટલે સ્મિત
હાસ્ય કરી પોતાની બેઠકથી જરાક
ગીતાનું ભાષણ વાંકા વળી અર્જુનને જોયો ને
કરમાવ્યું:-

“ જીવતર શું છે ? મરણ શું છે ? તું એનો ભેદ સમ-
જ્યો છે ? આનંદ કોને કહે છે ? શોક શું છે ? ન્યાયનો
અર્થ શો છે ? જીલ્મ કોને કહે છે ? અરે અજ્ઞાની ! તને
હમણાં એમાંની એક પણ આખતનું જ્ઞાન નથી. જો તને
જ્ઞાન હોતતો આવી કાયરપણાની વાત ન કરત. તું ક્ષત્રિય
છે અને ક્ષત્રિયો ધર્મ એ છે કે તે જીલ્મીનો નાશ કરે ને
તેના જીલ્મથી કદ પામેલાઓને તેના પંખમાંથી છોડવે.
જેને તે પોતાના સગાં સમજ્યાં છે તેમાં કોઈ પણ આપણો
નથી, બધા પારકા છે. અપરાધ ને પાપ એક મેલ છે જે
વસ્ત્રનું એતપાણું ખોઈ નાંખે છે. જો ધોળી વસ્ત્રો પર દ્યા
કરી તેમને પત્થરની શિલાઓ પર વારંવાર ન પછાડે તો
કહે કે મેલ શી રીતે દૂર થાય ને તે કેવી રીતે ધોળાં થાય ?
આ સામે કિમેલું લસ્કર પાપોથી મક્કીન થઈ ગયું છે તલ-
વારના ઘાટ પર એને ધોવું જોઈએ. એ મરતાં નથી, લુગડાં
બદલે છે. આ પાપી શરીરો બદલાઈ જશે, ને તારી તલવાર
એમને બદલી નાંખશે એટલે પછી એમને ધોળાં ને સ્વચ્છ
શરીર રૂપી વસ્ત્ર મળશે. હિંમત ન હાર, તારી જ્યાંમદીને
કલંક ન લગાડ, બહાદુર ક્ષત્રિઓની પેઠે તીરકામદું ઉપાડ,
તલવાર કિગામ ભાલો હલાવ ને લડ. ”

આ ગીતાનો આરંભ હતો ને તે પછી વખતો વખત જે
બાપણો શ્રીકૃષ્ણે અર્જુનની આગળ આ રણક્ષેત્રમાં આપ્યા
છે તે બધાનો સંગ્રહ તે ગીતાનું પુસ્તક છે.

જે લોકો એવી શંકા કરે છે કે આવા નાણુક સમયમાં વ્યાખ્યાન અને તે પણ આવી બારીક દ્રિષ્ટિથી વાણું કરવાની નવરાશ ક્યાં હશે. માટે ગીતાનો શ્રીકૃષ્ણ સાથે કાંઈ સંબંધ નથી. એ કાંઈ અન્ય માણસની રચના છે. એમનું કહેવું તદ્દન જુદું છે. શ્રીકૃષ્ણને બોલવા ને રચને અહીંથી ત્યાં ને ત્યાંથી અહીં લાવવા વિના ખીજું કામજ શું હતું. એમની સાધારણ વાતો પણ જિંદગી ને મરણ સંબંધી દ્રિષ્ટિથી ભરેલી હતી તો પછી મનની લાગણીઓને ઉશ્કેરનાર એક મોટા વિગ્રહને આંખો નેતી હોય, મરનારાઓની બેચેનીઓ, ધાયશોની શુભો, તલવારનો ખડખડાટ, તીરોના સપાટા, સંભળાતા હોય એવો સમય પ્રાપ્ત થાય ત્યારે તો શું કહેવાનું હતું. જે વખતે ભાઈ ભાઈનું ગળું કાપતો હોય તો એક નિર્મળ અંતઃકરણ વાળો ને પ્રકાશિત મગજ શક્તિ વાળો દ્રિષ્ટુર જે કાંઈ કહે તે થોડું છે. આ પુસ્તકના ખીજ ભાગમાં ગીતા ને તેની દ્રિષ્ટિ ઉપર સમાલોચના થશે. અહીં તો રક્ત એટલુંજ બતાવવું હતું કે લડાઈની પહેલાં આવો બનાવ બન્યો ને અર્જુનને હિંમત હારતો જોઈને શ્રીકૃષ્ણે તેને ખીજ વાર તૈયાર કર્યો અને એમનાજ ભાષણથી અસર પામીને તેને લડાઈ તરફ પ્રવૃત્તિ થઈ ને આજ વખતે ગીતાનાં ભાષણો થયાં.

છેવટે અર્જુન લડવા માટે તૈયાર થયો, તીર હાથમાંથી નીકળવા લાગ્યાં, ધનુષ્ય બેવડ થવા લાગ્યાં, છાતીઓ વિંધાવા લાગી, તલવારો મસ્તકો ઉપર રમવા લાગી અને બંને લશ્કરોએ વીરપાણું દેખાડવા માંડ્યું.

યુધિષ્ઠિરની ફાજનો સેનાધિપતિ ધૃષ્ટદ્યુમ્ની દ્રુપદનો દીકરો ને

અર્જુનનો સાજો હતો ને દુર્યોધનના સેનાપતિ ભીષ્મપિતા-મહા હતા.

ભીષ્મ લડાઈના હું નરમાં એવા પાવરધા હતા કે તેમની બરાબર યુધિષ્ઠિરના લશ્કરમાં કોઈ અમલદાર નહોતો ફક્ત અર્જુન હતો અને અર્જુનની સ્થિતિ એવી હતી કે તે શ્રી કૃષ્ણના ભાણુથી જો કે લડવા માટે તૈયાર તો થઈ ગયો હતો પણ ચિત્ત ચોટતું નહોતું. તેમાં પણ જ્યારે ભીષ્મપિતામહ જેવા વૃદ્ધને જોતો હતો ત્યારે આંખ આડા કાન કરી જતો ને જાણી જોઈને લડાઈમાં નઅગાઈ દેખાડતો હતો. એ કારણથી ભીષ્મનું લશ્કર બહાદુરીથી આગળ પડીને હુમલા કરતું હતું ને યુધિષ્ઠિરની વ્યુહરચના વેરણખેરણ થઈ જતી હતી ને માણુસોનું નુકસાન થતું હતું.

કેટલાક દિવસ સુધી આવો રંગ રહ્યો ને ભીષ્મે યુધિષ્ઠિરના લશ્કરના હોશ ઉડાવી દીધા ને અતિશય નુકસાન કર્યું. એટલે શ્રીકૃષ્ણને નહારા પરિણામની બીક પેડી ને તેમણે જાણી લીધું કે અર્જુન જાણી જોઈને વિદ્વંસ કરે છે ને ભીષ્મની સાથે લડવાની ઇચ્છા રાખતો નથી આવી રીતે તો બધી ફોજ નાશ પામશે. તે માટે તેઓ વારંવાર અર્જુનના રથને ભીષ્મની પાસે લાવતા હતા કે ગમે તેમ કરીને અર્જુન ભીષ્મનું કામ પુરું કરી નાંખે પરંતુ તે દરેક વખતે હાથ રોપી લેતો હતો.

તમને યાદ હશે કે શ્રીકૃષ્ણે પણ લીધું હતું કે આ લડાઈમાં હું હથીઆર ઝાલીશ નહિ, પરંતુ જ્યારે તેમણે અર્જુનનો આ વિવેક જોયો ત્યારે તેમનાથી રહેવાયું નહિ તેથી રથમાંથી કુદી પડ્યા ને રથનું પૈડું લઈને પોતે ભીષ્મના મુકાબલા માટે દોડ્યા.

આ સ્થિતિ જોઈને આણી તરફથી અર્જુન હાથ જોડીને યુમ પાડતો દોડ્યો કે “પ્રભુને વાસ્તે તમે તમારું પણુ તોડો નહિ. આપ હથીઆર ન વાપરો હું લડું છું, હું ભીષ્મ પર હુમલો કરું છું.” પેલી તરફ ભીષ્મે ગર્જના કરીકે “ આવો આવો મારું માથું હાજર છે. મારો એવો ધનભાગ્ય ક્યાંથી કે આપને હાથે મારું માથું કપાય. લો લો, હું મારું માથું નમાવું છું. શક્તિ અજમાવો.” વાંચનારને ખબર છે કે ભીષ્મ પિતામહ શ્રીકૃષ્ણને અવતાર માની તેમના સેવક થયા હતા ને એમની પ્રતિષ્ઠા એમના મનમાં એટલી હતી જેટલી એક અવતારની હોવી જોઈએ. ભીષ્મ તે માણસ છે જેણે રાજ્યસૂયશમાં શ્રીકૃષ્ણની પ્રથમ પૂજા કરવાની દરખાસ્ત મૂકી હતી ને તે શિશુપાલની સાથે કૃષ્ણનો પક્ષ લઈ લડ્યા હતા. જ્યારે એણે શ્રીકૃષ્ણ જેવા પરમાત્માને જોયા કે તે મને કતલ કરવા તત્પર છે તો તેનું રાજી થવું સ્વાભાવિક હતું કે મારો અંત-કાળ એક અવતારના હાથે થાય છે. જરા વિચાર કરો, એના પ્રેમપરિક્ષક હૃદયને જોજો કે જ્યારે એણે પોતાના પ્રિય ને ખરેખરા ઇચ્છિત નરને હાથમાં તલવાર લઈને પોતાના પર હુમલો કરવા માટે આવતાં જોયા હશે તો તેના હૃદયમાં કેવા કેવા ઉદ્ગાર ઉદભવ્યા હશે ને તેણે કેવી સાચી ને અસરકારક ખુશીની ગર્જ કરી હશે. અર્જુનના કાલા-વાલાથી શ્રીકૃષ્ણે પૈદું ફેંકી દીધું ને મંદહાસ્ય કરતાં ભીષ્મને નીહાળતાં ફરી રથપર ચડી બેઠા ને લડાઈનો દેખાવ ફરી પ્રથમની પેઠે શરૂ થયો.

ખીજે દિવસે ભીષ્મે પોતાના લશ્કરમાંથી કોઈને કહ્યું કે “ મારું મરણ એવા માણસના હાથે નિર્માણ થએલું છે જેનું રૂપ સ્ત્રીના જેવું હશે. એ ખબર અર્જુનને થઈ

શિખંડી નામે એક માણસને તેણે સાથે લીધો જે વ્યંઙ્ગ હતો તે લીખ પર હુમલો કર્યો. શિખંડીને સામે જોઈને લીખે હથિયાર ફેંકી દીધાં તે અનુરૂપે એક કારી ધા લીખને કર્યો જેથી તે તંબર ખાઈને નીચે પડ્યો.

લીખ પડ્યો એટલે ખંતે તરફના સરદારો દોડ્યા તે લીખની આજુબાજુ એકઠા થઈ ગયા. લીખે ઓશીકું માગ્યું, દુર્યોધને રેશમી નવાં ઓશીકાં મંગાવ્યાં પરંતુ લીખે તે માથા હેડે મૂકવાની ના પાડી. એટલે અનુરૂપે ત્રણ તીર જમીનમાં દાટ્યાં તે લીખે રાજ થઈને એ તીરોના ટેકાથી માથું ટેકી આરામ લીધો.

આ ઓશીકું લીખની જવાંમદી ને વીરપુરુષની પ્રતિષ્ઠાનો ઉત્તમ નમુનો હતો જેમાં તેણે પાકું કામને એ સાર્થક શીખા-મણુ દીધી કે બહાદુર લોકો રેશમી ઓશીકાં વાપરતા નથી બલ્કે બાણશય્યા ઉપર સુઈ રહીને આરામ લે છે.

કેટલાક લોકો કહે છે કે લીખ પિતામહે પોતે પોતાના મારનારની સ્થિતિ બતાવી નહોતી પરંતુ તેના સ્વભાવનો વિચાર કરીને અનુરૂપે શિખંડી નામે વ્યંઙ્ગને સામે ઉભો કર્યો હતો કે જેથી તેને સ્ત્રી સમજીને તેના ઉપર હથિયારનો ઉપયોગ કરે નહિ તે હું આ અવસરનો લાગ લઈને માફ ધાર્યું કરી શકું.

જે આ કહેવું સત્ય છે તો એમા પણ લીખની વીરતા જાહેર થાય છે કે તેણે જીવની પરવાહ ન કરીને સ્ત્રીના ઉપર હાથ ઉગામ્યો નહિ.

લીખ ધાએલ થઈને નિરૂપયોગી થઈ ગયો એટલે દુર્યોધનના હસ્કરની સરદારી દ્રોણા-

દ્રોણાચાર્યનું સેના- ચાર્યને સોંપવામાં આવી. એ માણસ
પતિપણું. ભીષ્મથી વધારે કાબેલ જનરલ

હતો. એણે પણ એવા દાવપેચ

રમાડ્યા અને એવી બહાદુરીથી ફેાજને લડાવી કે યુધિષ્ઠિરની ફેાજનો ધાણ કાઢી નાંખ્યો. જે કે યુધિષ્ઠિરના લશ્કરના સરદાર ખરા જીવથી લડતા હતા, પરંતુ દ્રોણની ચતુરાઈ ને લશ્કરની ગોઠવણની આગળ તેમનો કોઈ ઉપાય ચાલતો નહોતો, ને નામીયા વીર પુરૂષો કપાઈને પડતા હતા. એટલે શ્રીકૃષ્ણે એક યુક્તિ કરીકે દ્રોણની સામે કપટ કરવાની જરૂર છે. કપટની લડાઈમાં રજા છે ને એ વિના દ્રોણની શક્તિનો નાશ થશે નહિ. પરંતુ દ્રોણ કપટમાં આવી શકશે નહિ જ્યાં સુધી યુધિષ્ઠિર એમાં ભાગ ન લે. કેમકે યુધિષ્ઠિર ઉપર દ્રોણને ઘણો વિશ્વાસ છે ને તે જાણે છે કે યુધિષ્ઠિર કદી જીત બોલતો નથી. પરંતુ યુધિષ્ઠિરને રાજ કરવો એ કામ સૌથી વધારે અઘરું હતું. તેથી શ્રીકૃષ્ણની સલાહથી આ પ્રમાણે નક્કી કરવામાં આવ્યું. અશ્વત્થામા નામે એક હાથિ યુધિષ્ઠિરની સામે લાવીને મારવામાં આવ્યો ને તે પછી યુધિષ્ઠિરને કહ્યું કે “તે ખુબ પાડીને કહે કે અશ્વત્થામા હાથી માર્યો ગયો. અશ્વત્થામા માર્યો ગયો એ શબ્દો તો જોરથી કહે ને હાથી શબ્દ ધીમેથી બોલે કે જોથી છોટેના માણસો હાથી શબ્દ સાંભળી શકે નહિ. ફક્ત અશ્વત્થામા મરી ગયો એ શબ્દો સાંભળી શકે.” એ પ્રમાણેજ કરવામાં આવ્યું ને યુધિષ્ઠિરે ઘણીજ મુસીબતે આ અસત્ય કબુલ કર્યું ને અશ્વત્થામા માર્યો ગયો એ શબ્દો જોરથી બોલ્યો.

દ્રોણના દીકરાનું નામ પણ અશ્વત્થામા હતું ને એ કપટ એટલાજ માટે કરવાની જરૂર પડી હતી કે દ્રોણનું મન દીકરાના મરણની હકીકત સાંભળીને ખાટું થઈ જાય ને

જ્યારે તે હિંમત હારી જાય તો અમે તેને મારી નાંખીએ.

દ્રોણ યુધિષ્ઠિરને મહા સત્યવાદી ને ધાર્મિક જાણતો હતો તેને જરા પણ શંકા નહોતી કે યુધિષ્ઠિર કપટ કરશે તેથી એણે જેવું યુધિષ્ઠિરને મોટે સાંભળ્યું કે અશ્વત્થામા માર્યો ગયો તેજ વખતે હાય હાય કરીને હૃદય ભંગ થઈ ગયો ને દીકરાના શોકે તેની હિંમતની કેડ તોડી નાંખી. શતરૂઓ તો આ દાવમાં પહેલાંથીજ હતા ધૃષ્ટદ્યુમ્ન સેનાપતિએ આગળ વધીને દ્રોણને મારી નાંખ્યો.

દ્રોણના જનાવમાં યુધિષ્ઠિર અને શ્રી કૃષ્ણની ઉપર જુદા ને કપટનું તોહમત મૂકવામાં આવે છે પરંતુ આજ કાલના સમયમાં પણ કે જ્યારે દરેક માણસને સત્ય વક્તાનો દાવો છે કોઈ પણ આવા પ્રકારના કામ ને કપટને જુદા કહેતો નથી. હું આ પુસ્તક લખું છું, યુરોપમાં વિગ્રહ ચાલે છે, દુન્યાની મહાન શક્તિઓ લડાઈના મેદાનમાં હથીઆર વાપરી રહી છે ને દરેક પક્ષ લડાઈના જનાવોને પોતાની મતલબ પ્રમાણે વર્ણવે છે. સત્યા સત્યની કોઈને પણ પરવા નથી. જૂદાને ચોખ્ખો સમજી લીધું છે ને કોઈ પણ માણસ એના ઉપર ટીકા કરતો નથી. કેમકે લડાઈની મુશ્કેલીઓને હમે એક નાનું યાગક પણ સમજે છે તેથી મહાભારત જેવું મહાન યુદ્ધ ને દ્રોણ જેવા અનુભવી જનરલનો પરાજય કરવા માટે આવા કપટ સિવાય બીજી કોઈ યુક્તિ નહોતી. શ્રી કૃષ્ણ જે કોઈ કર્મ તે લડાઈના નિયમ પ્રમાણે કર્યું ને તેથી એમના ઉપર કોઈ પ્રકારનું તોહમત મૂકી શકાય નહિ.

મુસલમાનોમાં પણ લડાઈ વખતે કપટ કરવાની રજા છે, પરંતુ કોઈ દરાર ને વાયદાની વિરૂદ્ધ જાય એવા કપટની

રજા નથી દ્રોણની સાથે જે કપટ કરવામાં આવ્યું તે એક સાદા પ્રકારનો દગો હતો, અથવા સાધારણ ભૂલમાં નાંખવાની યુક્તિ હતી. કોલ કરારથી વિરુદ્ધ કોઈ કામ કરવામાં આવ્યું નહોતું. અલખત દુર્યોધનની ફાળે જે કપટ કર્યો છે તે દગાખાજીની હદ સુધી પોંહોંચ્યાં હતાં. દાખલા તરીકે એજ દ્રોણના દીકરા અશ્વત્થામાએ દુર્યોધનના ધાએલ થયા પછી ને પરાજય પછી એક રાત્રે ચોરોની પેઠે આવીને પાંડવોના બધા જીવાન રાજકુંવરોને કતલ કરી નાંખ્યા હતા. એ કામ વીર પુરૂષને માટે ને લડાઈના નિયમ પ્રમાણે અયોગ્ય છે. સુતેલા માણસોને ખખર આપ્યા વિના મારવા એ નીચ માણસનું કૃત્ય છે.

શ્રી કૃષ્ણ ઇશ્કના ગુરૂ હતા, લડાઈના ગુરૂ હતા, નાગરિક વધાના ગુરૂ હતા. ને પરલોકનું જ્ઞાન આપનાર ગુરૂ હતા. એમના આ કામથી એ વિના ખીજું સાખીત થતું નથી કે તેમણે લડાઈના કામનો એક ઉત્તમ દાખલો જગતને દેખાડ્યો છે. હવે તેમને ગમે સારા કહો કે નહારા. તેમને અથવા તેમની ઉત્તમ પદ્ધતિને એની સાથે કાંઈ સંબંધ નથી કે એથી એમની પવિત્ર રહેણી કરણી ઉપર કાંઈ ડાઘ લાગવાનો નથી કેમકે તેમણે જે કાંઈ કર્યું તે દ્રોણની અયોગ્ય વર્તણૂકનો જવાબ હતો. ને ન્યાયથી જોવામાં આવે તો ધાર્મિક ઓછું કંઈ છે. દ્રોણ બ્રાહ્મણ હતો, દ્રોણ ધર્મનો આગેવાન પણ મનાતો હતો, એની લશ્કરી પદ્ધતિ પણ ઘણી માન ભરેલી હતી. પરંતુ તેણે સૌથી પહેલી અયોગ્ય વાત તો એ કરી કે દુશ્મનની સામે એવાં શસ્ત્રો ઉપયોગ કર્યો જેની શત્રુને ખખર નહોતી ને તેથી અસંખ્ય માણસોના પ્રાણ ગયા.

આજે જર્મન કામ ઉપર સૌથી મોટું કલંક એ મૂકવામાં આવે છે કે તે લડાઈમાં એવાં હથીઆરો વાપરે છે જેનો જવાબ તેના દુશ્મનોની પાસે નથી. અથવા એવાં કામો કરે છે કે જેથી વધારે માણસોનો નાશ થાય. ટોરપીડોની મદદથી મુસાફરીનાં વહાણોને ડુબાડે છે, ને હજારો નિરપરાધી શહેરી, સ્ત્રીઓ, બાળકો, ને વૃદ્ધો ડુબીને મરણ પામે છે અથવા હવાઈ વિમાનોથી શહેરોમાં બોમ્બ ફેંકે છે જેથી લડાઈમાં શામેલ ન થએલી પ્રજા મારી જાય છે અથવા રણ-ક્ષેત્રમાં ઝેરી ગેસનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે કે જેથી માણસો ગુંગળાઈને મરણ પામે છે.

તેથી જર્મનોના શત્રુઓ પણ કોઈ પ્રકારનું કપટ તેની વિરૂદ્ધમાં કરે તો કોઈ ન્યાયા માણસ તેમનો વાંક કાઢી શકશે નહિ.

એજ સ્થિતિ દ્રોણાચાર્યની પણ હતી. તે લડાઈની સાયન્સથી સારી પેઠે માહિતગાર હતો, એને એવા હથીઆરના ખબર હતી કે જે ક્ષણવારમાં હજારો માણસોનો ઘાણ કાઢી નાંખે. તે એવી અદ્ભુત યુક્તિઓ લડાઈની જાણતો હતો જેનો જવાબ દુશ્મનની પાસે નહોતો. પાંડવોના લશ્કરે જોયું કે દ્રોણ બ્રાહ્મણ છે, છતાં પણ આવું પાપ કરે છે કે તેનાં નાશકારક હથીઆરોથી અમારી ફાંજોની પંક્તિઓની પંક્તિઓ મરી જાય છે ને અમે એનો કોઈ ઉપાય કરી શકતા નથી તો શું તેઓ દ્રોણને ક્ષમા કરી શકત? આજે અમે દમદમ ગોળીઓના ઉપયોગની સામે ક્યવાટ કરીએ છીએ કે એથી ત્રા ઉઠે થાય છે ને વધારે માણસો મરી જાય છે. કાલે અમે દ્રોણને કેવી રીતે માર કરી શકવાના હતા. જેણે

આદ્ય છતાં માણસાધર્મી વિરુદ્ધ જીવલેણ હતી આરોનો ઉપ-
યોગ કરી હજારો નિરપરાધીઓને મારી નાંખ્યા.

દ્રોણે વળી એક ખીજું નીચ કામ પણ કર્યું જે લડાઈના
નિયમો અને લડાઈના કાયદા પ્રમાણે અયોગ્ય હતું ને દ્રોણ
જેવા મોટી પદવી વાળા માણસની પ્રતિષ્ઠાને કલંક લગાડનાર
હતું. તે એકે એક દિવસ લડાઈની દરમ્યાનમાં શ્રીકૃષ્ણ ને
અર્જુન લડાઈનો નકશો ગોડવરા માટે રણક્ષેત્રમાંથી ખીજે
ગયા હતા ને અર્જુનનો દીકરો અભિમન્યુ જે શ્રીકૃષ્ણની
બહેન સુભદ્રાના પેટથી હતો આપની જગાએ ફાળવતું ઉપરી
પણું કરતો હતો તે વખતે દ્રોણે લાગ જોઈને પોતાના લશ્ક-
રના છ પ્રખ્યાત જનરલોને વીણી કાઢ્યા ને સાતમે પોતે
તેમની સામે થયો ને બધાએ મળીને ખીયારા અભિમન્યુને
ઘેરી લીધો. જેની ઉંમર આ વખતે ૧૬ વરસની હતી. અભિ-
મન્યુએ વીરને છાજે એવી રીતે મુકાબલો કર્યો ને સારી
રીતે હાથ દેખાડ્યા. પરંતુ સાત અનુભવી ને દગાખાજ
સેનાપતિઓની આગળ ૧૬ વરસના બાળકની શી વીશાત
હતી? જખમી થઈને પડ્યો ને સિંધના રાજા જયદ્રથે તેનું
માથું કાપી નાંખ્યું.

અભિમન્યુના કતલ થયાથી યુધિષ્ઠિરના લશ્કરમાં ગભ-
રામણ થઈ ને એવો જખરો શોક ને વિલાપ થયો કે જેની
કાંઈ હદ નહોતી. સાંજરે અર્જુન ને શ્રીકૃષ્ણ પાછા આવ્યા,
એટલે આ હકીકત સાંભળી તેમને પણ શોક થયો ને અર્જુન
જયદ્રથને ખીજે દિવસે મારી ને પુત્રના વેરનો બદલો લીધો.

દ્રોણનાં આ બે નિય કૃત્યો જોઈને શ્રીકૃષ્ણે આ કપટ
કર્યું હતું તેથી આ યુક્તિ અયોગ્ય હતી એમ કોઈ કહી
શકશે? દ્રોણને લાજ ન આવી જ્યારે તે એક નાના બાળ-

કની સામે ૭ જનરલોને લઈને ગયો ને એકાંતમાં તેને મારી નાંખ્યો. શ્રીકૃષ્ણની આ યુક્તિમાં દ્રોણ વિના જગતને કાંઈ નુકસાન થવાનું નહોતું. તેમણે એક કુપાત્ર ને મૂળને મારીને હજારોના જીવ બચાવ્યા કે જે આ લુચ્ચાના બચાનક હથી-આરોથી મરણ પામતા હતા તેથી એવું કપટ એવું અસત્ય હજારો ધર્મ ને લાખો સત્યથી ઉત્તમ છે કે જે ઇશ્વરની સૃષ્ટિના જીવ બચાવે.

લીખ ને દ્રોણના મરણોએ દુર્યોધનને! ઉત્સાહ ભંગ કરી નાંખ્યો. એનું લશ્કર વેરણ બેરણ ને કર્ણની લડાઈ. ગમરાએલું જણાવા લાગ્યું, છતાં ધર્મી રૂપી અગ્નિ એમને આશ્રય આપતો હતો. દ્રોણ મર્યો એટલે એણે કર્ણને સેનાપતિ નીમ્યો ને બીજે દિવસે કર્ણ ધણા દાઢમાઠથી રણક્ષેત્રમાં લશ્કરોને લડાવવા લાગ્યો ને સારી પેઠે એક જનરલને છાજે એવા હુનરો દેખાડ્યા.

કર્ણે સોગન ખાધા હતા કે કાંતો અર્જુનને હું કતલ કરીશ કે કાંતો તેના હાથે હું માર્યો જઈશ. તેથી કર્ણના સેનાપતિ પણાએ લશ્કરમાં એક અદ્ભુત ચમત્કાર દેખાડ્યો. હતો. દુર્યોધનની ફાજ ધારતી હતી કે કર્ણ જરૂર અર્જુનને મારશે, કેમકે લડાઈના હુનરમાં એ તેનો બરાબરીઓ છે ને વેર લેવાનો જોશ એનામાં અર્જુન કરતાં વિશેષ છે.

યુધિષ્ઠિરના સૈન્યને એક તરફથી અર્જુનની ફિકર હતી તો બીજી તરફ એટલી આશા હતી કે કર્ણની પછી મેદાનમાં કોઈ નથી. એને માર્યો એટલે જાણે દુર્યોધનને માર્યો. પછી કોઈ કાંટો મેદાનમાં રહેશે નહિ. અર્થાત એવીજ આશા ને બીકમાં કર્ણનું યુદ્ધ શરૂ થયું. કર્ણે પણ લીખ ને દ્રોણની પેઠે યુધિષ્ઠિરના લશ્કરને ઘણું નુકસાન કર્યું. તે તાકી તાકીને અર્જુનને તીર

મારતો હતો ને અરજુનની પણ ઇચ્છા હતી કે કર્ણની સામે જઈને મુકાબલો કરે. પરંતુ શ્રીકૃષ્ણ અરજુનના રથને કર્ણની સામે લઈ જતા નહોતા. ને જાણી જોઈને બીજે રસ્તે લઈ જતા હતા. કર્ણે વિચાર કર્યો કે અરજુન શક્તિ-હીન ને બીકણ થઈ ગયો છે તેથી તેને હિંમત આવતી હતી. પણ શ્રીકૃષ્ણનો વિચાર એવો હતો કે જ્યારે કર્ણ સારી પેઠે થાકી જાય ત્યારે અરજુનની સામે તેનો મુકાબલો કરાવીશ.

આખરે કેટલાક દિવસ પછી એક દિવસ એકાએક શ્રીકૃષ્ણ અરજુનનો રથ લઈને કર્ણની સામે આવીને ઉભા થયા ને આ બંને વીરપુરુષોની લડાઈનો આરંભ થયો. આ વખતે બંને સૈન્યો દિગ્મુઢ થઈને લડાઈનો તમાશો જોતા હતા ને દરેક માણસોનું હૃદય પરિણામનો વિચાર કરીને ધ્રુજતું. કર્ણ અરજુનની સાથે એવી બહાદુરીથી લડ્યો કે જેનું કાંઈ વર્ણન થઈ શકે નહિ. અરજુનના હોશ ઉડી ગયા. પરંતુ શ્રીકૃષ્ણે સારથિ તરીકેના હુનરોથી કર્ણને ગભરાવી મૂક્યો ને રથને એટલી ઝડપથી ચક્ર ચક્ર ફેરવતા હતા કે કર્ણ પોતાની નેમ સચોટ તાકી શકતો નહોતો. એટલામાં કર્ણના રથનું પૈડું કીચડમાં ચોટી ગયું ને તેણે અરજુનને ખુમ પાડીને કહ્યું. “જરા હાથ રોકી લો હું પૈડું કીચડમાંથી કાઢી લઉં” એની આ માગણી યુધ્ધના નિયમ પ્રમાણે યોગ્ય હતી. તેથી અરજુને હાથ ખેંચી લીધો ને કર્ણ પોતે રથમાંથી ઉતરીને કીચડમાંથી પૈડું કાઢવા લાગ્યો. તે વખતે શ્રીકૃષ્ણે કર્ણને હપકો દીધો ને કહ્યું “આજે તું યુધ્ધના નિયમને વળગી રહેવાનું અમને કહે છે, કાલે શું થયું હતું. જ્યારે તે સાત વીરપુરુષોને લઈને અભિમન્યુ પર હુમલો કર્યો

હતો. તેં યુધ્ધના નિયમનો ભંગ કરીને તેને મારી નાંખ્યો. શું તું ભૂલી ગયો કે દ્રૌપદીનું માનભંગ થતું જોઈને રાજ થયો હતો, એવા માણસને અભયદાન આપવું યોગ્ય નથી. પરંતુ જો અમે યુધ્ધના નિયમની વિરૂધ્ધ કોઈ કામ કર્યું નથી ને તને અભયદાન આપ્યું. ”

શ્રીકૃષ્ણનો આ ઠપકો સાંભળીને કર્ણ ઝંખવાણો પડી ગયો. ને પૈકું કાઢીને જ્યારે તેણે મુકાબલો કર્યો ત્યારે એની મેજેજ એની હિંમત ડુટી ગઈ હતી ને અરજીને ઘણી સહેલાઈથી તેના જીવતરનો અંત આણ્યો.

કર્ણ મર્યો એટલે દુર્યોધનની આંખોમાં જગત અધકારમય થઈ ગયું. તેના લશ્કરમાંથી વિલાપનો શોર સંભળાવા લાગ્યો ને લશ્કરની ડુકડીઓ નાસવા લાગી. પરંતુ દુર્યોધને તેમને નાસતાં રોક્યા ને રાજા મદ્રાને લશ્કરનો ઉપરી બનાવ્યો. પરંતુ તે પણ થોડીવારમાં કપાઈને પડ્યો. એટલે લશ્કર નાસી ગયું ને દુર્યોધન પોતે પણ નાસીને પાસેના એક અરણ્યમાં સંતાઈ પેઠો.

આ સ્થિતિ જોઈને યુધિષ્ઠિર જંગલમાં ગયો ને દુર્યોધનને બોલાવ્યો ને કહ્યું “ શા માટે દુર્યોધનનો અંત સંતાય છે ? મેદાનમાં આવ ને વીર-પુરૂષની પેઠે મુકાબલો કર, જો તું દ્વંદ્વયુધ્ધમાં વિજય પામીશ તો આ બધું પાછું તારુંજ છે. અમે પાંચે ભાઈઓમાંથી જો તું એકને પણ કતલ કરીશ તો અમે રાજપાટ છોડી દઈને જંગલમાં ચાલ્યા જઈશું, કુંડુંબને કલંક ન લગાડ, સ્ત્રીઓની પેઠે મોં ન સંતાડ. મેદાનમાં આવ ને હિંમત છે તો લડ. ”

દુર્યોધને ઉત્તર આપ્યો “ હવે હું તાજ ને તખ્તને માટે

લડવાનું ઈચ્છતો નથી. તેતો મેં તમને જખશ્યા. હા, વૃદ્ધો ને ભાઈઓના લોહીનો ખદલો તમારી પાસેથી લેવો છે તે માટે યુધ્ધ કરવા તૈયાર છું. પરંતુ લાકડી સિવાય બીજા કોઈ હથિયારનો ઉપયોગ કરીશ નહિ. તમારામાંથી જેની ઈચ્છા લાકડી સાથે મારી સામે લડવાની હોય તે આવે. પરંતુ હે યુધિષ્ઠિર ને અર્જુન! તમે બંને મારી આગળ મડદાલ જેવા છો તમારાથી લડતાં લાજું છું મારા મુકાબલાનો ભીમ છે તેને ખોલાવો કે તે મારી સાથે લડે. ”

એ સાંભળીને ભીમ આગળ આવ્યો ને દુર્યોધનની સાથે ગદાયુધ્ધ શરૂ થયું. થોડાક વખત પછી દુર્યોધન ઉધે મસ્તકે પડ્યો. પડ્યો એટલે ભીમે તેના માથાપર પગ મૂક્યો તે વખતે શ્રીકૃષ્ણે કહ્યું “ ખમરદાર હે ભીમ, માથાપરથી પગ લઈ લો લાચાર શત્રુનું માનભંગ કરવું એ વીર પુરુષનું ભૂષણ નથી. ”

દુર્યોધન જાંગના જખમથી મર્યો નહોતો પરંતુ મર્યા કરતાં નહારી હાલતમાં હતો. તેને અધમુઓ છોડીને બધા લોકો તંબુમાં આવતા રહ્યા. આ દુર્યોધનનો અંતકાળ હતો, એનો ભાગ્યરૂપી તારો પૂર્ણ થઈ ગયો હતો. એની રાજકર્તા તરીકેની હોડી ડુબી ચુકી હતી. તે પૃથ્વીપર પડ્યો પડ્યો ટાંટીઆ રગડતો હતો ને મહાભારતના યુધ્ધને જાણે પોતાના પડવાની સાથે સમાપ્ત કર્યું હતું.

આજે તે જોઈ રહ્યો હતો કે બધા કાકા, ભાઈઓ, ને મિત્રો મારા લાલચ રૂપી અગ્નિમાં બળીને ભસ્મીભૂત થઈ ગયા હતા. તેને દેખાતું હતું કે દુન્યાની પ્રીતિએ તેનું પરિણામ મારી આગળ ઉજી ક્યું છે, હવે મરણ પાસે છે ને જિંદગી હાથથી જાય છે. આજે કોઈ શક્તિ તેની મદદગાર

નથી. હવે મારી આંખ બંધ થઈ જશે ને તાજ ને તપ્તનાં શોખના ઝગડાઓ મટી જશે.

ધામાંથી લોહી વહેતું હતું, આંખોમાંથી આંસુ વહેતાં હતાં, હૃદયમાંથી નિસાસા નિકળતાં હતા, શરીરમાંથી જીવ જવાની તૈયારી કરતો હતો, આકાશ ચુપ નજરથી તેને જોતું હતું ને દુર્યોધન નજર રૂપી વાચાથી આકાશને મનમાં મનમાં ઉદ્દેશી રહ્યો હતો.

આ પરિણામ હતું, હિંદુસ્તાનના એક જુલમી ને બળાત્કાર કરનાર રાજાનું. જેણે સત્ય ને ધર્મને ભૂલી જઈને ખીખના હક ઉપર તરાપ મારી હતી, જેને પોતાના લશ્કર ઉપર અહંકાર હતો, જેને પોતાના સેનાપતિઓના લડાઈના હુનરો ઉપર અર્વ હતો, જે ઇશ્વરની ન્યાયી શક્તિની સામે તૈયાર થઈને લડવા આવ્યો હતો. એ બેગજની આખરૂદાર મૂર્તિને જુઓ કે માટીપર ભાંગેલી પડી છે, એની આશાઓ નાશ પામી, એના લહાવા પાયમાલ થઈ ગયા ને એનીવાંચ્છનાઓ મનમાં મરી ગઈ.

એ દુર્યોધન છે, જુલમનું પરિણામ છે, કેરનો નમુનો છે. બાઈઓના હકપર તરાપ મારનાર, સ્ત્રીઓનું માન ભંગ કરનાર, દગા ને કપટનું પુતળું, મનની ઇચ્છાઓનો દાસ, આવો જુઓ એનું પરિણામ જુઓ.

માટીનું પાથરણું છે, ઘાસનું ઓશીકું છે. કાંટાઓપર આબોટ છે, લોહીમાં ખરડાએલો, થોડાક દેવસના જીવતરનું સ્વપ્નું જોઈને મોતના હાથે જાગી રહ્યો છે.

ચુધિધિર બાઈઓને લઈને પાછો ફર્યો. સૂર્ય આથમી ગયો હતો. દુર્યોધન મેદાનમાં ઘાએલ પડ્યો હતો ને તેના બાકી રહેલા ત્રણ જન-રહો તેને ઓશીકે આવીને ઉભા રહ્યા

ને તેની આવી સ્થિતિ જોઈને રડવા લાગ્યા. એ ત્રણમાં દ્રોણનો દીકરો અશ્વત્થામા પણ હતો.

અશ્વત્થામાએ કહ્યું “હે રાજા તું મને આરા આપ કે આજે હું શતરૂઓ પાસેથી મારો ને મારા બાપનો બદલો લઉં.” દુર્યોધન મરવાની તૈયારીમાં હતો છતાં એનો અપવિત્ર આત્મા રાજ થયો ને તેણે કહ્યું.

“હા હા, તને રજા છે. જા અને બદલો લઈને મારા આત્માને શાંતિ આપ.” અશ્વત્થામાએ કહ્યું કે “હું શતરૂપર રાતની વખતે છાપો મારવાનું ધારું છું,” જનરલ કૃપાચાર્યે કહ્યું કે “એતો પાપી કૃત્ય છે અને અમારા પૂર્વજોએ કદી પણ એવું પાપી કામ કર્યું નથી.” અશ્વત્થામાએ કહ્યું કે “જાનો રહે આજે બધું યોગ્ય છે.”

આ પ્રમાણે બોલીને તે રાતના અંધારામાં જાનો માનો દુઃસ્મનના તંત્રુઓમાં પેસી ગયો અને પ્રથમ દ્રુપદ રાજાના દીકરા ધૃષ્ટદ્યુમ્નના તંત્રુમાં પહોંચ્યો જેણે અશ્વત્થામાના પિતા દ્રોણાચાર્યને માર્યો હતો. ધૃષ્ટદ્યુમ્ન આ વખતે બે ખખર સુતો હતો. એ પાપીએ એને ઉંઘમાંજ જાગે કરી નાંખ્યો ને બાપનો બદલો લઈ ઠંડો થયો. તે પછી પાંડવ વંશના જેટલા રાજકુંવરો, તેમના સહાયકો, રાજાઓ ને સરદારો હતા તે બધાને તંત્રુઓમાં પેસીને કતલ કર્યા. દૈવજોગે શ્રીકૃષ્ણ, ને યોતાના બધા ભાઈઓની સાથે યુધિષ્ઠિર પણ આ રાત્રે કેમ્પમાં નહોતા, બહાર રહેલા હતા. નહિ તો એમનું મરણ પણ નિશ્ચય થવાનું હતું.

અશ્વત્થામા આ છેલ્લું પાપી કામ કરીને સવારે દુર્યોધનની પાસે ગયો. એ વખતે દુર્યોધનની છેઠી ધડી હતી. કેટલાક શ્વાસ બાકી હતા તેવામાં અશ્વત્થામાએ તેને આ

વધામણી સંભળાવી. દુર્યોધન આ જુલમી કતલથી ઘણોજ રાજ થયો ને બોલ્યો કે—“ હવે મારો જીવ સહેલાઈથી જશે. તેં ઘણુંજ સાઈ ને શાખાશી લાયક કામ કર્યું ” એટલું કહીને છેલ્લો શ્વાસ લઈને મરણ પામ્યો.

લડાઈ પુરી થઈ એટલે બંધાએ વિચાર કર્યો કે દુર્યોધનના માતપિતાને આ પરિણામની ખબર આપવા માટે શ્રીકૃષ્ણને મોકલવા જોઈએ કે એ જઈને તેમને 'શાંત્વન' આપે. શ્રીકૃષ્ણે આ વાત મંજુર કરી ને રણક્ષેત્રમાંથી ધૃતરાષ્ટ્રની પાસે પધાર્યા. દુર્યોધનનાં માખાપે જ્યારે આ નહારા સમાચાર સાંભળ્યા ત્યારે બહુજ કલ્પાંત કરવા લાગ્યાં પરંતુ શ્રીકૃષ્ણે શીત્સુદ્ધી ભરેલા આખ્યાનથી તેમને ધીરજ રાખવાનો બોધ કરી ચુપ કર્યા. છેવટે બંધી સ્ત્રીઓએ ધ્વજ દેખાડી કે અમને રણક્ષેત્ર દેખાડો. શ્રીકૃષ્ણે કમુલ કર્યું ને એમને લઈને કુરુક્ષેત્રમાં પધાર્યા. એ સ્થાનેશ્વર ને પાણીપતની વચ્ચે છે જ્યાં મહા-ભારતનું યુદ્ધ થયું હતું.

જ્યારે સ્ત્રીઓએ પોતાના સ્વામીઓ, પોતાના ભાઈઓ, દીકરાઓ ને પિતાઓની લાશો જોઈ ત્યારે તેમની રડી રડીને અજન્મ હાલત થઈ ગઈ ને દુર્યોધનની મા ગાંધારી શ્રીકૃષ્ણને બાંડવા લાગી ને કહ્યું. “ આ બંધું તાઈ કામ છે પાંડવો તો લડવા માટે તૈયાર નહોતા તેં તેમને ઉશ્કેરી ઉશ્કેરીને તૈયાર કર્યા ને આ નહારો દિવસ દેખાડ્યો. ”

શ્રીકૃષ્ણે ગાંધારીને કાંઈ ઉત્તર આપ્યો નહિ ને ચુપ ઉભા રહીને સ્મિત હાસ્ય કરવા લાગ્યા.

તે અમ્હાને શો જવાબ આપત. બેશક તેઓજ આ મહાન યુદ્ધના સ્થાપક હતા. નિશ્ચય એમની લાગલામટની કાશિજ્ઞાથી પાંડવોનો જય થયો હતો. પરંતુ તકરારની જડતો

ગાંધારીનો દીકરો દુર્યોધન હતો. શ્રીકૃષ્ણે આ શોક સાગરમાં ડુબેલીના કહેવા પર કાંઈ લક્ષ આપ્યું નહિ ને એને એ સ્ત્રી રીતે કહે કે ગાંડી જેવું કરે તેવું પામે.

આ બધું થઈ રહ્યું એટલે યુધિષ્ઠિરને કહ્યું કે “ ગાદી પર બેસ,” પરંતુ તેણે ના પાડી ને કહ્યું
યુધિષ્ઠિરનો રાજ્ય ભિષેક. “ બધા કુટુંબનો નાશ કરીને શી રીતે ગાદીએ બેસું ” તેને ઘણો સમજાવ્યો

પણ માન્યું નહિ એટલે સુધી કે ધૃતરાષ્ટ્ર ને ગાંધારીએ પણ આગ્રહ કર્યો ને કહ્યું કે—“ હવે તારા વિના મુલકતું રક્ષણ કોણ કરી શકશે ? ” પરંતુ યુધિષ્ઠિરે માન્યું નહિ. એટલે શ્રીકૃષ્ણ સામે આવીને બોલ્યા—

“સાંભળ, સાંભળ, હે ગાંડા ! વિરાગ એ શી વસ્તુ છે. ને સંસારની માયા એ શું છે ? તારા પોતાના શરીરને જો, એમાં અવયવો છે, એમની ફરજો છે, એમાં આત્મા છે, ને જીવંતરની ધરણ કર્તવ્ય છે. ક્ષત્રિય કુટુંબમાં જન્મ લીધો છે. મરવા ને મારવાનો શોક કરે છે. ચાલ ઉભો થા, તખ્ત ઉપર બેસ, તાજ પહેર, જગતનું રક્ષણ કર કે તેજ તારું સૌથી મોટું કર્તવ્ય ને કર્મ છે. ”

આ બાપણુ ઘણું લાંબું ને અસરકારક હતું. પરંતુ મેં ફક્ત સાર લખ્યો છે, કેળુકે શ્રીકૃષ્ણનાં આ બધાંમૂળ બાપણો ખીજા ભાગમાં ટીકા સાથે લખવામાં આવશે.

યુધિષ્ઠિરને શ્રીકૃષ્ણના ઉપદેશની અસર થઈ તે તરત માથું નમાવીને ગાદીએ બેઠો. પરંતુ પ્રાયશ્ચિતના એક સમારંભની તૈયારીનો આરંભ કર્યો.

શ્રીકૃષ્ણ એ બધાને નિશ્ચિંત કરીને દિલ્હીથી રવાના થયા ને સીધા ઠારકા પધાર્યા.

કેટલાક દિવસ પછી પાછા દિલ્લી પધાર્યા ને આ વખતે એમના હાથે એક મરી ગએલો માણસ જીવતો થયો જેની હકીકત આ પ્રમાણે છે.

તમે હમણા વાંચ્યું છે કે અશ્વત્થામાએ પાંડવોના બધા જીવાન રાજકુંવરોનો નાશ કર્યો. અભિમન્યુના મરી હતો ને કોઈ બાળક એવું રહેવા ગએલા બાળકનું પામ્યું નહોતું જે યુધિષ્ઠિરની જીવતા થવું પાછળ ગાદીએ બેસવા પામે. પરંતુ ઉતરા રાણી બે જીવવાળી હતી.

જે મરી ગએલા અભિમન્યુની વિધવા અને શ્રીકૃષ્ણના બાણેજની વહુ હતી. તેનાં હમેલ ઉપર બધાની દ્રષ્ટિ હતી ને કહેતા હતા કે “ ઇશ્વર એને પુત્ર આપે કે જેથી પાંડવોના વંશ કાયમ રહે ને આગળ ઉપર વંશ વૃદ્ધિ થાય. ”

અશ્વમેધ કરી થવાનો હતો, શ્રીકૃષ્ણ પણ એમાં સામેલ થવા માટે દ્વારકાથી દિલ્લી પધાર્યા હતા. જ્યારે તેઓ શહેરમાં પેઠા તેજ દિવસે ઉતરા રાણીને ત્યાં મુએલો છોકરો અવતર્યો તેથી જેટલો શોક થાય તેટલો આછો હતો.

શ્રીકૃષ્ણે સાંભળ્યું એટલે તેઓ પણ મહેલમાં પધાર્યા ને મુએલા છોકરાને જોયો. સ્ત્રીઓ એમને વીંટળાઈ વળી ને પગે પડીને કાલાવાલા કરવા લાગી કે “ ઇશ્વરને માટે કોઈ રીતે પણ આ છોકરાને પુનર્જીવન આપે; નહિ તો અમારા વંશની સમાપ્તિ થઈ જશે. ”

શ્રીકૃષ્ણ થોડીક વાર સુધી ચુપ રહ્યા, તે પછી બાળકને ઉદ્દેશીને ફરમાવ્યું “ અરે હે માટીનું પુતળું ! સાંભળ મેં આખી ઉંમર કદી અસત્ય ભાષણ કર્યું નથી, હું કદી રણક્ષેત્રમાંથી નાહો નથી. જે મારાં આ કામોની ઇશ્વરને ત્યાં

કાંઈ પ્રતિષ્ઠા છે તો તેના પુણ્ય પ્રતાપથી તું જીવતો થઈ જા.”

આટલું સાંભળતાંજ બાળક હાલવા લાગ્યું ને તેમાં શ્વાસો-શ્વાસ ચાલુ થયો. શ્રીકૃષ્ણને આ ચમત્કાર જોઈને બધા લોકો તેમને પગે લાગ્યા.

એ બાળકનું નામ પરીક્ષિત રાખવામાં આવ્યું ને યુધિષ્ઠિર પછી એજ ગાદીએ બેઠો.

મુડદાંને જીવતા કરવાની વાત આર્ય સમાજીઓને આશ્ચર્યકારક લાગે છે ને તેઓ એ માનતાં ખંચાય છે પરંતુ મુસલમાનો આ બનાવ સાંભળીને કાંઈ પણ આશ્ચર્ય પામશે નહિ. તેઓ માને છે કે ઇશ્વર જ્યારે ઇચ્છે છે ત્યારે પોતાના ભક્તોને હાથે મુડદાંને જીવાડી શકે છે. પ્રાચીન કાળના પેગંબરોએ મુડદાં જીવતાં કર્યાં છે. છેલ્લા જમાનાના પેગંબર હજરત મુહમ્મદ રસુલુલ્લાહ સલ્વનાં અનુયાયીઓમાંના કેટલાક ઓલીઆઓએ સંખ્યાબંધ મુડદાં જીવતાં કર્યાં છે.

જો આજે યુરોપ કે અમેરિકાના દિલાસોદ્ધરો અથવા સાયન્સ જાણુનારાઓ કોઈ મશીન અથવા યુક્તિ મુડદાંઓને જીવતા કરવાની શોધી કાઢત તો નિશ્ચય આર્યસમાજ સાહેબો શ્રીકૃષ્ણના આ ચમત્કારને પણ કલ્પલ રાખત કેમકે એમના જેવા બુદ્ધિની પૂજા કરનારા બધા લોકો ગમે તો હિંદુ હોય કે મુસલમાન, ખ્રિસ્તિ હોય કે પારસી, પોતાના ઘરની પ્યાતિને ત્યારેજ માને છે જ્યારે યુરોપની સત્યતા એ બાબત ઉપર સાબિતી આપે.

શ્રી કૃષ્ણે બાળકને ઉદ્દેશીને એમ નથી કહ્યું કે તું મારા હુકમથી જીવતો થઈ જા, બલકે તેમણે પોતાના પવિત્ર કામોનો આશ્રય લઈને એક પ્રકારની દુઆ કરી હતી. અને એજ

એવી કસોટી છે જેને અમે મુસલમાનોએ પેગંબરો ને ઓળીઆઓને મોઢે સાંભળી છે, એટલે એ લોકોએ જ્યારે કોઈ મુદ્દાને જીવતું કર્યું છે તો ઇશ્વરની આગળ દુઆ કરીને દેહું છે. મુસલમાનો હદીસે કુદસીઆની મતલબથી જાણીતા છે જે ખુદાએ પોતાના પેગંબર મુંહમદ સલ્વને મોઢે ફરમાવી છે.

“ કે જ્યારે માણસ પવિત્ર કામોથી મારી સમીપતા પ્રાપ્ત કરે છે એટલે હું તેની આંખ થઈ જઈ છું. મારા વડે જીએ છે, હું તેનો હાથ થઈ જઈ છું મારા વડે કામ કરે છે ને જાણે છે. હું તેનો કાન થઈ જઈ છું મારા વડે સાંભળે છે હું તેની જીભ થઈ જાય છું મારા વડે બોલે છે. ”

તેથી જો કોઈ પવિત્ર કામો કરનાર ભક્તને હાથે કોઈ કામ એવું થાય કે જે ખુદી ને કુદરતનાં જાહેર કામોથી વિરુદ્ધ દેખાય તો માની લેવું જોઈએ કે એનો કરનાર ખુદાજ છે. દેખીતી રીતે તે કામ એક માણસના હાથ કે જીભે થયું હોય પરંતુ તેનો ખરો કર્તા તેજ ખુદા છે.

આ બનાવથી એ પણ સાબીત થાય છે કે શ્રી કૃષ્ણ જો કે માણસ હતા પણ ધાર્મિક આગેવાનને અવતાર હતા, નહિ તો તે એવી અદ્ભુત માંગણી કરી શકત નહિ. એટલે એક મરી ગએલા બાળકને જીવતું કરવા માટે તેમના પર લોકો દબાણ કરત નહિ. જે આર્યસમાજીઓ, શ્રી કૃષ્ણની અવતાર તરીકેની ને ધાર્મિક આગેવાન તરીકેની પદવીની ના પાડે છે અને એમને ફક્ત એક પ્રખ્યાત રાજા કહે છે તેઓ આ બધી વાતો ઉપર વિચાર કરે જેમનું વર્ણન આ પુસ્તકમાં મે હામેદામ કરીને સૂચના કરી છે.

પરીક્ષિતને જીવતો કરીને શ્રી કૃષ્ણ દિલ્હીથી દ્વારકા પધાર્યા ને તે પછી તેઓ કદી પણ શ્રી કૃષ્ણનું મરણ દિલ્હી આવ્યા નહિ. તે પછી એક વરસ સુધી તેઓ જીવતા રહ્યા એ દરમ્યાન એમના કુટુંબીઓએ માંહોમાંહે વઢીને પોતાનો નાશ કર્યો.

શ્રી કૃષ્ણનાં આચરણ ને ટેવોને આ સંક્ષિપ્ત જન્મ ચરિત્ર ઉપરથી સમજી લીધાં હશે કે તેઓ દુર્ગુણીઓનો નાશ કરવા માટે જગતમાં આવતર્યા હતા. કંસ, જરાસંધ, દુર્યોધન અને બધા મોટા મોટા જીવંતીઓનો એમણે નાશ કર્યો અને એમના મુકાબલા વખતે કદી પણ એમની વાચા અને કર્તવ્યોમાં દયા કે બીક દેખાડી નહિ. જો કે એ શતરૂઓમાં એમના મિત્રો સંબંધીઓ ને સગાં પણ હતાં.

એજ સ્થિતિ દ્વારકામાં પણ થઇ. ત્યાં તો બધાં એમનાં સગાં વહાલાં ને આજગોપાળ હતાં. પરંતુ જ્યારે એમણે જોયું કે દારૂ, જીગાર, ઇર્ષ્યા, દ્રોષ અને સેંકડો દુર્ગુણોમાં એમના બાઇઓ કુબેલા છે એટલે એમણે એવી રીત ગ્રહણ કરી કે એક ખાસ મંડળીમાં કે જે શહેરથી બહાર મળી હતી ને જ્યાં બધા લોકો એકઠા થયા હતા ત્યાં અંદર અંદર તલવાર ચાલીને એવી ચાલી કે એ ચાર વિના એક માણસ પણ જીવવા પામ્યું નહિ.

શ્રી કૃષ્ણ પોતે પણ આ અંદર ખાનેની લડાઇમાં શામિલ હતા ને એવું જણાય છે કે તે દરેક પક્ષને ઉશ્કેરી ઉશ્કેરીને લડાવે છે. કદીક આ પક્ષમાં આવી તેને ઉશ્કેરતા હતા. કદીકને સામા પક્ષમાં જઇને તેને લડવા માટે તૈયાર કરતા હતા. અર્થાત એવી જખરી મારા મારી ને કાપાકાપી ચાલી કે એ ચાર જણજ બચી શક્યા.

ખૂનરેણના દરમ્યાનમાં શ્રી કૃષ્ણ ઉભા ઉભા મંદહાસ્ય કરતા હતા. જાણે કે તેમને આ ખૂનરેણમાં મળ આવતી હતી. ફક્ત જીજ્ઞાસુ, શ્રી કૃષ્ણ ને જે ચાર માણસો બચી ગયા હતા બાકી બધાનો ત્યાંજ ઢગલો થઇ ગયો.

આ બનાવથી કેટલાકના મનમાં ખ્યાલ આવશે કે ઇશ્વરના ભક્તોનું કામ ખૂનખારી કરવાનું નથી. પરંતુ તેમણે હઝરત નૂહઅલબનો વિચાર કરવો જોઇએ જેમણે દુર્ગુણી લોકોને માટે ઇશ્વરની આગળ શ્રાપ દઇને જગ પ્રલયને બોલાવ્યો હતો ને બધી દુન્યાને ડુબાડી દીધી હતી.

આ બધા ચમત્કાર ઇશ્વરની કૃપાતના છે. કોઇ વખતે તે પોતાના ભક્તોને ક્ષમા કરે છે, કોઇ વખતે તે તેમના ઉપર ક્રોધ કરે છે ને નાશ કરે છે. શ્રીકૃષ્ણ પણ ઇશ્વરની તરફથી પધારેલા હતા ને તેમને હુકમ હતો કે ઇશ્વરની આજ્ઞા ન માને તેનો નાશ કરવો ને તે વખતે આ મારો દીકરો છે, બાઇ છે સંબંધી છે કે મિત્ર છે તેનો વિચાર ન કરવો તેથી તેમણે એવુંજ ક્યું ને બધું જીવતર એજ કરજ અજાવવામાં ગાળ્યું.

જ્યારે યાદવવંશની પૂર્ણાહુતિ થઇ ગઇ એટલે શ્રીકૃષ્ણ વાનપ્રસ્થ થયાં ને ત્યાં જઇને ઇશ્વરની ઇચ્છાકરવા લાગ્યા ને એમનો ભાઈ જીજ્ઞાસુ પણ દ્વારકામાંથી નીકળીને દરીઆ કિનારે જઇને બેઠો ને ત્યાંજ મરણ પામ્યો.

અર્જુનને આ સમાચાર દિલ્લીમાં મળ્યા એટલે તે દ્વારકા ગયો ને તેણે શ્રીકૃષ્ણના પૌત્ર ને ગાદીએ બેસાડી અવશેષ રહેલા વંશનો રાજા સ્થાપ્યો.

શ્રીકૃષ્ણ વરસો સુધી વાનપ્રસ્થ રહી ઇશ્વરની ઇચ્છાકરમાં રોકાયા. એક દિવસ તે સમાધિમાં બેઠા હતા તેવામાં છોટથી એક શીકારીએ તેમને જોયા ને હરણ સમજીને તીર માર્યું.

જેથી શ્રીકૃષ્ણ ધાયલ થયા. શિકારી પાસે આવ્યો એટલે તે શ્રીકૃષ્ણને ધાયલ જોઈને ઘણો પસ્તાયો. પગે લાગ્યો ને ક્ષમા માંગવા લાગ્યો. શ્રીકૃષ્ણ ફરી હસવા લાગ્યા ને ફરમાવ્યું. “જા, જા, ક્ષમા કરું છું” એટલું કહીને તે પડી ગયા ને પ્રાણ નીકળી ગયા.

ધર્મિરના વહાલા ને ચુંટી કાઢેલા ભક્તની સ્થિતિ જુઓ. જેણે હિંદુસ્તાનના ખૂણેખૂણામાં પોતાની ધાક બેસાડી હતી. જેણે બધા અહંકારી ને શીરઓન જેવા જીલમી રાજાઓને માટી ભેગા કર્યા હતા. જેની શુદ્ધિ ને કળાથીતાજ ને તપ્ત ઉત્પન્ન થતાં ને નાશ પામતાં હતાં. આજે તે જગતથી સિધાવે છે, તો કેવી સાદાઈથી જાય છે. તેણે જગતના વૈભવ ને દોલતને લાત મારી છે, તે ગરીબો ને લાચારોની પેઠે માટીના પાથરણા પર સુતો છે, ને પ્રાણ પરમેશ્વરને અર્પણ કર્યા. આજે તેની સેવા ચાકરી કરનાર કોઈ પણ તેની પાસે નથી. કોઈ વિલાપ કરનાર કે શોક કરનાર નથી. તેની ખુશીમાં વાહવાહ કરનાર પણ નથી ફક્ત એકલો તે હતો ને તેનો ધર્મિર હતો કે જે પોતાના વહાલા ભક્તોનો હમેશા સાથી છે.

કહે છે કે શ્રીકૃષ્ણ મરણ પામતાંજ તરત આકાશની તરફ ઉડીને ગયા ને પછી તેમના શબનો કાંઈ પતો લાગ્યો નહિ. કહે છે કે આ વર્ણુન શ્રદ્ધાળુ લોકોનું મન કલ્પિત છે. પરંતુ એમાં નવાઈની શી વાત છે? તેમનો આત્મા તો દરેક રીતે ઉચ્ચતર સ્થાને ગયોજ. શરીર પણ ધર્મરે ઉચકી લીધું હોય તો નવાઈની શી વાત છે. શું હજારત ઈસાઅલ૦ શરીરની સાથે આકાશ પર પધાર્યા નથી ને જે હજુ પણ ત્યાં મો-જુદ છે.

કૃષ્ણકથા ઉપર એક નજર.

જે લખવું હતું તે લખી ચુક્યો, જે કહેવું હતું તે કહી ચુક્યો, શ્રીકૃષ્ણની આપવીતી આખા જગતની આગળ મૂકી દીધી.

આ કહેવું અને એ દાવો કરવો કે મેં શ્રીકૃષ્ણનું બધું જીવન ચરિત્ર લખ્યું છે અસત્ય ભાષણ છે. તેથીજ તેમની કેળવણી ને આચરણની ઉચ્ચતાનું આ પૂરું વર્ણન પણ નથી. કેમકે આ નાના પુસ્તકમાં તે શી રીતે આવી શકે. એમાં તો ફક્ત એક સાધારણ વર્ણન ને એમના જીવતરના મોટા મોટા બનાવો છે. જેથી મુસલમાન કોમને શ્રી કૃષ્ણની હસ્તીથી વાકેફ કરવાની જરૂર હતી. ને હું ખુદનો ઉપકાર માનું છું કે તેણે મને આવી શક્તિ આપી ને મારા વતન હિંદુસ્તાનની એક અગત્યની સેવા મારી કલમથી પુરી કરાવી જે ઉપર દેશની ભવિષ્યની પ્રીતિ ને એ કોમોનો સંપ આધાર રાખે છે.

અમે બધા આ દેશમાં રહીએ છીએ. હિંદુ હો કે મુસલમાન સિખ હો કે પારસી, ખ્રીસ્તી હો કે ચહુદી, ઉત્તમ હો કે કનિષ્ઠ ધનવાન હો કે નિર્ધન, એકમાનાં બાળક છીએ, એક ઘરના રહેવાસી છીએ. દેશની સેવા કરવી એજ ઉદ્દેશ અમારા બધાનો છે.

યુરોપની લડાઇ પછી અમેને આપણી બ્રીટીશ સરકારની તરફથી સ્વરાજ્ય, સેલ્ફ ગવર્નમેંટ, હોમરૂલ અથવા સ્વતંત્ર રાજ-સત્તા મળવાની આશા રહેલી છે. પરંતુ તે આશા શી રીતે પરિપૂર્ણ થઇ શકે છે જ્યારે અમારી બાપામાં જુદાઇ છે, અમારા ધર્મોમાં બિનતા છે, અમારી રહેણી કરણીમાં વિરોધતા છે ને અમારામાંનું દરેક ટોળું બીજા સ્વદેશી ટોળાથી

જુદું પડેલું ને રૂડેલું દેખાય છે. એકસંખી મૂળતત્ત્વ વિના હિંદુસ્તાન સ્વરાજ્યને લાયક છે એમ કદાપિ પણ સમજશે નહિ ને એનો ઉપાય એજ છે કે હિંદુઓ પોતાની ધાર્મિક માન્યતા પોતાના ઘરો ને અંતઃકરણોમાં રાખી મૂકે ને મુસલમાનો સાથે તેને બાથમગાથા થવા દેવાની કોશીશ ન કરે. ને મુસલમાનો પોતાની ધાર્મિક માન્યતા ખાનગી રીતે માનીને છયોક ખીજા ધર્મ ને ફાંટાઓમાં દબાવ દેવામાં દૂર રહે કે જેથી બહારની દુન્યામાં અમારી રહેણી કરણી ને કામકાજોમાં બધાને એકસંખી નજર આવે અને એ ત્યારેજ થશે જ્યારે અમે એક ખીજાના મહાન પુરૂષોને માન આપવાનું શીખીશું ને તેમના વર્ણનથી જાણીતા થઈને પરદેશી લોકોની સામે એમનું વર્ણન ગર્વથી કરીશું કે અમારા કૃષ્ણ આવા હતા, અમારા રામ આવા હતા, અમારા અકબર આવા હતા ને અમારા શાહજહાન આવા હતા.

કૃષ્ણકથા અથવા શ્રી કૃષ્ણનું જન્મ ચરિત્ર મેં મારી પોતાની માનતા ને વિચાર પ્રમાણે લખ્યું છે, દરેક માણસ મારી સાથે સંમત થાય એમ હું આગ્રહ કરતો નથી. છતાં મેં વર્ણન કરવામાં મારા પોતાના અભિપ્રાયને દાખલ કર્યો નથી. વર્ણન તો જેવાં ને તેવાંજ જે પ્રમાણે હિંદુ પુસ્તકો ને હિંદુ કથાઓમાં વર્ણવેલાં છે તે પ્રમાણે કાંઈ પણ ન્યુનાધિકતા વિના લખ્યાં છે અલગત કેટલેક ઠેકાણે બનાવનું વર્ણન કર્યા પછી મેં મારો અભિપ્રાય આપ્યો છે અથવા હકીકતોને બધાને સમજ પડવા માટે જરા વિસ્તારથી વર્ણવી છે.

શ્રી કૃષ્ણનાં લાપણો જે આ પુસ્તકમાં લખ્યાં છે તે તેમના શબ્દોનો અક્ષરે અક્ષર તર્જુમે નથી. બહુ મારા લખાણની રૂઠિ પ્રમાણે બધાને સમજાય તેમ લખ્યાં છે.

રાધાજીના સંબંધમાં મેં જે અભિપ્રાય આપ્યો છે તે જે હિંદુઓ તત્ત્વજ્ઞાની છે તેજ્ઞમાનશે. જે માન્યતા હજારો વરસથી હૃદયમાં ચિરસ્થાયી થઈ ચોંટી છે તે મારા જેવા ત્રાહીત માણસના લખવાથી દૂર થાય એ અશક્ય છે.

કઝીર સાહેબે પણ રાધાજીના સંબંધમાં એક દોહરામાં મારા અભિપ્રાયને મળતોજ વિચાર જણાવ્યો છે જે મેં આ પુસ્તકમાં લખ્યો છે. તેઓ ફરમાવે છે કે રાધા આત્માની ધારાનું નામ છે કોઈ સ્ત્રીનું નામ નથી.

મેં આ પુસ્તકમાં આર્યસમાજના વિચારોની ઘણે ઠેકાણે વિરૂદ્ધતા દર્શાવી છે તેથી એમ ન સમજવું કે હું આર્યસમાજીઓની સાથે શત્રુતા રાખું છું. એ તો ફક્ત અભિપ્રાયની ભિન્નતા પ્રગટ કરવાનુંજ કારણ હતું. હું તે મુસલમાનોના અભિપ્રાયથી પણ વિરૂદ્ધ છું જેઓ બુદ્ધિ ને પદાર્થોના તરંગમાં આત્મિક પુરૂષો ને આત્મિક વાતોનો ઇનકાર કરે છે.

લાલા લજ્જપતરાય સાહેબના પુસ્તકની મેં કૃષ્ણવીતી લખવામાં ઘણી મદદ લીધી છે. પરંતુ તે સાથેજ મને અક્સોસ છે કે લાલા સાહેબના એ અભિપ્રાયથી હું જુદો પડ્યો છું જે એમણે શ્રી કૃષ્ણના અવતાર હોવા અથવા ધાર્મિક આગેવાન હોવા અથવા ગીતાના કર્તા હોવાની વિરૂદ્ધ આપ્યો છે. એટલે કે તેઓ શ્રી કૃષ્ણને અવતાર પણ માનતા નથી ને ધર્મના આગેવાન પણ માનતા નથી. વળી નવાઈની વાતતો એ છે કે તેઓ એ વાતની પણ ના પાડે છે ને કહે છે કે ગીતા કોઈ અન્ય માણસે લખી શ્રી કૃષ્ણના નામથી પ્રખ્યાત કરી દીધી છે.

આજે આખો યુરોપ ને યુરોપમાં સૌથી વધારે શોધક જર્મની તો હિંમતની સાથે કહે છે કે ગીતા શ્રી કૃષ્ણ

રચિત છે તે ફક્ત ગીતાના કારણથી શ્રી કૃષ્ણને જગતના મહાન પુરૂષોમાં ગણવા પડે છે અને લાલા લજ્જપતરાય સાહેબ ફક્ત એટલા માટે જ કે જે ગીતાને શ્રી કૃષ્ણ રચિત માનવામાં આવશે તો પછી તેમને અવતાર પણ માનવા પડશે કેમકે ગીતામાં તેમણે પોતે અવતાર હોવાનો દાવો કર્યો છે એટલા માટે ગીતાના રચનાર તરીકે શ્રી કૃષ્ણને માનતા નથી.

હે હિંદુસ્તાનીઓ ! પારકા શુકન માટે પોતાનું નાક ન વઢાવો. બેશક શ્રી કૃષ્ણ ઇશ્વર નહોતા. અને અવતારનો અર્થ એવો નથી કે ઇશ્વર કોઈ ખોળીઆમાં જન્મ લે છે. જે હિંદુઓ શ્રીકૃષ્ણને ઇશ્વર સમજે છે અથવા એવો અવતાર સમજે છે જેના પેટમાં ઇશ્વર પેસી ગયો હોય તે ભૂલ કરે છે. તેમને નમ્રતાથી સમજાવવા જોઈએ, તેમને દાખલા દર્શાવવા મનાવવું જોઈએ એવું ન કરવું જોઈએ કે બોધ કરવા બેઠાં એટલે માનવતા પુરૂષોના સહુણુનો પણ નાશ કરી નાંખવો.

શ્રીકૃષ્ણની મોટાઈમાં હિંદુસ્તાનની મોટાઈ છે. શ્રીકૃષ્ણને અવતાર માનવામાં તે ગીતાના કર્તા માનવામાં હિંદુસ્તાનની આઝર છે. તમે એમાં કલંક ન લગાડો ને પોતાના ભોળા હિંદુ ભાઈઓને જેઓ અજ્ઞાનતાથી શ્રીકૃષ્ણને ઇશ્વર સમજવા લાગ્યા છે કોઈ ખીજ પદ્ધતિથી સમજાવો.

અવતારનો પ્રશ્ન ઘણો ગુંચવણ ભરેલો ને લાંબો ખુલાસો કરવા જેવો છે. જેને આ પુસ્તકના ખીજ ભાગમાં ખુલાસાથી વર્ણવામાં આવશે. પરંતુ થોડોક ખુલાસો અહીં પણ કરવાની જરૂર છે કે મારી મુસલમાન કોમ તે સમજી શકે.

હિંદુઓ માને છે કે જ્યારે માણસોમાં સંસારિક અથવા
ધાર્મિક બાબતોમાં કોઈ સુધારો કરવા
અવતાર કોને કહે છે. જેથી ખરાબી પેદા થાય છે એટલે
ધર્મર અવતાર ધારણ કરીને તેને
દૂર કરે છે. અવતારનું જાહેર થવું અગત્ય પ્રમાણે જુદા જુદા
રૂપમાં અને સ્થિતિમાં હોય છે.

દાખલા તરીકે એક રાજા હતો. તે ઘણોજ માથાનો
રૂસ્તો ને નાસ્તિક હતો. પરંતુ તેનો દીકરો આસ્તિક હતો.
રાજા આસ્તિકો પર જીલ્લમ કરતાં કરતાં એટલો બધો બહેકા
ગયો કે પોતાના દીકરાપર પણ જીલ્લમ કરવા લાગ્યો ને
એક દિવસ અહંકારમાં આવીને પોતાના દીકરાને કહેવા
લાગ્યો કે “ ઇશ્વર કોઈ પદાર્થ છે તો દરબારના આ સ્થંભ
માંથી બહાર નીકળીને આવે ને તને મારી તલવારથી બચાવી
લે. ” છોકરો જવાબ આપ્યો “ હા, મારા ઇશ્વરમાં આ
શક્તિ છે. તે સ્થંભમાંથી નીકળીને મને સહાય કરી શકે છે ”
રાજા ગુસ્સે થઈ ગયો ને પોતાના છોકરાને મારી નાંખવા
માટે મારાને હુકમ કર્યો. જેવો મારો આગળ આવ્યો કે સ્થંભ
ફાટી તેમાંથી સિંહના રૂપમાં એક માણસ નીકળ્યો જેણે
ઇશ્વરના ભક્ત છોકરાને કતલ થતાં બચાવી લીધો ને રાજાનું
પેટ ચીરી નાંખીને તેને મારી નાંખ્યો. આને અવતાર કહે
છે. અને જ્યારે અવતાર પ્રકટ થાય છે ત્યારે એવાજ
પ્રકારના બનાવ બન્યા છે.

વિદ્વાન ને જ્ઞાની માણસો એ વાત માનતા નથી કે ઇશ્વર
માણસનું શરીર કે પ્રાણીનું રૂપ ધારણ કરે છે. પરંતુ તેમનું
કહેવું એમ છે કે ઇશ્વર પોતાની કોઈ શક્તિ માણસને આપે
છે ને તે શક્તિના બળવડે તે માણસ દુનીઆમાં સુધારો કરે

છે. જેવો સ્વભાવ એ માણસને મળે છે તે ગુણને અનુસરીને તે અવતારનું નામ પ્રખ્યાત થાય છે.

મુસલમાનો જે એ વાતને સમજવા ઇચ્છતા હોય તો એવી રીતે સમજી શકે છે કે હઝરત નુહ અલૅ પેગંબર સાહેબના સમયમાં દુન્યાના માણસો માથાના શરેલાને નાસ્તિક થઇ ગયા હતા. એટલે ખુદાએ હઝરત નુહના હાથે પહેલાં તેમને સમજાવ્યા, ને જ્યારે તેઓ ન સમજ્યા એટલે જળપ્રલય કરીને તેમને ડુબાડી દીધા. એવી રીતે હઝરત નુહ જાણે જળપ્રલયના અવતાર હતા. તેમજ હઝરત મુસા અલૅના સમયમાં ધ્રુમંતરવાળા ને જાદુગર લોકોએ ધાંધલ મચાવી મૂક્યું હતું ને તેમના ચમત્કારિક કામો જોઇને લોકો ફિરિયોનની પૂજા કરતા હતા ને નાસ્તિક થઇ ગયા હતા. એટલે ખુદાએ હઝરત મુસાને એ પ્રકારના અવતાર બનાવ્યા જે પ્રકારની તે ના પાડતા હતા. અર્થાત હઝરત મુસાને એવો ચમત્કાર આપ્યો કે જેવડે જાદુગરો નિરૂપાય થઇ ગયા. જાદુગરોએ દોરડીના સાંપો બનાવ્યા એટલે હઝરત મુસાએ લાકડીનો સાંપ બનાવીને દેખાડ્યો ને એતુંજ નામ અવતાર છે, અર્થાત એમાં ખુદાએ પોતાની તે શક્તિ મૂકી હતી જે વડે નાસ્તિકોના જાદુમંત્ર હારી ગયા.

હઝરત ઇસા અલૅના સમયમાં વૈદ બહુ હતા તેથી તેમને મહાંતે શ્રવતા કરવાનો ને આંધળાઓને દેખતા કરવાનો ચમત્કાર આપ્યો. જેથી નાસ્તિક વૈદ લોકો આશ્ચર્ય પામ્યા તેથી એ શક્તિ અવતાર છે.

અમારા પયગંબર રસુલ હઝરત મુહમ્મદ મુસ્તફા (સ. અ.) ના સમયમાં કવિઓને વિદ્વાનોની ધુમ હતી. એટલે ખુદાએ એમને એક એવું રસિક પુસ્તક આપ્યું

હિંદુ વિમાનનો નમુનો.

દરેક કવિ ને રસિક માણસનું મેં બંધ કરી દીધું ને નાસ્તિક લોકો તેની આગળ લાચાર થઈ ગયા એનેજ અવતાર કહે છે.

વિદ્વાન હિંદુઓ જેમને પોતાના વેદાંત ઉપર વિચાર કરવાનો સમય પ્રાપ્ત થયો છે તેઓ કદી પણ માનતા નથી કે એમના અવતાર ઇશ્વર હતા. અથવા ઇશ્વર એમાં સમાઈ ગયો હતો. તે પણ અમારી પેઠે એમાં ઇશ્વરની કુદરત સમા-એલી હતી એમ માને છે ને એમને ઇશ્વરની તરફથી નિર્માણ કરેલા માને છે.

તો પછી અમે હિંદુઓ સાથે વઢીએ તો કેવું નકામું કામ કહેવાય. અથવા આર્ય સમાજ લોકો પોતાના અવતારોની પ્રતિષ્ઠા જગતમાં ઘટાડે તો તેઓ કદાંપ પણ જગતના હિતે-ચ્છુ સમજવામાં આવશે નહિ.

હું મુસલમાન છું ને મેં હિંદુઓના એક મહાન પુરૂષના જન્મચરિત્ર પર આ પુસ્તક લખ્યું છે.

હું મુસલમાન છું ત્રાહિત કોમ ને ત્રાહિત ધર્મના માણસથી ભૂલ થાય એ સંભવિત છે.

તેથી મારી દલમથી અજાણપણામાં કોઈ એવી વાત નીકળી હોય જે હિંદુઓને ન રૂચે તો એ પણ સંભવિત છે. પરંતુ મને આશા છે કે મારી નિઝતો વિચાર કરવામાં આવશે ને હિંદુઓ એટલું વિચારશે કે મેં જાણી જોઈને કોઈ ભૂલ કરી નથી. ત્રાહિત પણાના કારણથી કાંઈક વિરૂદ્ધ લખાઈ ગયું હોય તો તે ઉપર ટીકા કરવા જેવું નથી.

આ પુસ્તકમાં જેટલા ફોટો આપવામાં આવ્યા છે તેમાંથી કેટલાકનું વર્ણન પુસ્તકમાં આપવામાં કૃષ્ણકથાના ફોટો. આવ્યું છે પરંતુ એક ફોટો એરોપ્લેન (વિમાન) નો પણ આમાં આવ્યો છે જેનો સંબંધ કૃષ્ણ કથા સાથે કાંઈ નથી. મહાભારતના યુદ્ધમાં

એના કાંઠક પુરાવા મળે છે કે હિંદુઓમાં તે વખતે વિમાન હતાં. પરંતુ મને એનો મજબુત પુરાવો ન મળ્યો જેના આધારથી હું આ વિમાન ઉપર અને તે વખતના અદ્ભુત હથીઆરો ઉપર પ્રકાશ પાડી શકું. તે વિના પુસ્તકનું કદ વધી જવાની પણ ખીક હતી ને સૌથી મોટી વાત તો એ છે કે શ્રીકૃષ્ણના વર્ણનની સાથે એનો કાંઈ સંબંધ નહોતો. છતાં મેં ફાટોમાં એક ફાટો વિમાનનો પણ મૂક્યો છે. જેથી કાંઈ નહિ તો સહેજ પણ તે સમયના વિમાનની હકીકત સમજવામાં આવશે ને જણાઈ આવશે કે અમારો હિંદુસ્તાન દેશ તે વખતે કેટલી બધી ઉન્નતિ ઉપર પોહોંચેલો હતો. લડાઈના હથીઆરોમાં તેણે કેટલો બધો સુધારો કર્યો હતો.

તમે એ વિચાર કદી પણ કરશો નહિ કે એથી હિંદુઓની મોટાઈ સાબીત થાય છે. માટે અમે એ દાંવો કેમ કમુલ કરીએ બલકે તમે એમ સમજો કે એથી અમારા દેશની ખ્યાતિ વધે છે ને લાયક તથા શ્રવતી ક્રામ તેજ છે કે જે પોતાના મુલકના કાંટાને પણ કુલ સમજે છે ને કુલની પેડે તેનું વર્ણન કરે છે.

હે હિંદુસ્તાનીઓ ! હવે તે બિન્નતાને ભૂલી જાઓ. જે રાજ્ય સત્તાની ખેંચતાણે હિંદુ મુસલમાનમાં પેદા કરી છે હવે તમે બંને ત્રીજના તાબામાં છો હવે તો તમારે એક મન એક તન થઈને આ દેશમાંજ પોતાનું શ્રવતર ગાળવું જોઈએ અને કહો:

સારે જહાંસે અઝા હિંદોસ્તાં હમારા
ભાવાર્થ—આખા જગતથી ઉત્તમ હિંદુસ્તાન અમારો.
વસ્સલામ.
હસન નિઝામી.

સમાપ્ત.

મી. નિઝામુદ્દીન કુરેશીની લખેલી પ્રખ્યાત વાર્તાઓ.

જંગે ત્રીપોલી—ભાગ ૧-૨-૩-૪ તુર્કીઓ વિરુદ્ધ ઇટાલીયનોની સાથે ત્રીપોલીમાં ચાલેલી ભયંકર લડાઈના બનાવો વાર્તાના રૂપમાં અસરકારક રીતે વર્ણવામાં આવ્યા છે. કીમત દરેક ભાગના ફક્ત બાર આના પોસ્ટેજ જુદું.

ગવહરજનન અથવા અલખેલી નાર—ગવહરજનન નામની એક ગુણીકાએ પોતાની આખી જીંદગીનું બોધદાયક વર્ણન વાર્તાના રૂપમાં લખ્યું છે અને નાયકાઓના પ્રપંચોનો પરદો ઉઘાડ્યો છે નવ જવાનોએ ખાસ વાંચવા લાયક છે કીમત રૂ. ૧-૮-૦ પોસ્ટેજ જુદું.

નસીરુદ્દીન—ચઢતી પડતીના ચિતાર દર્શાવનારી વાર્તા નસીરુદ્દીન નામના ગ્રહસ્થે પોતા પર વીતેલી વિટમ્બણાઓનો રસીક અહેવાલ વાર્તાના રૂપમાં લખ્યો છે કીમત આઠ આના પોસ્ટેજ જુદું.

સલીમ અને મહેરુનીસા—હિંદના મહાન શહેનશાહ જહાંગીર અને તેની બેગમ નુરજહાંની પ્રેમ કથાથી કાણુ અંજળુ છે ? ખાસ વાંચવા લાયક છે. કીમત આઠ આના પોસ્ટેજ જુદું.

અણુધારી આફત—છુપી પોલીસને લગતી બેદ ભર-મવાળી વાર્તા ખાસ વાંચવા જેવી છે કીમત આઠ આના પોસ્ટેજ જુદું.

જહાંગીર—નાદિશાહ બાદશાહે દીક્ષી ઉપર કરેલી ચઢાઈ વખતની ઇતિહાસિક પ્રેમકથા, મહમદશાહ રંગીલાનો દરબાર અને જહાંગીરની બહાદુરી વીગેરે ખાસ વાંચવા લાયક છે. કીમત ફક્ત ચાર આના પોસ્ટેજ જુદું.

કનીઝે ફાતમા—આ પ્રખ્યાત વાર્તાની બીજી ગુજરાતી આવૃત્તી બહાર પાડવામાં આવી છે. કનીઝે ફાતમા નામની બાળા ઉપર પડેલી વીપત્તિઓની દર્દનાક કહાણી ખાસઅસરકારક અને બોધદાયક છે. આ વાર્તાની ઉર્દુ આવૃત્તી વીલાયતના સીચીલ સર્વિસના કોર્સમાં મંજૂર થએલી છે કીમત માત્ર રૂ. ૧-૪-૦ પોસ્ટેજ શુદ્ધ.

આબેદા—ભાગ ૧ ઇસલામ ધર્મના મહાન શિક્ષણો વાર્તાના રૂપમાં વર્ણવેલા છે અને આબેદા નામની એક બાળાની જીંદગીનાં વૃત્તાંતમાં તેનો સમાવેશ કરેલો છે. વાર્તાનું વળું નિહાયત દિલચસ્પ અને મનન કરવા લેગ છે. કીમત રૂ. ૧-૪-૦ પોસ્ટેજ શુદ્ધ.

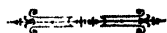
અખતર મેહેલ—દીક્ષીના મહાન પાદશાહ શાહજહાનના સમયની દિલચસ્પ વાર્તા છે. ચડતી પડતીના ચિતાર અને બેદ ભરમથી ભરપુર છે કીમત રૂ. ૧-૪-૦ પોસ્ટેજ શુદ્ધ.

ઇફની એક અનમોલ ભેટ—બેદ ભરેલી ખાસ વાંચવા લાયક વાર્તા છે કીમત રૂ. ૧-૪-૦ પોસ્ટેજ શુદ્ધ.

ફાકામાં રોઝો—દીક્ષીના છેલ્લા મુગલ શહેનશાહ બહાદુરશાહના કુટુંબની દુઃખદાયક કહાણી કીમત એક આનો.

નિઝામી વાર્તાઓ—મી. કુરેશીની આઠ વાર્તાઓનો સંગ્રહ કરીને છાપવામાં આવ્યો છે. વાર્તા એક કરતાં એક સરસ છે. ઉપરાંત બાળીતા મરહુમ લેખક મી. જુલાનીના કાવ્યો, જીંદગીનું વૃત્તાંત અને મજમુલ અહેબાબનો સુંદર ફોટો છાપવામાં આવેલો છે કીમત રૂ. ૧-૪-૦ પોસ્ટેજ શુદ્ધ.

જોશે જવાની ઉરફે વસ્લે જમીલ—ખાસ વાંચવા લાયક છે કીમત ચાર આના.

મી. નિઝામુદ્દીન કુરેશીના બીજા પુસ્તકો.

અમારા નબી અને તેમના બોધ વચ્ચેન—હજરત મોહમ્મદ સલ્વના મુખારફ જન્મથી તે દુનિયાથી પરદા પોશ થયા ત્યાં સુધીની હકીકત સરળ અને સહેલી ગુજરાતી ભાષામાં લખવામાં આવી છે. વળી હદીસોની મુસતનદ કીતાબોમાંથી બોધ લેવા લાયક ત્રણસો હદીસોનો સંગ્રહ કરવામાં આવ્યો છે. કીમત આઠ આના.

અમારા નબી—આ કિતાબમાં પ્રકટ હજરત મોહમ્મદ સલ્વના મુખારફ જન્મથી તે દુનિયાથી પરદાપોશ થયા ત્યાં સુધીની હકીકત લેવામાં આવી છે. કીમત બે આના.

અમારા રસુલના સદગુણો—આ નાનકડા ટ્રેક્ટમાં હજરત ખવાજ હસન નિઝામી સાહેબ દહેલવીના “હમારે રસુલકે અખલાક” નામના રિસાલાનો તરજુમો આપવામાં આવેલો છે કીમત અરબો આંનો.

તઝકીરએ મોહરરમ—આ નાનકડા ચોપાનીયામાં રૂઆબ, સલામ, રોઝે આશુરાની ફઝીલત, મોહરરમના અર્થ યઝીદની તખ્તનશીની, ઇમામ હુસેનથી બેઅત લેવાની કોશીશ, મક્કાની મુસાફરી, મુસલિમની રવાનગી, ઇમામ હુસેનની કુદ્રાની મુસાફરી, કરબલાની લડાઇનું મેદાન, શહાદત પંખીની હકીકત, ઇમામ હુસેનનો બદલો તથા મોહરરમ માસના જાણીતા બનાવો લખવામાં આવ્યા છે કીમત એક આનો.

તોહફએ ઇદુદ દોહા—આ નાહના ચોપાનીયામાં ઇદુદ દોહા (બકરી ઇદ) ના દરેક મુસલમાનને જાણવા બેગ

મસઅલા તથા ઇદને લગતી વિગત આપવામાં આવી છે કીમત અરધો આનો.

મહઝબી નાંધપોથી—હઝરત ખ્વાજા હસન નિઝામી સાહેબના ઉરદુ રીસાલાનો ગુજરાતી તરજુમો છે જેમાં એક મુસલમાનને જે જે મહઝબી વાતોની જરૂરત પડે છે તે દરશાવવામાં આવી છે. કીમત એક આનો.

ઇદના દરખાસ્ત—ઇસલામની મહાન સલતનતોના સમયે જાહોજલાલીની સાથે ભરવામાં આવતા ઇદના દરખાસ્તોનું મન હરણુ વર્ણન ખાસ ઇસલામીઓને વાંચવા લાયક છે. કીમત એક આનો.

હાલાતે ઇસતમખોલ—આ પુસ્તકમાં તુરકી સલતનતના પાયતખ્ત ઇસતમખોલ અથવા કોન્સ્ટેન્ટીનોપલ શહેરનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે આજ સુધી ગુજરાતીમાં ઇસતમખોલ શહેરની ઇમારતો, રીતભાત વીગેરે વીગતો દર્શાવનારે આવું પુસ્તક બહાર પડ્યું નથી. કીમત ચાર આના.

નવાબ સદરૂદ્દીન હુસેનખાનનું ટુંક જીવન વૃત્તાંત—વડોદરાવાળા પખ્યાત કોમી હમદદ નવાબ મીર સદરૂદ્દીન હુસેનખાન સાહેબની જીંદગીનું વૃત્તાંત મુસલમાનોના માટે ખાસ વાંચવા લાયક છે. એમના તથા ખીજા બે મળી ત્રણ સુંદર ક્રીકો ફોટો ઉંચા આર્ટ પેપર ઉપર આપવામાં આવ્યા છે કીમત આઠ આના.

એ ઉપરાંત ખીજા પણ પુસ્તકો છે જેનું મોટું પ્રાઇસ લીસ્ટ એક કાર્ડ લખીને મફત મંગાવો.

નિઝામીયા બુક ડિપો

ત્રણ દરવાજા—અમદાવાદ.

Cover printed at the
CROWN PRINTING
Works, Ahmedabad.
